

ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА

СПИСАНИЕ ЗА ОСНОВНИ УЧИТЕЛИ.

Редакторъ Антонъ Борлаковъ.

Т. Н. Близнаковъ — София.

Интернатътъ на островъ Шарфенбергъ.*)

Отдавнашно желание.

— Проучете училищата на покойния д-ръ Херманъ Лицъ! Тѣ сж модерни школи съ голѣмо име и значение не само въ Германия, но и въ чужбина.

Тѣй ни говорѣха професоритѣ-педагози, поканени отъ училищния инспекторъ да дадатъ освѣтления и упътвания за предстоящата работа на командированитѣ столични учители. И оттогазъ въ моето съзнание заседна мисълта, че на всѣка цена трѣбва да се запозная съ тия прочути училища...

Настъпи есенъта, и вече нѣмахъ възможность за далечни посещения къмъ Тюрингенъ и по нататъкъ, дето се намиратъ Лицовитѣ *възпитателни домове въ природата* (Landerziehungsheime). Голѣма мъка налегна душата ми. Наближаваше време да се върна въ България, а не бѣхъ проучилъ поне отчасти дѣлото на голѣмия германски педагогъ-реформаторъ.

Но единъ день радостъ сгрѣ сърцата на двама софийски учители, които неспирно сновѣха изъ училищата на Берлинъ и предградията му. Добъръ нѣмски колега на съобщии, че на островъ Шарфенбергъ — срѣдъ Тегелското езеро — има ново училище — интернатъ. То било наредено по типа на Лицовитѣ възпитателни домове.

— Какво щастие за насъ! — думаме съ моя младъ колега Г. Червенковъ. Ще можемъ да видимъ училище отъ рода на прославенитѣ Лицови школи. . .

*) Откъслекъ отъ книгата „Изъ германскитѣ реформени училища“, която скоро ще се тури подъ печатъ.

Към Тегелското езеро.

Издебнахме топълъ денъ. Есенното слънце бѣ продрало мъглитѣ, които отъ седмица забулваха германската столица и нейнитѣ пространни предградия. Бѣше весело и приятно.

По пладне околоръстната желѣзница ни понесе къмъ севернитѣ предградия. Слѣзохме въ Тегелъ — спретнато градче. Улицы прави и чисти, постлани съ камъни. Къщитѣ сж хубави, съ сѣнчести дворчета и градинки. Електрически трамвай се плъзна край насъ и спрѣ на площада. Наблизу се издига паметникъ на короноваъ владѣтель. Тѣй многобройни сж тѣ въ Германия! Останаха да напомнятъ на млади и стари, че днешната нѣмска република до скоро бѣ яка твърдина на монархизма, комуто великиятъ народъ плати скъпа данъ. Но въ сжщото време тия студени останки говорятъ, че нищо не е вѣчно и трайно подъ синьото небе! . . .

Запжихме се къмъ западната окраина на градеца. Изведнажъ предъ очитѣ ни блесна голѣмото Тегелско езеро. Гладката му повърхность блещѣше ослѣпително като огледало. Слънчевитѣ лъчи се пречупваха и отражаваха съ особено сияние въ кристалнитѣ води. До брѣга бѣха привързани множество ладии. Далечъ на западъ моторна лодка цепѣше тихитѣ води.

Срѣдъ езерото се разстила голѣмъ островъ. Това е Шарфенбергъ, за който пжтувахме.

Гледката бѣше пленителна. Заставахме на брѣга и въ мълчание съзерцавахме неизказанитѣ хубости. . .

Изъ гората.

Не разполагахме съ много време, затова побързахме да се осведомимъ за пѣтя къмъ острова и тръгнахме. Обикновениятъ коларски пѣтъ минава изъ естествена букова гора. Той се вие недалечъ отъ северния брѣгъ на езерото. Поради това свободно можехме да виждаме Шарфенбергъ. И нашиятъ погледъ непрестанно гонѣше голѣмия островъ, покритъ съ сѣнчести дървета.

Не извървѣхме и петстотинъ крачки, предъ насъ се изпрѣчи табелка съ надписъ: „Пази гората и нейното богато съдържание!“ По-нататкъ се натъкнахме на другъ:

„Niemals wirft der Kavalier
in den grünen Wald Papier“.

(Никога казалерътъ не хвърля хартии въ зелената гора).

И за да се потвърди това, на близката бука бѣ прикрепено телено кошче за хвърляне книги и други непотребности. По такъвъ начинъ културниятъ народъ се отнася къмъ горитѣ. Тѣ се пазятъ като зеници на очи. . . Каква

разлика между това, що виждаме въ тая чужда земя; и България! Безценнитъ гори, съ които тъй щедро е надарена нашата родина, гинатъ както нейнитъ синове по бойнитъ поля. Жестока сѣдба! . . .

Въпрѣки всичко, тая малка България, изостанала тъй много назадъ, е мила и близка до моето сърдце . .

И мисълта ми отново литна къмъ равнитъ поля и рунтавитъ планини на родната земя. И тамъ сега е есень. Въ-търътъ леко полюлява гранитъ на дървесата и рони пожъл-тѣли листа.

— Гено, я запѣй оная пѣсень, тъжна като настѣпила-та есень! — обърнахъ се по едно време къмъ моя другаръ.

И следъ мигъ въ тишича проеца приятенъ гласъ:

„Покапватъ листъ по листъ въ гората
Отъ пожълтѣлия букакъ,
Изнича измежду листата
Гробъ глѣхналъ на убитъ юнакъ.

Тамъ стара майка не поплака,
Свѣщица сину не пали;
Надъ гробъ безкрѣстенъ на юнака
Отъ жълти листи дѣждъ вали.

Гората жалби му редува,
Небето едри сълзи лей,
И звѣрь край него, що минува
Замръкналъ, кротко го жалей. . . .“

Следъ двадесетина минути пѣхтътъ ни изведе отново къмъ езерния брѣгъ. Тамъ сж забити колове за привръзва-не на лодки.

Спрѣхме и повикахме два—три пѣти:

— Господинъ Браунъ, господинъ Браунъ!

Откъмъ острова се обади бодъръ и ясенъ гласъ:

— Ида, ида.

Единъ ученикъ, не по-възрастенъ отъ петнадесетъ го-дини, ловко откачи привързаната лодка и срѣчно заплува къмъ насъ.

Следъ нѣколко минути стѣпихме на острова.

Шарфенбергъ.

Той е доста пространенъ. Нѣкога билъ частно прите-жание на Вилхелмъ фондъ Хумболдъ, който заедно съ Александъръ фондъ Хумболдъ често пребивавалъ тамъ. Все по това време островтъ билъ залесенъ съ рѣдки дървета, засадени лично отъ голѣми околосвѣтски пѣте-шественици. По-късно преминалъ въ владение на единъ своеобразенъ човѣкъ — естествоизпитателя д-ръ Болле. Въ

срѣдата му той построилъ спретнато и удобно жилище, а къмъ северния брѣгъ — плѣвникъ и оборъ за млѣченъ добитъкъ. Освенъ това, стопанинътъ се погрижилъ за обработване на острова и отгледване на овощнитѣ дървета. По такъвъ начинъ до скоро забравениятъ и заглѣхналъ кжтъ билъ подреденъ и облагороденъ отъ грижлива човѣшка рѣка.

Най-сетне Шарфенбергъ станалъ притежание на Берлинската община, която го отдавала подъ наемъ. Щастливиятъ наемателъ, безъ да полага особень трудъ, изплащалъ уговорената сума на общината. За тази цель билъ достатъченъ само приходътъ отъ плоднитѣ дървета. . .

Островътъ притежава особена прелестъ и таинственостъ. Стройни джбове, буки и други горски дървета високо дигатъ глави къмъ слънчеви простори. По дънеритѣ на много отъ тѣхъ лазятъ особени увивни разстения. Сякашъ, озлобени въ своето безсилие, тѣ искатъ съ слабитѣ си стѣбла да удушатъ гордитѣ великани. . . . По-навътре се виждатъ чисто тропически растения — бамбукъ, чемширъ, кестени и пр. Нататъкъ сж и обикновенитѣ овощни дървета, между които преобладаватъ черешитѣ. Тѣхниятъ изобилень плодъ се продава на мѣстния пазаръ. Полученитѣ суми увеличаватъ срѣдствата, необходими за издрѣжка на интерната.

Голѣма часть отъ острова е обработена. Нѣколко ниви се засѣватъ съ житни растения, други — съ картофи, цвекло и пр. Въ пространна градина отгледватъ зеленчуци, на поляната пасатъ крава съ теле, две дойни кози и една овца. Два едри впрегатни коня теглятъ плуга изъ нивитѣ на острова. . .

Създаване на интерната.

Презъ 1921 год. Шарфенбергъ билъ използванъ за лѣтowiще на ученици отъ началнитѣ класове на Тегелската гимназия „Хумболдъ“. Между тримата учители, които придружавали момчетата, билъ и г-нъ *Блуме*. Той е известенъ срѣдъ берлинското учителство като преданъ, енергичень школски работникъ и като сподвижникъ на идеята за създаване училища-задруги.

Лѣтуването дало възможность на неуморимия учителъ да се запознае основно съ острова и преимуществата му. Тогазъ у него узрѣла мисълта, че тукъ трѣбва да се създаде едно малко училище съ интернатъ. По такъвъ начинъ разкошниятъ Шарфенбергъ ще се използва за единъ възпитателень домъ въ природата — отдавна осжществень идеалъ на покойния педагогъ д-ръ Херманъ Лицъ.

На следната година Блуме се обърналъ къмъ Берлинската община, предъ която изложилъ своитѣ намѣрения. Първитѣ години следъ дългата и разорителна война били

извънредно тежки за победена Германия, но гласът на учителя пакъ билъ чутъ. Нему било оказано необходимото внимание и съдействие както отъ общината, тъй и отъ държавата. Частни лица също отпуснали помощи. При наличнитъ сръдства работата почнала.

Загълхналитъ сгради, построени отъ естествоизпитателя, били стегнати и поправени. Значителна частъ отъ работата извършили токущо пристигналитъ ученици. Голѣмиятъ градъ изпратилъ на Шарфенбергъ 22 юноши отъ последнитъ три класа на гимназията. Тия младежи, несвикнали на тежка физическа работа, трѣбвало да проявятъ грамадни усилия, за да се уреди новиятъ интернатъ. Тѣ се грижели за набавяне нѣкои материали, декориране и почистване на стаитѣ, боядисване на мебелитѣ и т. н.

Момчетата сѣкли и пренасяли дърветата, помагали при ремонта на обора, при покриване на павильона и мн. др.

Този упоритъ трудъ на ученицитѣ допринесълъ да се създадатъ условия за по-сносно живѣне и смислена учебно-възпитателна дейность.

Разбира се, и презъ тая година, посветена повече за уредба и обзавеждане, училищната работа на Шарфенбергъ не почивала. Следъ Великденъ пристигнали още 19 юноши, свършили берлинскитѣ народни училища. По такъвъ начинъ числото на ученицитѣ значително порасло, а заедно съ това се увеличилъ и броятъ на учителитѣ — отъ четири на шестъ.

При това неуморимиятъ уредникъ сполучилъ да привлече на своя страна единъ младъ земледѣлецъ-стопанинъ, подпомогнатъ отъ единъ чиракъ. Така било осигурено на-временното и рационално обработване и използване на полскитѣ имоти.

Училището.

Като основателъ на едно обществено училище г-нъ Блуме не се ползувалъ съ неограничена свобода. Той не е поставилъ на интерната особена цель, съобразно новитѣ разбирания и схващания за единъ възпитателенъ домъ въ природата, на които не е чуждъ. Уредникътъ нагаждалъ своята работа съгласно официалнитѣ разбирания и господствающия духъ въ другитѣ *общеобразователни* сръдни училища.

Шарфенбергскиятъ интернатъ се стреми да даде на своитѣ питомци онази подготовка, която се добива въ обикновенитѣ нѣмски гимназии. Но при своята работа върви по особенни пѣтища и си служи съ други сръдства, непознати и чужди за старитѣ берлински училища. Въ това се състои и *новото*, което изненадва и прави впечатление на посетителя.

Училището на острова има два отдѣла: *подготвителен* и *горен*. Всѣки отъ тѣхъ продължава три години. Въ първия постъпватъ младежи, свършили народно училище (Volksschule). Тамъ се доизгражда и разширява онова, което ученицитѣ сж придобили въ основното школо. Тѣ получаватъ *цялостно обучение* (Jesamntunterricht) — то обхваща нѣмски езикъ, обща и културна история, география, история на изкуството и др., естествени науки, математика, латински и английски езикъ.

Въ подготвителния отдѣлъ обучението се води повече съобразно програмата, а за горния отъ година на година се представя по-голяма свобода при седмичното разпредѣление на часоветѣ и избора на учебния материалъ.

Младежитѣ, които завършатъ успѣшно първия отдѣлъ, преминаватъ въ горния. Тамъ тѣ изучаватъ предимно културни и естествени науки, смѣтани като ядка за всичко, и математика. Покрай това уреждатъ се курсове по археология, нѣмска култура, физика, математика, химия, биология, стари и нови езици. Тѣ се посещаватъ отъ ученицитѣ по изборъ.

Въручение не е задължителенъ учебенъ предметъ за шарфенбергскитѣ школници, ала се преподава на всички, които пожелаятъ. Въ тоя случай на юношитѣ се представя пълна свобода. Опредѣлениятъ преподавателъ се стреми да развие въ ученицитѣ най-широка толерантностъ къмъ различнитѣ въроизповѣдания — една ценна придобивка на демокрацията.

Въ горния отдѣлъ младежитѣ се подготвятъ за *зрѣлостенъ изпитъ*, следъ който постъпватъ на работа или продължаватъ образованието си въ университета и други висши школи.

Ученицитѣ отъ двата отдѣла се обучаватъ заедно по разнитѣ *изкуства* — пѣние, инструментална музика, рисуване и *ръчна работа* — книговезство, дърводѣлие, плетене съ лико и пр. Тѣ обработватъ задружно и училищнитѣ имоти.

Стопанската дейностъ, доколко юношитѣ сж заети съ нея, не е целъ на училището, а само сръдство. Шарфенбергскитѣ интернати не е професионална школа. Въ програмата сжществува учебенъ предметъ „*стопанство*“ само за малцината ученици, които сж решили да станатъ стопани. Тѣ взематъ и по-слабо участие при другата училищна работа.

Обучението на Шарфенбергъ не се отличава много отъ преподаванетоъ въ старитѣ училища. Като новостъ при нѣкои учебни предмети и курсови занятия може да се отбележи употребата на прости апарати и уреди, приготвени отъ самитѣ ученици. Освенъ това, въведени сж тѣй нареченитѣ *сборни тетрадки*, образувани отъ работитѣ на отдѣлни ученици. Тѣ водятъ редовно и *училищнитѣ протоколи*, въ които излагатъ хода на обучението въ всѣки отдѣлъ. Изобщо, дава се по-широкъ просторъ на *ученишката самодейностъ*. Все за

тази целъ ограничаватъ и употребата на много учебници. Най-често ги замѣняватъ съ сборници отъ подходящи четива и популярни научни изложения.

Като реформаторъ и подръжникъ на новото училище, г-нъ Блуме е въвелъ въ интерната и *обучение на открито*. То се застъпва винаги, когато времето позволява. За тази целъ на поляната сж наредени чинове, а при нужда отъ класнитѣ стаи се изнася и черна дъска. Не само естествена история и рисуване, но и математика, и цѣлостно обучение се водятъ на открито. А то е твърде полезно за физическото и душевно развитие на младежъта. Погледътъ непрестанно се губи изъ неизказанитѣ красоти на голѣмия островъ и кристалното езеро, дробоветѣ съ наслада дишатъ чистия и свежъ въздухъ, а снагата обилно се кже отъ животворнитѣ слънчеви лъчи. . . .

Въ връзка съ обучението ученицитѣ сами правятъ естествено-научни наблюдения изъ острова и неговата околностъ. Придружени отъ своитѣ учители, разглеждатъ индустриални заведения, посещаватъ музеи, сбирки и др.

При тъй организираната училищна работа изхвърлени сж всѣкакви срочни и годишни бележки. Съвмѣстниятъ животъ и работа даватъ пълна възможностъ на учителя да опознае ученицитѣ и изучи тѣхнитѣ индивидуални особености. Учителската колегия изказва своето решаващо мнение при преминаване на младежитѣ отъ подготвителния отдѣлъ въ горния и въ края на шестгодишния курсъ — при изпращането имъ да държатъ зрѣлостенъ изпитъ.

Гости при обучението.

Опредѣления следобѣдъ използвахме за обхождане и разглеждане на интерната и острова, както и за опознаване съ учителитѣ и ученицитѣ. Но това не бѣ достатъчно: ние горѣхме отъ желание да проучимъ и всѣкидневното обучение въ подготвителния и горния отдѣлъ.

Следващитѣ два дни посветихме пакъ на шарфенбергския интернатъ. Рано преди зори напуснахме голѣмия градъ, който още почиваше въ пригрьдкитѣ на есенната нощъ. . . Само бедни работници, тръгнали за далечнитѣ предградия, бързаха къмъ желѣзопътната станция. . .

На разсѣмване слизахме въ Тегелъ. Оттамъ купувахме по нѣколко хлѣбчета — оскъдния ни обѣдъ презъ деня — и продължавахме изъ познатия пътъ.

Следъ единъ часъ силниятъ гласъ на Генча зовѣше дежурния ученикъ да ни преведе съ лодка на острова.

По такъвъ начинъ можахме да бждемъ гости при обучението въ двата отдѣла и при следобѣдната работа изъ нивитѣ и градинитѣ.

Най-напредъ г-нъ Блуме ни заведе въ
подготвителния отдѣлъ.

I.

Момчетата бѣха настанени въ малка сутеренна стая, донѣде приветна, но съ недостатъчно освѣтление. Една хубава картина „Тайната вечеря“ висѣше на срещната стена и привличаше погледа ми. Около две маси на обикновени скамейки седѣха 19 ученици — втората група, пристигнала следъ Великденъ на Шарфенбергъ. Тѣ имаха урокъ по латински езикъ.

Преподаваше младиятъ г-нъ Волфъ.

Ученицитѣ бѣха извадили тетрадки, отдето четѣха домашното си упражнение. Тѣ се спираха на употребенитѣ падежни форми и глаголни времена и търсѣха съответни въ нѣмския езикъ.

После учительтъ зададе нѣколко нѣмски изречения, а момчетата ги преведоха на латински. Преди това тѣ обясниха доста подробно, какви падежни и глаголни форми трѣбва да се употребятъ.

На черната дъска бѣ написано отъ по-рано кжсо разказче на латински езикъ. Единъ ученикъ прочете и преведе първото изречение. Следъ това разгледаха езиковнитѣ му форми, като се спираха повече на съществителнитѣ имена. Тѣй постъпиха и съ другитѣ изречения.

Едновременно съ това ученицитѣ записваха въ тетрадкитѣ си съществителнитѣ имена и тѣхнитѣ склонения. Види се, поради туй всички не вземаха живо участие въ превода и търсене на езиковнитѣ форми.

Написаното разказче бѣ заето отъ въведения учебникъ — „Латински упражнения“.

На край г-нъ Волфъ продиктува нѣколко изречения на нѣмски езикъ. Децата ги записаха, за да помѣстятъ после латинския имъ преводъ.

II.

Цѣлостно обучение.

То се води на открито.

Въ началото на часа единъ ученикъ прочете протокола за миналия урокъ. Четецътъ е билъ опредѣленъ да напише тоя кратъкъ отчетъ за хода на работата. Той млъкна, за да чуе бележкитѣ на своитѣ другари и учителя. Изтъкнаха, че неточно е предадена една мисълъ на г-на Блуме, който ръководи цѣлостното обучение.

Тая практика заслужава повече внимание. Преди всичко, тия протоколи привикватъ юношитѣ да съсредоточаватъ своята мисълъ и следятъ хода на работата презъ цѣлия часъ. При това тѣ сж и хубави *стилни упражнения*.

Въ часоветъ, опредѣлени за цѣлостно обучение, ученицитѣ изнасятъ предъ своитѣ другари онова, което сами сж научили или изработили. Всички четатъ стихотворения, ровятъ се изъ неизчерпаемитѣ сбирки на нѣмската поезия и заучватъ това, що имъ харесва. И ето тия заучени стихове се декламиратъ. . .

Споредъ протокола, миналия пжтъ сж рецитирани произведения на Шиллера. Г-нъ Блуме се възползува отъ това и заведе беседа за великия поетъ. Учителътъ говорѣше съ чувство, думитѣ му бѣха пропити съ любовъ къмъ родната поезия. Той разглеждаше двамата великани Шиллеръ и Гьоте, *като класици*.

Следъ това излѣзе едно момченце и съ настроение декламира стихотворението „Есень“ отъ Ленау — единъ поетъ на меланхолията, както го характеризира г-нъ Блуме.

После той продължи:

— И единъ нѣмски поетъ — философъ възпѣва меланхолията. Кой е той?

— Ниче.

— Защо го наричаме философъ?

Ученицитѣ умѣло отговориха и, подведени отъ учителя, направиха паралелъ между великия нѣмски мислителъ и старитѣ философи Платонъ, Аристотелъ.

Господинъ Блуме отново поде:

— Ниче, който е оставилъ толкова много ценни мисли върху проблемитѣ въ живота, е живѣлъ като Шиллера и Гьоте въ Ваймаръ.

После той прочете съ чувство стихотворението „Лети напредъ!“ (Fliege fort!). На мѣста се спираше и изискваше отъ момчетата да обяснятъ прочетеното.

Следъ това и единъ ученикъ прочете сжщото стихотворение. Другъ издекламира „Смъртъ въ гората“. Трети рецитира откъслекъ отъ „Мрътвешки танцъ“. А въ сжбота сж чели Шиллеровото стихотворение „Битката при Маратонъ“ (Die Schlacht beim Marathon), което единъ юноша издекламира.

— То е твърде интересно, заведе отново разговоръ учителътъ. — Защо?

Ученицитѣ обясниха, че Маратонската битка има голѣмо историческо значение. И по-нататъкъ тѣ разсждаваха върху причинитѣ за тая битка и изобщо за гръцко-персийскитѣ войни. При тия сжждения ясно се изтъкна и подчерта, *на чия страна е правото*. Учителътъ умѣло свърза поезията съ историята. Въ този случай ясно личеше неговиятъ стремежъ да действа *възпитателно* върху младежта.

Следъ малко единъ юноша стана отъ скамейката и съ книжка въ ржка излѣзе напредъ. Той започна да разправя за гръцко-персийскитѣ войни. Това бѣ самостоятелно пригот-

венъ *рефератъ*. При изработването му ученикътъ се ползувалъ не само отъ изложението въ учебника, но и отъ Тацита.

Младиятъ референтъ привърши и млъкна, за да чуе критикитѣ и допълненията на своитѣ другари и преподавателя. Съ неговата помощъ ученицитѣ обясниха географическото положение на бойния театъръ — Аргосъ, Спарта, Пелопонесъ. Въ връзка съ това споменаха и за Троянската война и нейнитѣ герои — Агамемнонъ, Ахилъ, Менелай, Елена. . . Поезия, обща и културна история, география — всичко бѣ свързано и преплетено около общата тема на реферата.

Накрай г-нъ Блуме направи сравнение на сегашнитѣ събития въ Германия съ разглежданитѣ въ древна Гърция. (Касаеше се за отцепнишката акция въ Бавария презъ 1923 година).

За настъпващата кратка ваканция учителятъ опредѣли темитѣ „Термопили“ и „Саламинъ“. Тѣ ще бждатъ самостоятелно разработени и изнесени като реферати.

Наскачаха нѣколко момчета:

— Азъ да реферирамъ, господинъ учителю, азъ!

Той посочи двима. Усмивка на радостъ и доволство цъвна по лицата имъ.

Звънецътъ обади края на часа. Тогава се опредѣли и ученика, който ще напише протоколъ за токущо приключения урокъ.

I.

Горенъ отдѣлъ.

Ученицитѣ бѣха раздѣлени на две групи: имаха *курсови занятия*. Повече момчета се занимаваха съ математика. Надникнахъ презъ стъклата на еднокрилната врата и видѣхъ, какъ всички бѣха навели глави надъ тетрадитѣ и решаваха нѣкаква задача. Единъ ученикъ вършеше сжщото на черната дъска. Учителятъ бѣ между задълбоченитѣ юноши. . .

По-малката група (отъ 7 ученика) работѣше въ съседната стая подъ ръководството на г-нъ Блуме. Ние влѣзохме тамъ. Тѣ имаха курсъ по „нѣмска култура“.

Юношитѣ седѣха около голѣма четирижгълна маса и Altdeutsche Textbibliothek № 11. Четенето вървѣше бавно, внимателно и на малки откъслечи. Следъ всѣки единъ се спираха и обясняваха съдържанието и нѣкои особени форми, срещнати тамъ. Съчинението е отъ около 1300 година, та съдържа доста стари езиковни форми, за които въ края на книгата има и речникъ. Учителятъ четеше наравно съ ученицитѣ, но при обясненията неговото участие бѣше по-голѣмо.

При тази работа ясно проличаваше упоритият стремеж да се запознаят младежите по-основно с нѣмската култура, съ разнообразните прояви на германския творчески гений. . . Шарфенбергските училищни работници вѣрватъ, че по тоя начинъ възпитаватъ достойни потомци на славни дѣди! . . . Покрай това ученицитѣ добиватъ познания и за древната гръцка и римска култура.

Вмѣсто учебници при тѣзи курсови занятия най-често употребяватъ месечното „списание за германознание“ (*Zeitschrift für Deutschkunde*).

Г-нъ Блуме седѣше между ученицитѣ като тѣхенъ другаръ, интересуващъ се наравно съ тѣхъ отъ започнатата работа. Той бѣше внимателенъ и нѣженъ като баща къмъ тѣзи „млади Робинзоновци“, откъснати отъ своитѣ семейства и близки.

II,

Химия.

Шарфенбергскиятъ интернатъ не разполага съ помагала, кабинети и други приспособления. А за изучаване на химия и физика не сж достатъчни само думи и чѣртежи. Трѣбва да се правятъ опити, за да се видятъ нагледно *действията* и *результатитѣ*. Това е още по-необходимо за едно опитно училище, което изисква отъ ученицитѣ по-голѣма самодейностъ. При химията тѣ сами правятъ опити, наблюдаватъ, откриватъ законитѣ и т. н. Ето защо юношитѣ отъ Шарфенбергъ отиватъ на *практически занятия* по химия въ Тегелъ, дето се намира голѣмата и добре уредена гимназия „Хумболдъ“.

Къмъ 3 часа сл. пл. ученицитѣ се събраха въ химическата лаборатория. Нѣкои пристигнаха съ велосипеди, други — пешкомъ. Съ тѣхъ се занимава г-нъ Боде, учитель-химикъ при гимназията.

Залата-лаборатория е голѣма и свѣтла съ терасовидно разположени чинове. На една стена виси голѣма геологическа карта на Германия.

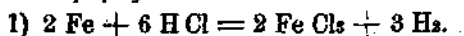
Практическиятъ урокъ бѣ за *желязото*. На черната дъска бѣха окачени две картини-чертежи на пещи за толене на желязна руда. Г-нъ Боде разправи, че нѣмскитѣ фабрики употребяватъ повече отъ 100 вида руди за получаване на желязо. Доста разпространена е желязоманганната руда, която съдържа 20% желязо и 80% калиманганъ.

Англичанитѣ Томасъ и Гилхристъ сж открили най-добрия начинъ за получаване желязо отъ руди, които съдържатъ фосфоръ. Тоя начинъ се практикува въ Англия.

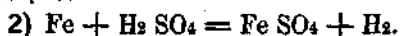
Слѣдъ туй учителятъ разказа, какъ се добива желязо въ фабрицитѣ на Сименсъ — недалече отъ Берлинъ. Двама-трима ученика зададоха въпроси около разказаното. После

г-нъ Бодѣ се спрѣ на двата вида — *ковко жельзо* и *стомана*. Съ негова помощъ момчетата направиха сравнение между тѣхъ и изтъкнаха особеноститѣ имъ.

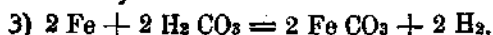
Накжсо учительтъ обясни и преработването на *ковко жельзо* въ *стомана*. Тукъ той си послужи само съ *разказъ*. Не упорѣби нито картина, нито чертежъ, а най-важно — не е посетена съ ученицитѣ поне една металургическа фабрика, тѣй многобройни въ съседнитѣ предградия! . . Ние присъствувахме на едно *словесно обучение*. То бѣ подсладено само съ хубавъ *разказъ* и нѣколко опити, придружени съ неизбѣжнитѣ формули. Тѣ засѣгаха съединенията на *жельзото*:

Отъ *жельзо* и *солна киселина* се получава *жельзень хлоридъ* и *водородъ*.

Отъ *жельзо* и *сѣрна киселина* се добива *жельзень сулфатъ*, известенъ подъ името *зелень камъкъ*, и *водородъ*. Първиятъ служи за получаване и на *лизолъ*.

Отъ *жельзо* и *вжглена киселина* се получава *жельзень карбонатъ* и *водородъ*. На практика, обаче, това не става поради особенитѣ свойства на вжглената киселина. Ето защо сжщото *жельзно съединение* се добива отъ *жельзния сулфатъ* и обикновената *сода* (*натриевъ карбонатъ*).

Така получениятъ *жельзень карбонатъ* има хубавъ *червенъ цвѣтъ*.

Учительтъ направи и последния опитъ — получи хубава *синя боя*, известна подъ името *берлинско синило*.

При този урокъ ученицитѣ вписаха въ тетрадкитѣ си всички формули, които г-нъ Бодѣ отбелязваше на дѣската. Тѣ бѣха придружени и съ кжси бележки относно опититѣ и добититѣ резултати. Но въ тази работа не съзрѣхъ никаква новостъ. Самъ учительтъ правеше опититѣ, а момчетата бѣха пасивни зрители и възприемаха на готово.

Животътъ на юношитѣ.

Основательтъ на *шарфенбергското училище* смѣта, че за *целитѣ* на *срѣднешколното образование* и *възпитание* е най-подходяща *системата на интернатитѣ*. Само при нея е възможно едно действително *влияние* на *цѣлостния човѣкъ* и *възпитание* въ *новъ духъ*. Г-нъ Блуме не съзира *опасностъ* въ *отдѣлянето* на *юношитѣ* отъ *тѣхнитѣ семейства*, понеже сж вече доста *възрастни*. *Младежи* отъ 14 до 19 години могатъ да *минатъ* и *безъ родителска помощъ*. Това *отлжчване* е *опасно* и *рисковано* за *по-крѣхката възраст*, когато — спо-

редъ думитъ на шарфенбергския ръководителъ — „не е тъй леко да се мине безъ майчина подкрепа“.

Съвмѣстниятъ животъ на ученици и учители дава възможностъ на последнитъ да опознаятъ и изучатъ индивидуалнитъ особености на всѣки свой възпитаникъ. Споредъ това тѣ нагаждагъ и учебно-възпитателната си работа, която винаги е целесъобразна и резултатна. Туй преимущество на интернатската система г. Блуме ясно изтъкна и очерта въ продължителна беседа съ насъ. Той намира, че постоянната дружба на ученици съ учители оказва грамадно влияние върху формирация се характеръ и воля у юношитѣ. Поставени всѣкога подъ зоркото око на *възрастния приятелъ и другаръ*, за какъвто се смѣта учителятъ, младежитѣ знаятъ, че всичкитѣ имъ постъпки се контролиратъ. При това въ малката задруга господствува духъ на братска близостъ и задружностъ, на общо единоподушие, свързано съ лична инициатива. Когато се опредѣля следобѣдната работа въ полскитѣ имоти, у всички юноши се забелязва пълна доброволностъ къмъ нея. Всѣки предлага своя трудъ тамъ, дето нуждата изисква да се работи.

Шарфенбергскиятъ интернатъ сега е попълненъ само съ момчета. По принципъ г. Блуме не е противъ съвмѣстния животъ, обучение и възпитание на младежитѣ отъ двата пола. На въпроса ни, защо не реализиратъ тази желателна съвмѣстностъ и въ Шарфенбергъ, ръководителятъ отговори: „Защото въ тоя моментъ нашитѣ рамки сж още ограничени“.

Задружниятъ животъ на младежъта дава насока на цѣлокупната учебно-възпитателна работа въ интерната. Все тази *общностъ* опредѣля и характера на ученишкитѣ наказания. Тѣ се изразяватъ само чрезъ дума при беседа на учителя съ съответния класъ или при събрание на цѣлата ученическа задруга. Тя произнася своето неодобрение. Не се допуска никакво насилие! При нѣкои случаи се налагатъ известни запрещения, приети отъ мнозинството на задругата.

Тоя начинъ на общо обсъждане ученишкитѣ простъпки заедно съ *спартанския режимъ на тѣлесно възпитание* придаватъ една рѣдка особеностъ на това училище-домъ. Поради туй нѣкои посетители смѣтатъ, че шарфенбергскиятъ интернатъ преследва нови цели и задачи, далечни и чужди за другитѣ срѣдни училища. Разбира се, това сващане е погрѣшно. То се дължи на повърхностно проучване и недостатъчно вникване въ духа и сжщината на училищната дейностъ.

Заслужаватъ внимание грижитѣ, които се полагатъ за физическото закрепване и развитие на младежитѣ. Поставени да живѣятъ срѣдъ разкошна природа на острова, при непосредствена близостъ съ голѣмото езеро, ученицитѣ свикватъ на единъ простъ и суровъ, но природосъобразенъ режимъ. Всѣка сутринъ въ продължение на 10—15 минути тѣ иматъ

надбяване край езерния бръгъ. Къмъ 10 ч. — въ голѣмото междучасие — цѣлата ученическа задруга и всички учители излизатъ на поляната, дето *иратъ свободни упражнения*. Определени часове за гимнастика нѣма. Всѣко свободно време се запълва съ физическа работа, движения, игри, спортъ — най-разнообразни сръдства за развитие на тѣлото. . . Винаги, когато времето позволява, храненето става на открито. Ние гостувахме на Шарфенбергъ презъ последнитѣ октомврийски дни. Нощитѣ бѣха студени, падаше люта слана. Тя не пречеше на „младитѣ спартанци“ да закусватъ вънъ около проститѣ, неподвижно прикрепени маси и пейки, които ми напомняха войнишка трапезария на открито.

Освенъ това, всички ученици се кжпять и плуватъ въ езерото, управляватъ лодки, превозватъ кола върху салъ до бръга и обратно. По дежурство тѣ превоздатъ съ лодка всички гости и други посетители на училището. Но работата не свършва до тукъ. Младежитѣ сами оправятъ леглата и почистватъ стаятѣ си, прислужватъ около трапезата, помагатъ въ кухнята, пренасятъ пощата до Тегелъ и обратно. Съ една речъ, всичката домакинска работа е предоставена на ученицитѣ. И тѣ умѣло сж я разпредѣлили помежду си безъ да почувствуватъ спънки при училищнитѣ си занимания или липса на свободно време. . . Тогава изъ обширния островъ кжнтятъ веселитѣ имъ гласове, гонейки топката или унесени въ друга игра. Често пжти еква дружна пѣсень, подета съ въодушевление и силни пориви на младитѣ сърдца. Понѣкога откъмъ стихналитѣ ученишки стаи трепватъ сладки звуци на цигулка или другъ струненъ инструментъ. . . И въ Шарфенбергъ *изкуството* — главно поезията и музиката — се смѣта за незаменимо възпитателно сръдство. То откъсва душата отъ грижитѣ на ежедневния животъ и я пренася далечъ въ царството на мечтитѣ и благороднитѣ копнежи. . .

По тия съображения ученическата задруга си устройва чести забави и литературно-музикални вечери, а въ началото и края на плавателния сезонъ — голѣми праздненства. Два пжти презъ учебната година даватъ театрално представление за *родителитѣ*. Всѣки осемъ дни тѣ сж редовни посетители на интерната. Презъ четири седмици се свикватъ на общи събрания, въ които се обсъждатъ стопански и педагогически въпроси. По такъвъ начинъ шарфенбергското училище, макаръ и възприело интернатската система, търси сближение съ семейството и очаква неговото ценно сътрудничество.

Презъ дългата лѣтна ваканция повече отъ юношитѣ напускатъ интерната и отиватъ при родителитѣ си. Само десетина души оставатъ и лѣтуватъ въ Шарфенбергъ — заети съ грижи около добитъка и обработване на градинитѣ.

Общи впечатления.

Като опитно училище шарфенбергският интернат е поставенъ подъ надзора на просвѣтното министерство и се ползува съ известна свобода при вътрешната учебно-възпитателна работа. Тя се изразява главно въ възпитаване *типични нѣми* посрѣдствомъ задружния животъ на младежта и неговитѣ разнообразни прояви. Цѣлото обучение мѣри да даде образование, необходимо за живота, но преди всичко се забелязва упоритиятъ стремежъ къмъ вникване и разбиране на *родната култура*. Така старитѣ и нови езици се сѣтатъ за равчоправни въ училището. Но преподавателитѣ наблѣгатъ ученицитѣ да изучатъ *основно* поне единъ чуждъ езикъ. Обаче, и за него не се полагатъ толкова грижи и усилия, колкото за разбиране и усвояване на нѣмската поезия, литература, история и география.

При всички уроци, преподавани отъ различни учители, държането на юношитѣ отъ двата отдѣла бѣше еднакво. Тѣ сѣ твърде вежливи, скромни, услужливи и послушни. За *дисциплина* въ тѣсенъ смисълъ на думата не бива и да се говори. Обучението — съ известни отклонения — се слага повече на принципа за ученишката самодейность, при която често пѣти има благородно съревнование. Събудениятъ интересъ прави излишни всѣкакви срѣдства за въдворяване на редъ и тишина. Тѣ се явяватъ като естествена последица на общата работа и съзнанието въ ученицитѣ, че не трѣбва да и се прѣчи.

Твърде ценни сѣ усилията на г. Блуме и неговитѣ сътрудници да внесатъ обнова и въ срѣдното училище. Техната бавна и постепенна реформена дейность се слага на здрава основа. Тѣ приучватъ младежта на *задруженъ животъ, разнообразенъ трудъ и обичъ къмъ родната земя и нейната култура*. И последното ни посещение презъ намръщенъ ноемврийски день отново потвърди тази мисълъ. Очевидно, шарфенбергскиятъ ръководителъ *върви по чужди стѣпки*. Главнитѣ линии на интересното му обучение и възпитателна работа сѣ начертани отъ друго, но приложени и провѣрени чрезъ собствена дългогодишна практика. Четвъртъкъ преди него известниятъ нѣмски педагогъ д-ръ Херманъ Лицъ е посочилъ и разработилъ пѣтя, изъ които върватъ тѣзи възпитателни домове въ природата. . .

Но все пакъ бѣхме доволни отъ това, що видѣхме и научихме въ интерната на островъ Шарфенбергъ. И въ тъмната хладна есенна вечеръ ние бързахме къмъ гара Тегелъ, сподѣляйки своитѣ последни впечатления. . .

Д. Правдолюбовъ.

Методъ на проекти.

Поради несмѣтнитѣ богатства, които практичните янки натрупаха презъ всесвѣтската война, стопанскиятъ животъ тамъ забѣгна твърде много напредъ, а училището изостана . . . Изостана то, претоварено съ извънредно много учебни предмети, никому ненужни, които обременяватъ детската паметъ. Войната се свърши. Трѣбваше да се хвърли мостъ надъ зиналата пропасть между училището и живота. Заговориха тамошнитѣ педагози. Какво искаха тѣ? Какви недостатъци съзираха въ господстващата до тогава учебно-възпитателна система? Ето накратко укоритѣ: „Училището трѣбва да догони живота, и животътъ да влѣзе въ училището“ (Макъ-Мери). „Училището не трѣбва да създава кукли, а господари на своята съдба“ (Стефансонъ). „Намъ ни сж необходими методи, които не ще приковаватъ детето къмъ чина, а ще го подтикватъ къмъ действие“ (Килпатрикъ). „Тоя методъ е най-добъръ, който постига своитѣ цели за най-кратко време“ (Стеркъ). За американеца времето е всичко: „пари да изгубишъ — нищо не си изгубилъ; време да изгубишъ — много си изгубилъ“ (Франклинъ).

Така подъ непрекъснатитѣ атаки на най-виднитѣ педагози позицитѣ на господстващата съ вѣкове схоластика въ американскитѣ училища се раздрусаха, почнаха да падатъ и да се заематъ отъ *методътъ на проекти*. Не само между първоначалнитѣ учители, но даже и между тия отъ най-висшитѣ учебни заведения, методътъ на проекти почна да печели всѣки день все повече и повече привърженици. И въ много Северо-Американски щати днесъ той не е вече блѣнъ, а действителностъ, наложена съ законъ (Иллиноисъ и пр.).

Преди да разгледеме неговата сжщностъ, необходимо е да се спремъ за малко на неговата история. Така по-лесно ще разберемъ и самия методъ и условията, които сж го предизвикали. Презъ 1908 год. учителката на едно селско училище Мисъ Уелсъ поиска разрешение отъ своя началникъ г. Снеденъ да свържи ученическитѣ уроци съ стопанската работа на ученишкитѣ семейства. Повечето отъ тѣхъ били градинари. Задачитѣ на проекта били ясно опредѣлени: строга връзка между училищната работа и нуждитѣ и потребноститѣ на самото население работа, която трѣбвало да продължи презъ цѣль единъ работенъ сезонъ, т. е. не по-малко отъ 6 мѣсеца. Ето самия проектъ:

1. Проектът за устройство на зеленчукова градина.

А. Активно приложение на знанията.

1. Избиране място за градина. Сключване договор с наемодателя. Нагаждане почвата за разнит култури. Кореспонденция с химическите фабрики и набавяне изкуствени торове.

2. Рътене на семената. Приготвяне разсадника. Засъване на семената. Отглеждане разсада. Всъки ученик записва наблюденията въ паметната си книга.

3. Оранъ. Раздѣленото градината на лехи. Измѣрването имъ, съставяне планъ на градината.

4. Разсаждане на разнитъ култури. Поливане. Заравяне

5. Борба съ вреднитъ насекоми и разнитъ болести на растенията.

6. Прибиране разнитъ зеленчуци. Опаковка и експедиция. Кореспонденция съ разни търговци на зарзаватъ. Завеждане приходната и разходната книга. Товарителници. Консервиране.

Б. Необходими теоретически познания.

1. Видове почви. Каква почва е необходимата за домати, бобъ, картофи, пиперки и пр. Какви подобрения могат да се направятъ на наетата почва. Изкуствени торове. Значение на влагата и топлината за растенията.

2. Колко семе е нужно за всѣка култура. Отъ къде се доставя. Какъ се приготвя разсадника, какъ се засѣватъ семената и какъ се отглежда разсада.

3. Дълбока и плитка оранъ. Кои растения изискватъ дълбока и плитка оранъ. Плугъ и тракторъ. Запознаване съ трапезовидна, четирижгълна и др. форми на лехитъ.

4. Кога, какъ и на какво разстояние се разсажда зелето, домати и др. Какъ става заравянето. Кога трѣбва да се заравятъ картофитъ, кога домати и пр.

5. Запознаване съ вреднитъ насекоми за растенията. Запознаване и съ нѣкои болести.

6. Сезона за прибиране на разнитъ зеленчуци. Разни способи за прибиране. Търсене пазаръ и пазарни цени. Какъ се консервиратъ нѣкои зеленчуци.

Методътъ на Мисъ Уелсъ билъ одобренъ отъ бюрото за възпитание (Board of Education) подъ термина „проектъ“ (home project). И отъ тука методътъ на Мисъ Уелсъ получилъ названието — *методъ на проекти*.

Ученицитъ съ голѣма ревностъ започнали своята работа. Дошла есенъта. Каква изненада? Трудътъ на ученицитъ билъ по-добре възнаграденъ отъ тоя на бащитъ имъ. Станала изложба. Всички присъстващи били удивени отъ резултатитъ на проекта. На родителитъ много се харесалъ проекта на учителката имъ Мисъ Уелсъ, защото тя се явила, като тѣхна помощница и съветница. На общественицитъ също така се харесалъ проекта, защото отдѣлението на учителката Мисъ Уелсъ изпъкнало като общественъ центъръ, учителката — като обществена деятелка, а ученицитъ — като активни дейци въ живота. Я на педагозитъ неправилъ впечатление факта, че методътъ не само дава възможность на ученика да прилага на практика ученото въ училището, но и да прекарва краткъ курсъ отъ бъдещата си про-

фесия. Най-вече, задето Мисъ Уелсъ е свързала училището съ трудовия животъ на населението, американската училищна управа препоръчала метода на останалитѣ учители.

И веднага следъ това въ различни мѣста на Америка, въ зависимостъ отъ мѣстнитѣ условия, изникнали различни проекти: едни по-прости, ангажирващи по-малко време, и други по-сложни (комплексъ), за изпълнението на които трѣбвало не по-малко отъ една година. Ето нѣкои отъ тѣзи проекти: захарнитѣ плантации по Мисисипи, желѣзопѣжнитѣ съобщения, застрахователнитѣ дружества, пощата въ Америка, параходната компания, The Macmillan Company (книгоиздателско дружество) и пр.

За кратко време въ американската педагогическа литература се отбелязало излизането и на нѣколко капитални съчинения, написани отъ видни американски педагози, които и теоритически и практически съ най-голѣми подробности разглеждали метода на проектитѣ. Това улеснило неговото разпространение. Така напр., видния педагогъ Килпатрикъ¹⁾ ето какъ обосновава новия методъ: „Ние презираме оня, които пасивно възприема всичко, каквото съдбата или случаятъ му изпраща. И напротивъ, ние се прекланяме предъ оня, който е господарь на съдбата си. Такъвъ човѣкъ е идеалъ за американската демокрация. За жалость, възпитанието на дѣловия човѣкъ е изключено при днешната образователна система. Училището е частъ отъ обществото, и затова то трѣбва да бжде въ негово разпореждане. Фундаментътъ на обществото се състои отъ редъ предприятия, проекти. И училището трѣбва да има своитѣ проекти, които трѣбва да бждатъ копие отъ жизненитѣ. Предъ затруднението отпосле въ живота, когато учителътъ е далече отъ детето, то нѣма да се спира и отчайва, а, напротивъ, съ всички сили ще го преодолява, защото въ училището е работило така, както ще работи въ живота. Непрекъснатото решаване на практически задачи (проекти) въ училището ще създаде у детето опитностъ, умение, лесно да се справя съ тоя или оня въпросъ. Нѣщо повече: то ще се научи даже и да съкратява пътя, необходимъ за разрешение на жизненитѣ въпроси, защото и въ училището ще работи съ сжщитѣ методи, съ които отпосле ще работи и въ живота. Само така училището ще се доближи до живота, и животътъ ще влѣзе въ училището“. По-нататъкъ училището, споредъ Килпатрикъ, трѣбва да бжде малко семейство, малкъ търговски магазинъ, малка държавица, т. е. копие на американската действителностъ. И затова първитѣ проекти, съ които детето трѣбва да се запознае, сж семейството, търговския магазинъ и града.

¹⁾ В. Х. Килпатрикъ. Метод. Проектов. Переводъ съ английското Е. Н. Янжулъ Изд. Бронггаузъ-Ефрон. 1926 г.

Стефансон¹⁾), другъ виденъ американски педагогъ, е на сжщото мнение: „За да прояви интересъ детето къмъ проекта, последниятъ трѣбва да бжде жизнена необходимостъ, т. е. да задоволява нѣкое искане въ живота. Добъръ е само оня учителъ, който може умѣло да свързва всѣки урокъ съ ежедневиетѣ жизнени задачи на родителитѣ. Както вестникътъ тълкува своевременно събитията, така и училището е длъжно своевременно да се справя съ ежедневиетѣ задачи на нашето стопанство“.

Методътъ на проектитѣ въ днешния си видъ не е дидактически методъ. Той е нова система за обучение и възпитание, който нѣма почти нищо общо съ днешната учебно-възпитателна система. Той е изграденъ върху принципитѣ на активното възпитание; отхвърля схоластичното днесъ класно преподаване, като го замѣстя съ свободното практическо самообучение подъ ръководството на учителя. Училищата, които работятъ по метода на проектитѣ, нѣматъ седмично разпредѣление на часоветѣ; за тѣхъ нѣма и учебни предмети. Тамъ има проекти, едни отъ които се разработватъ отъ отдѣлни ученици, а други — отъ цѣли групи. Колкото единъ ученикъ е отъ по-горенъ класъ, толкова е по-сложенъ проекта му. Колко време е необходимо за изпълнението му? Това зависи отъ проекта, дали той е сложенъ (complex) или простъ. Изпълнението на сложния проектъ може да продължи цѣла година, а на малкия — само единъ день. Сложнитѣ проекти могатъ да се разкжсатъ и на помалки. Различнитѣ училища иматъ и различни проекти, защото тѣ сж въ зависимостъ отъ мѣстнитѣ условия. Проектъ, който на се приспособява къмъ различнитѣ обстоятелства и различнитѣ времена, не е добъръ.

Методикътъ Е. Пархерстъ ето какво изисква отъ учителтъ при изпълнението на който и да е проектъ:

1) Да състави проектъ, който да има опредѣлена конкретна жизнена задача.

2) Ученикътъ да се учи самъ, като работи самъ. Учителтъ да го напжтва само тогава, когато ученикътъ дири неговата помощъ.

3. Често да преглежда паметната книжка на ученицитѣ, въ която тѣ сж длъжни да отбелязватъ впечатленията и резултатитѣ отъ работата си.

4. Да ободрява ученицитѣ при изучаването на труднитѣ проблеми.

„Всѣко научно откритие или изобретение, казва Макъ-Мери, представя завършенъ проектъ. Историята на тия открития и изобретения ни описва начина, по който проектътъ е достигналъ своята цель. Биографията на Уата, изобрета-

1) I. A. Stevenson. Практика методъ-проектов. Ню-Йоркъ-Сити. Изд. Сандомирски. 1926.

тельтъ на парната машина, животътъ на Морзе, който следъ дълги усилия усъвършенствува телеграфния апаратъ, работата на Пастъора надъ бактериитъ и ферментнитъ и тѣхното приложение въ земледѣлието и медицината, откритията на Бессемера върху усъвършенствуването на стоманата и пр., — всичко това сж научни проекти, предизвикани отъ необходимостта въ живота. Животътъ е задавалъ задачитъ, и научнитъ проекти ги изпълнявали. Винаги животътъ на великитъ хора е билъ обхващанъ само отъ една мисль, само отъ една цель и затова е имало резултати. Днешното училище е задръстено отъ много идеи, много цели, които разпокъсватъ душевната цѣлость на детето и неговитъ стремежи и усилия. Въ днешното училище нѣма централенъ скелетъ, около който да се облепятъ детскитъ знания. На тая безплатица турга край проекта съ своята ясна, конкретна цель, която, като нѣкой маякъ, освѣтява цѣлия лѣтъ на детето и го тегли къмъ себе си.

Дарвинъ разрешилъ въпроса за видоветъ, Пастъоръ — за микробитъ. И единиятъ, и другиятъ сж разрешили своеобразни проекти. Но и двамата сж достигнали своята цель чрезъ научния експерименталенъ методъ. Би ли трѣбвало ученикътъ да се ползува за достигане на своитъ проекти съ сжитъ научни методи, съ които сж си служели великитъ изобретатели, или до тѣхъ той трѣбва да се добере постепенно? По тоя въпросъ американскитъ педагози сж на две мнения. Еднитъ искатъ за ученика единъ методъ, а за учениятъ — другъ, наученъ. А пъкъ по-голтмата частъ отъ американскитъ педагози сж противъ иерархията и за единство въ методитъ. „И само следъ като детето почне успѣшно да си служи съ опитния (научния) методъ, може да се предполага, че то е вече подготвено за живота. Не степенъ въ методитъ, а степенъ въ целитъ трѣбва да има. Цѣлиятъ ученишки животъ трѣбва да бжде преплетенъ отъ постигнати цели, проекти, които да не бждатъ сурогати, а взети отъ самия животъ и съответствуващи на детската възраст“¹⁾.

Ала не е ли това Далтонския планъ, който намѣри особень приемъ въ Англия? За да можемъ по-лесно да схванемъ разликата и предимствата на метода на проектитъ предъ Далтонския планъ, трѣбва да направимъ кратъкъ прегледъ на последния.²⁾ Въ началото на всѣки месецъ се дава на ученицитъ точна и подробна програма за работата, която трѣбва да извършатъ презъ месеца. Тая програма се нарича „месеченъ договоръ за работа“. За всѣки учебенъ предметъ се изработва отдѣленъ месеченъ договоръ отъ съответния учителъ. Месечнитъ договори задължаватъ ученика да извърши посоченитъ отъ тѣхъ работи най-късно до края на месеца,

¹⁾ Л. Левин. Новые пути школьной работы. Стр. 46.

²⁾ Вижъ статията „Далтонски планъ“ отъ Антонъ Борляковъ, „Пед. Практика“, год. IV, кн. I и II.

но тѣ не му натрапватъ реда, по който трѣбва да се извърши. Всѣки ученикъ е свободенъ да разпредѣли, започне и извърши своята работа, както му е по-удобно. Той може да изучи учебния материалъ и по-рано отъ опредѣления срокъ, но непременно трѣбва да извърши работата си по всички учебни предмети преди да започне работата си за следния месецъ. Училището е раздѣлено на лаборатории — по една за всѣки учебенъ предметъ. Всѣка лаборатория е снабдена съ потребнитѣ книги и помагала и е поставена подъ надзора на специалистъ учителъ. Въ всѣки „договоръ за работа“ се посочва:

1) Задачата, т. е. месечната работа по предмета, придружена съ кратко описание на цѣлия материалъ.

2) Какъ може да бжде изпълнена седмичната и дневна работа по предмета.

3) На коя дата ще бжде ревизиранъ ученика отъ своятъ учителъ.

4) Източниците, отъ които може учителятъ да се ползува при изработване на своята тема.

5) Практически задачи, отъ решението на които да се вижда, дали ученикътъ владѣе материала или не.

Ето единъ „договоръ за работа“, разработенъ по Далтонския планъ:*)

Договоръ по отечествена география.

За ученици отъ V класъ, 4 часа седмично.

I. Задача: Защо Англия заема господствующе положение въ свѣтовната търговия.

II. а) Естествениятъ предимства на английскитъ острови: положението на Британскитъ острови по отношение на Европа и околнитѣ морета. Свѣтовното имъ положение. Начертайте брѣга и отбележете пристанищата и устиата на рѣкитѣ. Преимуществото на климата и неговото влияние на производството.

б) Снабдяване съ хранителни продукти: направете прегледъ на нашето земледѣлие презъ последнитѣ 20 години; по кои причини нашата страна не произвежда достатъчно месо; нашето риболовство и разпредѣление на рибата за вътрешна консумация и задграниченъ износъ; откъде и въ какво количество получаваме зърнени храни, месо, зеленчуци, плодове и млѣчни продукти.

в) Индустрия: изучете текстилната имдустрія; кои отрасли не получаватъ отъвън сурови материяли; запознайте се съ съединенитѣ индустрии: боядисване, бѣлене, сапуноварение, рафиниране масла и пр.; покажете главнитѣ цен-

*) А. Д. Линч. „Практика Далтон-плана въ West Green School.

трове на желязната индустрия и на корабостроителници; каменножглена промишленостъ.

г) *Превозъ*: желязни пътища; съвременната проблема на пасажерския и товаренъ транспортъ; въздушни съобщения; рѣчни и морски параходни съобщения.

д) *Износъ и вносъ търговия*: Отъ кои центрове за кои страни е предназначенъ нашиятъ износъ и обратно за вносъ.

III. Упражнения: 1) значение на бързия и евтинъ превозъ за търговията; 2) каква превозна проблема може да повлияе за развитието на външната и вътрешната търговия; 3) зависимостта на Англия отъ външните сурови материали.

IV. Източници: 1) географски атласъ; 2) търговска география отъ Чамберсъ; 3) Британия и британското море (глави: I, II, XVII, XIX); 4) естественитъ богатства на Великобритания (глави: XVII и XXII); 5) търговскитъ приложения на в. „Таймсъ“.

Отъ горния договоръ се вижда, че Далтонскиятъ планъ представя свободенъ пътъ, по който детето върви, безъ да среща нѣкакви спънки. На детето всичко на готово се дава, а нему остава само да чете и механически да заучва. Далтонскиятъ планъ не може да се откъсне отъ формалнитъ вериги на учебнитъ предмети и товари децата съ ненуженъ баластъ. Той е неизбежно наследство отъ старата школа въ консервативнитъ страни.

Но горния географски материалъ може да послужи и за единъ добъръ проектъ. Ако ученицитъ самостоятелно изследватъ повдигнатитъ въпроси, ако тѣ се натъкватъ на цѣлъ редъ затруднения и сами ги преодоляватъ, ако се стремятъ да разрешаватъ нови проблеми, то ще рече че материалътъ е построенъ по метода на проектиръ. Не е достатъчно само това. Необходимо е още материалътъ да бжде свързанъ и съ материалъ отъ други учебни предмети (история, политическа икономия, математика и пр.) и да не бжде съ абстрактенъ интересъ.

Колкото повече Далтонскиятъ планъ обгръща експеримента, толкова по близу застава до проекта. И до тогава, докато теоретическитъ познания не се приложатъ на практика, учебниятъ процесъ пакъ не се върши по метода на проектиръ. Проектътъ обръще училището въ дѣлово учреждение, въ културенъ центъръ, който унищожава пропастьта между родителитъ и учителитъ.

Б. Кировъ — Ломъ.

Училищното смѣтане и живота.

За мнозина учители смѣтането е сухъ, труденъ и досаденъ учебенъ предметъ. Тѣ виждатъ, какъ децата неохотно решаватъ предлаганитѣ имъ задачи, но си обясняватъ това съ особеното естество на учебния материалъ. А какъ се отнасятъ ученицитѣ къмъ смѣткитѣ изъ всѣкидневния животъ? — Виждаме ги да се стремятъ съ цѣлото си същество къмъ „по-голѣмото“, къмъ „по-многого“; виждаме ги, какъ треперятъ надъ цѣлостта на своитѣ предмети; какъ имъ блестятъ очитѣ отъ радостъ, когато имъ подаряваме нѣщо и какъ скърбятъ отъ душа, когато имъ отнемеме нѣщо ценно, любимо. Също така сж отзивчиви и къмъ смѣткитѣ на своитѣ родители. За тѣхъ не е безразлично, дали бащинитѣ имъ имоти се увеличаватъ или намаляватъ. Не сж безучастни и къмъ загубитѣ или печалбитѣ на своитѣ другари, съ които се състезаватъ въ нѣкоя игра. Съ една речъ, смѣткитѣ, които се докосватъ по нѣкакъвъ начинъ до детското „азъ“, сж любими и желани отъ самитѣ деца, а тѣзи, които не представятъ за тѣхъ никакъвъ интересъ, сж отекчителни и нежелани. Тази действителностъ трѣбва да бжде чута навсѣкжде, а най-вече въ първоначалното училище. За жалостъ, тъкмо тамъ тя най-лошо се спазва и прилага.

Обикновено нѣщо е да се даватъ на децата смѣтки съ абстрактни числа или задачи съ измислени условия, откъснати отъ действителността, които не представятъ никакъвъ интересъ. Съзна се най-после, че смѣтането не трѣбва да се изучава въ училището като самоцель, а като средство за живота. Посрѣдствомъ смѣтането децата трѣбва по-добре да разбиратъ и използватъ живота. Покрай официалната материя на смѣтането, децата трѣбва да се запознаватъ съ нѣкоя положителна страна на живота. Нададе се по-викъ; да се взиматъ задачитѣ отъ областъ, достъпна и интересна за децата, която предварително да бжде наблюдавана отъ тѣхъ. Това сж така нареченитѣ *групни задачи*, за които е дума. Не закѣснѣха да се явятъ и учебници по смѣтане за II, III и IV отдѣление, които спазиха поменатото дидактично изискване. Нанесе се смъртенъ ударъ на разпокъсанитѣ и изолирани задачи.

Въ новитѣ смѣтанки започнахме да срѣщаме заглавия на групнитѣ задачи, написани съ тлѣсти букви, като: „При книжаря“, „Въ хлѣбарницата“, „Въ бакалницата“, „На пазаря“ и пр. и пр. Младитѣ, па и голѣма частъ отъ старитѣ, учители, започнаха да си служатъ съ тѣхъ, но, като на пукъ, децата продължаватъ пакъ да се дезинтересиратъ, и въ отдѣленията продължава да царя пакъ старото мъртвило,

Де се крие причината на всичко това? Децата макаръ и малки, съзнаватъ, че не се говори за тѣхния пазаръ, бакалинъ и пр. Тѣ виждатъ, че се говори за пазаръ, хлѣбаръ и пр., но тѣ не виждатъ за кой именно пазаръ, хлѣбаръ и др. се говори. Виждатъ, по-право, че това е изкуствена работа, фалшъ, който нѣма нищо общо съ тѣхния животъ. Тѣ се питатъ съ недоумение, защо ли ги каратъ да правятъ смѣтките на такива пазари, хлѣбари и др., които едва ли съществуватъ нѣкъде, а, ако съществуватъ, нека имъ правятъ смѣтките ония, които интересуватъ. Тази е естествената мисль, която ще мине презъ умотъ на малките деца и която завършва обикновено съ думитъ: „На нашия учителъ, ако сж му много дотрѣбвали такива задачи, нека си ги решава: насъ тѣ не интересуватъ“. Следъ това настѣпва шумътъ, закачките, отчаяното усилие на учителя да прикове ученицитъ къмъ предмета, наказателнитъ му мѣрки — съ една речъ, всичко друго, но не и животъ, не и плодотворна работа, която увлича и обайва до захласъ и която прави да се не усѣща, какъ тече времето.

Това показва, че групнитъ задачи сж се изродили, като сж запазили само формата си, а сж изгубили същността си.

Каква е тѣхната същностъ, видѣхме преди малко. Тя изисква да се намѣри подходяща и интересна областъ отъ живота, която предварително да се изследва отъ децата, рѣжководени отъ учителя, и отъ която тѣ да пожелаатъ да съставятъ и решаватъ задачи. Тогазъ ще вложатъ цѣлото си внимание.

Неодаана ученицитъ отъ VIII-итъ класове на педагог. училище ме питаха, какъ да развиятъ лекция по смѣтане въ IV отдѣление за събиране и изваждане на числа въ кръга на милионъ.

Между другото, препоръчахъ имъ да събератъ материалъ за задачи отъ мѣстната Популярна банка. Класътъ заяви, че нито той, нито отдѣлението е свободно да прави наблюдения. Казахъ на ученикъ отъ същия класъ да вземе 2—3 деца отъ отдѣлението и съ тѣхъ да направи наблюдение. Така и стана. На другия день въ часа по смѣтане осмокласникътъ, като лекторъ, съобщаваше на децата числата, взети отъ банката. Но тѣ гледаха на тѣхъ съ недоверие и си шушукаха, че това е скроена работа. Въ отдѣлението владѣеше шумъ и отсѣтствие на истински интересъ. Въ това време едно отъ децата, което бѣ ходило въ банката, обидено отъ недоверието, което изказаха другарчетата му къмъ достоверността на събранитъ факти, стана и заяви високо и убедително на всички, че изнесенитъ числа не сж измислени, а сж взети отъ книгата на самата банка съ разрешението на нейния директоръ по поводъ молбата на тѣхния учителъ, който бѣ взелъ него и още двама други ученика отъ отдѣлението. Следъ тази искрена детска декларация

ция отдълението се пробуди като отъ сънъ и започна съ интересъ да записва числата, които представяха ежемесечния оборотъ на банката. Следъ това пожелаха да узнаятъ, какъвъ е годишниятъ оборотъ, разликата между най-големия и най-малкия месеченъ оборотъ, при какви условия се даватъ паритѣ, съ каква лихва и каква е последната при частнитѣ банки. Така узнаха преимуществата ѝ предъ частнитѣ банки. Каза имъ се, че тя се грижи и за децата, като е открила детска спестовна каса, въ която всѣко дете може да внесе и най-малкото си спестени левове.

Децата разбраха много нѣщо за банката. Тя имъ стана мила, а смѣткитѣ ѝ — истинско удоволствие. Въ края на часа много деца заявиха, че ще си взематъ отъ детскитѣ спестовни книжки и ще започнатъ своитѣ спестявания.

Това е ефектътъ отъ истинскитѣ групни задачи, който може да се направи още по-блѣскавъ. Той се постига, като не си скъпимъ времето и труда и предварително проучваме съ децата интересната и подходяща областъ отъ живота, историята, географията и пр., отъ която ще решаваме задачи. Интересни области отъ живота се намиратъ изобилно въ всѣко населено мѣсто. Та къде ли нѣма пазаръ, бакалница, кооперация, община, домашни смѣтки, училищни смѣтки и др. т.? Защо тогава да не черпимъ сведения за живота отъ самия животъ, а прибѣгваме до измислени задачи или пъкъ до задачитѣ въ смѣтанкитѣ, които сж печатани преди нѣколко години и описватъ живота нѣкъде не какъвто е днесъ, а какъвто е билъ по-рано. Тази е причината, дето нѣкои учители преподаватъ смѣтането безъ учебници и, като решаватъ постоянно съ децата задачи отъ разни изследвани области, съставятъ си най-после свои собствени смѣтанки.

Така и само така ще се запазятъ часоветѣ по смѣтане отъ убийственото мъртвило и ще се свържатъ съ живота.

Ат. Чешмеджиевъ — Пловдивъ.

Ржчната работа въ училището.

„Ако искаме да достигнемъ пълното интелектуално развитие, на което сме способни, не трѣбва да занемаряваме развитието на ржката“.

Джемсъ Бровнъ.

Целта на училището е да подготви дейни хора, годни за общественъ животъ. Наредъ съ теоритическитѣ знания бждещитѣ граждани трѣбва да се сдобиятъ у съ умение да използватъ тѣзи знания за творческа дейность. Отъ психологическо гледище мускулниятъ опитъ е съществено необходимо, за да получимъ ясни, опредѣлени представи за околния свѣтъ. Детето усвоява знанията за предметитѣ и явленията по-леко, когато тѣзи знания му се предаватъ чрезъ игра или работа.

Джедъ казва, че условие за умствения ръстъ на човѣка е действието. Мускулнитѣ знания за предмета сж основни знания за човѣшкия родъ. Като учебно-спомогателенъ принципъ, работата може да бжде поставена въ основата на всички упражнения на човѣшкитѣ сѣтива (особено моторнитѣ); тя трѣбва да преобладава при наблюдението и мисленето. Всѣко обучение трѣбва да изхожда отъ сѣтивни възприятия и да води къмъ дейность. Като срѣдства за това ще послужатъ ржчната работа, моделирането, драматизирането, гимнастиката, работата въ училищнитѣ лаборатории и градини и т. н.

Кершеншаймеръ вижда въ ржчната работа срѣдство за развиване на волята и разсждъка. „Обучението чрезъ ржчна работа, като принципъ, и обучението по ржчна работа, като учебенъ предметъ, сж свързани едно съ друго, както дръжката и рѣзеца на ножа“, — казва той. Въ основата на активното обучение Лай поставя принципа на „действието“. Понятието „действие“ обхваща и физическа и умствена работа, и сѣтивнитѣ възприятия и тѣхната вътрешна преработка въ мислене.

Въ най-чистъ видъ ржчната работа е приложена въ училищата въ Америка. Тамъ често я наричатъ „психо-физическо“ възпитание и я считатъ полезна за всички деца.

Несъмнено, като положителна страна на американската система на обучение трѣбва да се смѣта голѣмото разнообразие за работата и материалитѣ за работа, строго разпредѣлени за различнитѣ детски възрасти. Въ американскитѣ училища се среща работа съ глина, дърво, металъ, дълбане, отливане, работа съ картонъ и т. н.

Физическиятъ трудъ, предимно ржчната работа, се поставя въ съвременното училище на особено мѣсто. На него

се дава голямо значение въ общата система на възпитанието и обучението. И съ право. Той помага да се развиват умствените сили и способности на децата, да се създават у тях технически и социални навици.

Особеното значение на ржната работа въ развитието на умствените способности на учащите се основава на нуждата да се дадат на децата ясни знания за предметите и явленията от околния свят, да се закрепят въ детската памет по-ярки и пълни представи, които по-късно ще послужат като градиво за здраво реално творчество, за изработка на научни понятия.

Всичките средства за нагледност, които се използват до сега въ обучението, не дават пълна яснота на представите, както при участието на осезанието и мускуло-моторните сътивя.

Тези сътивя могат да се упражняват и развиват планомерно само, когато индивидът работи съ различни материали и прави различни движения. Това ще усъвършенства познавателните детски способности. За децата — моторен тип, а такива сж мнозинството, при отсъствие на мускуло-осезателна нагледност въ обучението, всичките представи се обличат само въ думи, които нямат никакво конкретно съдържание.

Качествената страна на възприятията при ржната работа се повишава, защото, когато работи, детето е принудено внимателно да наблюдава предмета, които възпроизвежда. Всичките подробности на постройката, размерите, взаимоотношенията на частите, трябва да бъдат не само схванати, но и грижливо изучени съ всички точни данни. Вниманието към дреболиите и подробностите е условие да се изработят самостоятелност, дълбочина и увереност въ сжжденията и обоснованост въ умозаключенията.

Ржната работа се намира въ тсна хармония съ анатомо-физиологическите и психологическите особености на училищната детска възраст. Училищният период на детето е „период на моторен млад“. То гори от жажда за дейтелност, от жажда за работа: да строи, да троши, да представя, да складира. През доучилищната възраст това е належаща нужда, която не го напуска и през учил. период, а само измня темпа и характера на тази дейтелност. Строителството вече не го задоволява. У него се явяват определени планове и мисли, поставя си цел, която се стреми да постигне.

Да използва тези стремежи, да поддържа творческата мисъл, да и даде здрава храна и да даде средства за изпълнение на оригинални и характерни планове — всичко това я задача на училището.

Ръчната работа повишава самосъзнанието на детето, пробужда жива увъреностъ у него и засилва интереса къмъ планомѣрна, целесъобразна дейностъ.

Тя иска честностъ: всѣкаква измама, отклонение се отразява на работата. Работа, изпълнена честно, съ изисканостъ и акуратностъ, създава любовъ и уважение къмъ произведения трудъ. А на това се дължи внимателното отношение къмъ околната обстановка, къмъ предметитѣ и къмъ работата на другитѣ.

Така въ процеса на ръчната работа се формира характера, волята на детето, подготвятъ се морално жизнеспособни и устойчиви граждани, съобразителни и находчиви въ условията на всѣкидневния културенъ животъ.

Не по-малко важно значение има ръчната работа и въ областта на физическото развитие на детето.

Преди всичко, тя е нормаленъ отдихъ следъ умственитѣ занятия на детето. Разбира се, мисълта работи и при физическия трудъ, работи съ по-голямъ интензивностъ, но центъра на тежестта е пренесенъ въ мускулнитѣ движения, при които се засилва кръвообръщението и храненето на организма, мозъка се опрѣснява и умствената работа се оживява.

Но това е още, така да се каже, пасивното въздействие на ръчната работа върху физическото развитие на ученика. Активното въздействие на сжщата се заключава въ планомерното упражнение на ръцетѣ, като имъ дава ловкостъ чрезъ разнообразни движения. Разнообразието въ движенията на организма стои въ тѣсна връзка съ свършенството на нервната система. Колкото движенията на организма сж по-изтънчени и разнообразни, толкова по-свършена е и нервната система.

Мускулната система на ръцетѣ съставя $\frac{1}{8}$ отъ мускулатурата на цѣлия организъмъ. Планомѣрно упражнение на тѣзи мускули може да се постигне само чрезъ системна ръчна работа и гимнастика.

Съвременитѣ условия на материална култура, която се опира всецѣло на техниката, искатъ физически и технически развити хора. Днесъ ръчната работа, като сръдство, което разширява и закрѣпљава познавателнитѣ способности на ученицитѣ, трѣбва да върви въ връзка съ другитѣ учебни предмети—да подпомага и уяснява.

Тамъ, дето словото, описанието и рисунката не даватъ пълнота и ясностъ на представитѣ, трѣбва да се обърнемъ къмъ мускулно-осезателния начинъ за разбиране. Това се налага, както видѣхме, и отъ самата сжщностъ на процеса на познанието и отъ потребността да се развиятъ осезателнитѣ и мускулно-моторнитѣ органи. Освенъ това, трѣбва да се помни, че и мисленето е тѣсно свързано съ процеса на труда (обучението).

Скромната роль на физическия трудъ въ процеса на обучението се диктува отъ технически затруднения при възпроизвеждането на образитѣ и представитѣ въ конкретно-осезателни форми.

Ясно е, че физическиятъ трудъ, като сръдство за обучение въ училището, не изчерпва своето възпитателно и образователно значение. Необходимо е да се въведе въ общата система на обучението, като помощникъ на другитѣ учебни предмети и като самостоятеленъ предметъ, имащъ свои определени задачи.

Като общообразователенъ предметъ, педагогически обоснованъ и планомерно разработенъ въ строго обмислена система, ржчната работа проникнала въ училището въ втората половина на XIX вѣкъ. Най-напредъ, като сръдство за формално възпитание, този учебенъ предметъ билъ въведенъ съ законъ 1866 год. въ всички училища на Финландия, въ 1871 год. той проникналъ въ училищата на Дания и Германия, въ 1875 г. — въ Швеция и следъ това се появява въ училищата на Англия, Франция, Италия и др. Въ началото на XX вѣкъ вече 28 държави въ Европа и Америка сж застъпили ржчната работа въ училищата си.

Финландия, първа пионерка на ржчната работа, въвежда този учебенъ предметъ, като сръдство за формално възпитание, т. е. наредъ съ физическата работа — да развива ржчна ловкостъ, съобразителностъ, окомѣръ и обичъ къмъ труда, — се стреми да създаде у децата привычка къмъ чистота, акуратностъ, търпение и настойчивостъ.

Тамъ най-напредъ билъ въведенъ единъ видъ ржчна работа — дърводѣлство; следъ известно време били въведени и картонажъ, ржкодѣлие и плетене съ канапъ.

Въ Швеция и Дания било въведено само *дърводѣлие*. Влиянието на така наречената шведска ржчна работа било така голѣмо, че въ всички страни дали мѣсто изключително на дърводѣлството, даже и самата работа се водила по така наречената *шведска система*. Следъ 80—90 год., когато ржчната работа е заинтересовала ширскъ кръгъ педагози, започватъ да се появяватъ и други видове ржчна работа.

Така, въ Германия Deutsche Verein für Knabenhandarbeit пропагандира училищната работа отъ книга и мукава, отъ глина, отъ дърво (главно рѣзба) и отъ металъ.

Въ Франция съ законъ е приложена ржчната работа отъ книга и мукава, глина, дърво и металъ. Тукъ ржчната работа се води въ тѣсна връзка съ рисуването, чертането и геометрията. Специално за момичета застъпени сж ржкодѣлие и домакинство.

Въ Австрия ржчната работа, въ смисълъ на системна работа въ учил. работилници, е слабо застъпена; тамъ вниманието е насочено къмъ работа въ училищнитѣ градини. Въ начало на XX вѣкъ тамъ имало 12,620 училищни градини.

Скандинавските училища за ръчна работа твърде много се увличатъ въ работа отъ дърво и много тѣхни представители мислятъ, че отъ дърво могатъ да се направятъ много разнообразни и полезни работи. Видниятъ специалистъ по р. работа и творецъ на така наречената шведска система на ръчна работа, *Отъ Соламонъ*, твърди, че за постигане задачата на ръчната работа въ общообразователното училище другъ видъ работа, освенъ дърводѣлие, не е нуженъ. Това, разбира се, е тѣсно схващане, което практицитѣ отдавна сж забравили. Днесъ въ училищата е въведена разнообразна ръчна работа, въ зависимостъ отъ условията и подготовката на учителитѣ. Така напр., въ Лайпцигския семинаръ за учители по ръчна работа има нѣколко курса. Нѣмскитѣ педагози, когато опредѣлятъ видоветѣ ръчна работа за училищата, се придържатъ изключително въ педагогическитѣ изисквания за този предметъ. Тѣ го използватъ, като сръдство за развиване на психическитѣ и физически сили и способности на учащитѣ се.

Тукъ е важно да отбележимъ, че шведската ръчна работа въ повече случаи предполага близки интереси на децата въ областта на домашния битъ, а нѣмскитѣ педагози, се отклоняватъ въ друга посока — къмъ непосредствената връзка на интереса къмъ ръчната работа съ учебнитѣ предмети въ училището (*Dr Götze*).

Това е вече нова стадия въ развитието на идеята за училищната ръчна работа. Тя се уяснява едва въ XX вѣкъ въ свръзка съ общото движение на педагогическата мисль, отправено къмъ коренни реформи на училищното обучение въ свръзка съ прехода отъ словесна къмъ активна работа, въ свръзка съ проникването въ училището на активния методъ.

Франция въ втората половина на XIX вѣкъ насочва всичкитѣ си усилия къмъ издигането на индустрията въ страната. Голѣми надежди въ това направление се възлагали на професионалното училище, но и въ общообразователнитѣ училища, особено въ първоначалнитѣ, не сж изпускали изпредвидъ техническото развитие. Проникващата въ училището ръчна работа трѣбвало да си постави за целъ техническата подготовка на учащитѣ. „Този народъ ще победи на всемирния пазаръ, който преди всичко въведе въ училището ръчната работа“, — казва законопроекта на френското просвѣтно министерство. Така ръчната работа се въвежда като задължителенъ предметъ въ училищата — отъ забавачницитѣ до последния класъ на гимназиитѣ. Французитѣ отдѣлятъ по този предметъ момчетата отъ момичетата още въ сръдната възраст. Момичетата работятъ само ръкодѣлие и се подготвятъ за домакинство.

Въ всички случаи ръчната работа е подчинена на графическитѣ изкуства и геометрията. Въ детската възраст

тя служи за практическото изучаване на линиите, фигурите, жглиците, страните, формите; въ прогимназията и гимназията практически прилага геометрическите форми при различни изработки отъ глина, дърво, книга, металъ.

Въ друга статия ще разгледаме видовете ръчна работа и ще застъпимъ училищната практика.

Д. Правдолюбавъ.

Психофизиологични основи на първоначалното писане.

При четенето, както видяхме¹⁾, работятъ четири мозъчни центра: зрителния, слуховия, езикомоторния и центърътъ на предметните представи. Писането е още по-сложенъ процесъ. Въ него, освенъ горните четири мозъчни центра, участвува още единъ — писомоторниятъ. Само че при различните видове писане е различно и участието имъ. Това за насъ, учителите, е важенъ въпросъ и затова трѣбва да бжде известенъ, ясенъ.

Писмените работи се раздѣлятъ на две главни групи: процесъ, когато мислитъ се изразяватъ отъ самия писецъ, и процесъ, когато материалътъ се дава отвънъ. Предлагането става по два начина: слухово или зрително, и затова втория случай се подраздѣля на още два вида. Споредъ това, ние имаме три вида писане: *сачинение, диктовка и преписъ*.

При съчинението психофизиологическиятъ процесъ започва отъ центъра на предметните представи, минава презъ езикомоторния и отива къмъ писомоторния. При диктовката картината се измѣня. Слуховите раздражения, които навлизатъ отвънъ по центростремителния пътъ, най-напредъ се локализируютъ въ слуховия и езикомоторния центъръ, минаватъ презъ езикомоторния центъръ и отиватъ въ писомоторния²⁾. Пътътъ на психофизиологическия процесъ при преписа върви така: зрителното раздражение се възприема отъ центра на зрителните образи и отъ тука пакъ презъ езикомоторния центъръ процесътъ отива къмъ писомоторния. И въ третия случая процесътъ минава презъ езикомоторния центъръ. И затова много деца, па и възрастни, когато пишатъ, шепнатъ.

Понеже при различните видове писане участвуватъ различни мозъчни центрове, то и ефектите при различните

1) Виж. „Педаг. Практика“, год. VI, кн. 5, стр. 249.

2) И. Т. Костинъ. Правописаніе и экспериментальная психология. Издание Сътина, стр. 17.

писмени упражнения трѣбва да бждатъ различни. Тогава върху дейтелността на кои мозъчни центрове трѣбва да се спремъ, за да да се доберемъ до по-добри резултати, или по-право: кой видъ писмени упражнения могатъ да дадатъ най-добри резултати, особено при първоначалното писане? Отговорътъ на тоя въпросъ, полученъ чрезъ теоретическо разсѣждане, макаръ за основа да има най-чистата логика, нѣма да бжде така убедителенъ, както получениятъ чрезъ специално направени експерименти. А такива сж правени не отъ единъ психологъ и педагогъ. Експерименталнитѣ опити и на Лай, и на Ичнера, и на Хагенмюлера, и на Фукса, и на Лобзина и др. все ни довеждатъ до едни и сѣщи резултати, а тѣ сж:

1. Процесътъ, който има за основа зрителнитѣ образи на думитѣ, има по-големо преимущество предъ она, който има за основа слуховитѣ. Въ първия случай на ученикъ се падатъ по 1'22 правописни грѣшки, а въ втория — 3'04. Следователно: *диктовката дава по-лоши резултати, а преписътъ — по-добри¹⁾.*

2. Ако паралелно съ слуховитѣ или зрителнитѣ впечатления се присѣдинатъ и езикомоторнитѣ, т. е. когато отъ ученика се изговаря думата, която му се диктува или преписва, то правописнитѣ грѣшки се намаляватъ съ 30%. *Нека детето нито една дума да не пише, додето не я изговори!* Първоначалното писане трѣбва да върви ржка за ржка съ говора.

При четенето детето много често може да заучи думи, безъ да е вникало въ тѣхния смисълъ. Това винаги се случва, когато се пренебрегва връзката между мозъчните центрове на словеснитѣ и предметнитѣ образи. Такива думи и изрази, освенъ че не сж трайни, но и мъчно се заучватъ. Сжщото нѣщо може да се случи и при писането. *Зрителни писмени образи, при образуването на които не е взималъ участие и мозъчния центъръ на предметнитѣ образи, по-мъчно се запомнятъ.* Принципътъ на нагледността при писането е приложенъ само тогава, когато детето не пише нито една дума, додето по-рано не си представи нейното реално съдържание. „Думата е мощна само тогава, когато изобразява нашия вътрешенъ миръ, когато е плодъ на нашата жива мисълъ и служи за оръдие на нашето съзнание. А това може да стане само тогава, когато словеснитѣ и предметнитѣ представи сж свързани неразривно въ едно психологично и физиологично цѣло,“ казва проф. Лай. Когато детето преписва известенъ текстъ буква по буква, то не чете думата, затова и не може да преживѣе смисълъта ѝ. При такъвъ преписъ връзката между словеснитѣ и предметнитѣ представи се изпуска. Такова писане е механично, безсѣзнателно, безполезно и затова трѣбва да се изостави.

¹⁾ Лай. Експер. пед., стр. 199.

Не само отъ съображението, че се пренебрегва съдържанието за смѣтка на техниката, смисълътъ — за смѣтка на формата, американскитѣ педагози сж противъ писането на изолирани отъ думитѣ букви, но и защото при такова писане се култивиратъ въ прѣститѣ особени мускулни движения, които пречатъ на бързописа. „Ако нѣкои учители, говори проф. П. Вахтеровъ,¹⁾ често прибѣгватъ до изолираното писане на буквитѣ съ цель да приучатъ децата да пишатъ красиво писмо, то тѣ се лъжатъ, защото краснописътъ на думата не зависи толкова отъ хубавото писане на буквитѣ, колкото отъ начина на свързването имъ, който се усъвършенствува само при писането на цѣли думи. Резултатитѣ на американскитѣ учители, които никога не пишатъ изолирани отъ думитѣ букви, идатъ да потвърдятъ това“.

Мнозина учители мислятъ, че красивото и елегантното детско писмо е изразъ само на предметното съзнание, не и на емоциолното и волята, и полагатъ неимовѣрни усилия за да приучатъ децата на такова писмо. Напраздни усилия, защото почеркътъ е повечето изразъ на душевни индивидуални особености. По него могатъ да се четатъ характернитѣ душевни белези на автора му (графология). *Праеръ* е каралъ едно и сжщо лице да пише съ различни части отъ тѣлото си: съ дѣсната си ръка, съ лѣвата, съ устата си, съ дѣсния си кракъ и съ лѣвия. Въ всички случаи той е константиралъ едни и сжщи особености на почерка. И понеже въ всички случаи мозакътъ е постоянниятъ ръководителъ, затова *Праеръ*, съ право, нарича ръкописа — *мозъкописъ*. Уферъ и Шнайдемюль²⁾ доказватъ, че има два вида почерци: естественъ и изкуственъ. Естествениятъ е индивидуалниятъ почеркъ на детето, къмъ който се стреми и рано или късно го достига. Изкуствениятъ е краснописниятъ, т. е. оня, който му се на-трапва въ училището. „Детски индивидуаленъ почеркъ има, говори проф. F. Kuhlmann, и никаква дресировка не е въ състояние да го задуши“.

Проф. Вахтеровъ е забелязалъ, че ученицитѣ въ нѣкое руско училище до IV класъ пишели, като единъ човѣкъ, калеграфически правилно: елегантни букви, пълна симетрия, правилни наклони, опредѣлени размѣри и разстояния между буквитѣ и пр. На следующата година, като ученици въ IV класъ, всички отведнажъ проявили своя индивидуаленъ почеркъ. Професорътъ, като забелязалъ тая промѣна, сравнитъ новитѣ (индивидуалнитѣ почерци на ученицитѣ) съ тия на тѣхнитѣ родители. Указала се пълна прилика. „Кжде оста-наха толкова годишнитѣ усилия на учителя по краснописъ? пита се той. Явно, че се стопиха надъ влиянието на наследствеността. Тогава не е ли по-добре да започнемъ отъ тамъ, кждето всѣки ученикъ рано или късно дохожда — отъ

1) На первой ступени обучения. Стр. 121.

2) Проф. Ернстъ Майманъ. Vorlesungen. Стр. 534.

индивидуалния почеркъ, който повече зависи от наследственитѣ заложби, отколкото от усилията на учителя. Не е ли по-добре, още въ самото начало да се откажемъ отъ безполезната борба съ всесилната въ тоя случай наследственостъ. Това се налага и отъ обстоятелството, че тая борба изисква отъ децата голѣмо напращане на силитѣ, което отвлѣча детското внимание отъ съдържанието къмъ техниката, отъ смисълъта къмъ формата, отъ понятието къмъ буквата*.

Винаги трѣбва да имаме предвидъ общообразователнитѣ цели на училището, а не нѣкакви специални — да се подготвятъ писари съ добри почерци. Ако първоначалното училище не би имало други задачи, хиляди пѣти по-важни, ако краснописанието не би ни ангажирало толкова много безполезенъ трудъ и време въ вреда за развитието на други много по-важни душевни сили, — съ детето все можеше още да се говори за него като искусство. Днесъ при тоя краткъ курсъ на нашето първоначално училище, върху плещитѣ на когото лежатъ важни задачи отъ общообразователенъ характеръ, краснописътъ трѣбва да се остави на други учебни заведения съ специално назначение. Не е работа на първоначалното училище, на основния учител, да издига краснописанието до степенъ на искусство. *„Училището не трѣбва да натрава на детето чуждъ почеркъ. То трѣбва да дава само общи очертания, главната структура на писмото и да дава възможностъ на децата да проявятъ въ подробности свойтъ индивидуални особености“*¹⁾.

Отъ опититѣ на Лай и Лобзинъ е установено, че прѣститѣ извършватъ най-важната при писането на самитѣ букви работа, китката — движенията отъ лѣво на дѣсно въ думата, а лакътътъ — движенията отъ лѣво на дѣсно между думитѣ. Мойманъ, Крепелинъ и Мизимеръ посрѣдствомъ единъ специаленъ уредъ, нареченъ „писмовни везни“, сж измѣрили най-точно натиска на ржката при писането. Тѣ сж констатирали, че възрастниятъ пише съ ритмична бързина, на едни мѣста по-бавно, а на други — по-бързо, когато детето пише всички букви равномерно. Вънъ отъ това, детето пише съ еднакъвъ натискъ цѣлата буква, защото не го интересуватъ основнитѣ и спомогателнитѣ ѣ черти. Затова то не може да пише отначало съ мастило. Въ букваритѣ всички части на ржкописнитѣ букви трѣбва да бждатъ еднакво дебели, както сж и въ печатния шрифтъ.

Възрастниятъ при писането се ржководи отъ двигателнитѣ, мускулнитѣ, представи и затова той може да пише съ затворени очи. Съ детето не е така. То ржководи движение на ржката си по окото, просто копира зрителнитѣ об-

¹⁾ Проф. Д-ръ Петко Цоневъ, Дидактика и методика на обучението по български езикъ. Стр. 101.

рази на думата и затова при писането зорко следи движението на калема. Стефансонъ и др. американски педагози препоръчватъ, когато децата за пръвъ път четатъ ръкописния шрифтъ въ букваря, винаги съ калемитъ си да пжтватъ по чернитъ пжтеки на буквитъ.

Напоследъкъ много педагози енергично защитаватъ такова писмо. И наистина, ритмъ въ гимнастиката, пбението, четението и пр. се много употребява и има своитъ доводи. Най-напредъ, ритмътъ облекчава физическия трудъ, защото съвмѣстната работа на мнозина подъ тактъ предизвиква удоволствие, бодростъ и свежестъ. По-слабитъ ученици се стараятъ да не оставатъ по-назадъ отъ първитъ и се дисциплиниратъ. Това е на теория, ала на практика не излиза така. Ритмътъ при писането не може да се сравни съ ритма при гимнастиката, танцитъ, музиката и др. Тамъ вие всѣки моментъ може да съгледате закжснелия музикантъ или пввецъ. А при писането твърде е трудно да се следи, дали ученикътъ пише това, което изисква тактътъ. Освенъ това, ритмътъ за музиката, танца и пр. е необходимъ, защото всѣко едно негово нарушение предизвиква нетърпима какафония, безредие. Нищо подобно нѣма въ писането. Ученикътъ може да напише хубаво известна дума, безъ да се придържа отъ какъвто и да е тактъ и безъ съ това да пречи на нѣкого. Пъкъ и бързината при писането при различни ученици отъ класа е различна. Константирано е, че единъ нормаленъ ученикъ отъ долнитъ отдѣления може да напише която и да е цифра отъ първата десетица приблизително за 9 секунди. Но има ученици, които я пишатъ и за $4\frac{2}{3}$ секунди, па има и такива, на които е необходимо цѣли $17\frac{2}{3}$ секунди, т. е. приблизително 4 пжти по-бавно отъ първитъ. Не могатъ да се впрѣгнатъ въ една и сжща каруца конь и биволъ. Тактътъ, напълно удобенъ за едни ученици, задържа други и изпреваря трети.

Мнозина учители, по средневѣковна традиция или отъ незнание на най-елементарнитъ принципи на обучението, започватъ писането съ най-малко осмисленитъ и най-вече досаднитъ елементи на буквитъ. Всѣки, който е наблюдавалъ детето, знае, че на него му прави удоволствие само оная работа, която има нѣкаква смисълъ. Ако ученикътъ не вижда ясно смисълъта на работата си, тя за него е досадна, уморителна, безинтересна. Той бива разсѣянъ. Обучението върви бавно и тромаво. Каква смисълъ има за детето, което още не знае писменитъ белези на буквитъ и думитъ, изправената, полегатата или изпъкналата черта? И напротивъ, щомъ на детето падне моливъ и книга, само безъ вънкашенъ потикъ, но по собствена инициатива почва да рисува кжщи, хора, животни и др. То не знае по-голѣмо удоволствие отъ това да разглежда картини и да ги възпроизвежда тъй, както си ги разбира. Детето има по-голѣмо влѣчение къмъ рисуването,

защото работата е осмислена. *Ние сме длъжни да се възползуваме отъ тая склоностъ на детето, която ни дава самата му природа.* Писането на трѣбва да почва отъ елементитѣ на буквитѣ, непонятни, безъ никаква смисълъ и затова досадни и безинтересни, а съ най-проститѣ рисунки на познати на детето предмети, които будятъ живъ интересъ и затова сж леки и достъпни за неразвитата още детска рѣчка. Чрезъ рисуването детето много по-бързо и по-добре, отколкото съ писане елементитѣ на буквитѣ, ще развие мускулитѣ на китката и прѣститѣ си, а заедно съ това ще свикне да пише прави, полегати, изпъкнали и др. черти. Отдавна е забелязана връзката между рисуването и краснописа. Който може хубаво да рисува, той може и хубаво да пише. Въ това направление въ нашето училище има още много средневѣковна рутина, което най-после въ интереса на детето трѣбва да бѣде сломена.

Не е достатъчно само да се почне отъ рисуването и да не се откъснемъ отъ него цѣли 1—2 месеца, докле не изредимъ елементитѣ на всички букви. Цѣомъ децата научатъ, напр., да пишатъ луличка, баѣстонче и обрѣжчъ, нѣма защо повече да чакатъ — нека веднага да пристѣпятъ къмъ писане на първата дума „мама“ — най-познатата и най-мила на децата. *Колкото по скоро изведемъ децата отъ преходната и механичната работа и ги въведемъ въ такава, която ги кара да мислятъ, разбиратъ и сравняватъ, толкова по се доближаваме до нашата цель, толкова и по-силно осмисляваме детския трудъ.* „Новиятъ елементъ трѣбва да се изучава само тогава, когато ни предстои да се пише новата буква, отъ която той е частъ. Само тогава, когато елементътъ влѣзе въ буквата и думата, той добива своето значение, става понятенъ, следователно и осмисленъ и интересенъ“ (Вахтеровъ).

Най-после, нека да видимъ и какво е влиянието на правописа върху правилното схващане на зрительнитѣ писмени образи. Разгрѣщамъ тетрадитѣ по писане на едно отъ горнитѣ отдѣления. Върху писмената работа на 36 ученика намирамъ 234 правописни грѣшки, отъ които 92 върху неправилното употрѣба на ѣ-е, 74 върху неправилното употрѣба на ж-ъ и пр. Ако на правописнитѣ правила не се поглеждаше като на светиия, ако детето пишеше фонетически, т. е. тъй както говори, то правописнитѣ грѣшки биха се намалили съ 66%. И колко време, и колко усилия въ такъвъ случай биха се спестили за други по-важни училищни цели!

„Нѣколко години подредъ съмъ наблюдавалъ ученици следъ свършването първоначалния имъ курсъ, говори рускиятъ педагогъ — филологъ Бодуенъ-де-Куртеле, и съмъ забелязвалъ явенъ прогресъ въ четенето. Обаче, свършено друго-яче е съ правописа. Всички правописни правила и навики се указваха забравени. Останало е само фонетическо правописание. Има данни, които говорятъ, че правописътъ изчезва

още през първите години след свършването на училището. Тогава защо училището прави отъ правописа свой кумиръ, комуто принася въ жертва най-добрите свои цели и задачи? Защо не отвори широко своите врати, презъ които народътъ, вмѣсто да губи време по суетното и ненужното за живота, да проникне до съкровищата на художествената ни литература и до всички ония знания, натрупани отъ вѣковете...?"

Не е правописътъ, който служи за признакъ на образованостъ и мѣрило за умствената и нравствената зрѣлостъ. Много отъ нашите учени и обществени дейци правятъ такива груби грѣшки, за които единъ абитуриентъ не би могълъ да мине Сцила и Харидба — последния изпитъ на гимназията. Колко високоталантливи въ всѣко друго отношение юноши сж прекъснали своето образование и сж заглѣхнали предъ непреодолимите спънки на правописа.

За благо на бъдещите поколения и въ името на демократизиране просвѣтата правописътъ трѣбва да бжде опростенъ. И кога ли ония безброй комплекси отъ граматически правила ще намѣратъ мѣсто въ обятията на забвението и преданията? И какъ тогава би се улеснило четенето, особено въ първото отдѣление! Тогазъ и безбройните усилия на учителя не би постигнали на служба при „злия демонъ“, както мнозина учители наричатъ правописа, а за развитие на творческите детски сили.

Здравко Атанасовъ — София.

Одобряване и изборъ на учебниците.

Това е въпросъ, който, както всички въпроси, има две страни — принципна и практическа. Може едната — принципната — да е идеална и при все това практически тя да дава обратни резултати. И тогава позицията става много трудна. Все пакъ трѣбва да се дирятъ принципни обстоятелства, чрезъ които да се канализира, макаръ само при ограничена възможность, и практиката.

У насъ е възприетъ принципътъ на свободното авторство, свободното издателство, па и свободния изборъ на учебниците отъ учителските колегии по общини.

Ограниченията да се преглеждатъ проектоучебниците отъ рецензентна комисия, следъ което да се отпечатватъ, не може да се отрече и отъ държавнически и отъ практически съображения. Нашиятъ редъ изобщо е противенъ на държавния учебникарски монополъ, който е прокаранъ въ съ-

седнитъ държави и който значително е понижилъ достойнството на учебниците тамъ въ всѣко отношение.

Научността, методичността и външната техника на нашитъ учебници далечъ по високо стоятъ отъ сжщитъ качества на сръбскитъ и ромънскитъ учебници, нѣкои отъ които азъ лично съмъ разглеждалъ и сравнявалъ съ нашитъ. Ето защо по принципъ върху нашата система на свободата нищо противно не ще кажа. Но върху приложението на този принципъ има много нѣщо да се каже.

Преди всичко рецензентната комисия, изглежда, не е добре конституирана. Тя, мисля, се състои само отъ чиновници въ Министерството, при това предимно, да не кажа изключително, учебникари. Това, безспорно, се отразява при одобряването отъ сжщитъ на нови учебници, па и при избора на такива отъ учителството. Не е безъ значение, имали свой учебникъ главниятъ инспекторъ, който ще ревизира учителя, или нѣма, или началникътъ на това или онова отдѣление въ Министерството.

Следъ това рецензентската комисия трѣбва да намѣри начини, да бжде по-прецизна въ своитъ решения.

Единъ авторъ опредѣля понятието изречение така: „Всѣки отъ горнитъ примѣри ни представлява редица думи, свързани съ глаголъ, за да се получи завърши мисль. Тази редица думи се казва изречение“.

Рецензентната комисия не одобрява това опредѣление. Излиза обаче следъ това нова граматика, единъ отъ авторите на която е билъ рецензентъ на неodobрената граматика и дефинира: „Дума, или съединение отъ думи, които изказватъ мисль, се нарича изречение.“ Да не говоримъ, чия е новостта, но можемъ ли да си обяснимъ, кому тя е позволена?

Една география дава на Балканския полуостровъ 470 хил. кв. клм., друга — 540 хил., трета — повече.

Мисля, че поне по абсолютнитъ данни не трѣбва да се допуска такова разнообразие. А особено географитъ и историтъ сж препълнени съ такива фрапиращи разнообразия. Трѣбва ли да бждатъ допуснати тѣ? Може ли Ню-Йоркъ да бжде поставенъ въ учебникарска карта на всѣко езеро? Може ли въ такава карта да не бжде отдѣлено мѣсто на българското племе, а само на Югославия, макаръ и по „печатна погрѣшка“?

Рецензентната комисия се подпомага и отъ по двама рецензенти и единъ докладчикъ. Изглежда, обаче, че това не е достатъчно, особено при неабсолютни, а относителни науки, като напримѣръ граматиката. И тукъ се дава широкъ просторъ на субективността, главно на докладчика, защото, изглежда, че рецензентната комисия базира своитъ решения главно върху докладитъ на докладчицитъ. И тукъ единъ не-

добросъвестен докладчик може да каже работи, като следните:

1. Заключение на рецензентъ: „Граматикитѣ на... следъ като се направи една по-щателна корекция, ще стоятъ по-горе отъ нѣкои досегашни граматики“. Докладчикътъ казва: „Твърдението, че граматикитѣ, следъ като се поправятъ, щѣли да стоятъ по-горе отъ нѣкои досегашни граматики, споредъ мене, не може да се оправдае съ нищо.“

„Споредъ мене“ — казва докадчикътъ, който на друго мѣсто казва: „Въ новото формалното схващане на граматиката нѣма едномислие“, но това „споредъ мене“ решава, а другото „споредъ мене“ — на рецензента пада.

2. Заключение на другъ рецензентъ: „Следъ като се направятъ въ тѣхъ предлаганитѣ поправки, могатъ да получатъ разрешение за напечатване“. Докладчикътъ казва: „Заключението на този рецензентъ не може да се тегли като логиченъ изводъ отъ съдържанието на рецензията му“.

Мисля, че Министерството — респективно рецензентната комисия — би трѣбвало да се почувствува обидено, задето е избрало рецензентъ, който не може да тегли логически изводъ на своята рецензия.

Интересна е сжщо една полемика между единъ авторъ на граматики и единъ докладчикъ.

1. Докладчикътъ: „Всичкитѣ мѣстоимения се скланяи по родъ“.

Авторътъ: „Това въ такава форма не съмъ казалъ никжде“.

Докладчикътъ: „Скланятъ ли се всичкитѣ лични мѣстоимения, както твърди авторътъ на стр. 61?“

Авторътъ: „На стр. 61 съмъ казалъ: личнитѣ (не съмъ казалъ и тукъ думата всичкитѣ се скланятъ по родъ) число и падежъ. Това е т. 1, а въ т. 4 казвамъ: I и II л. ед. ч. и всичкитѣ лица мн. ч. не се измѣнятъ по родъ въ всички падежи. Не е ли така?“

2. Докладчикътъ: „Тукъ тамъ били мѣстоимения“.

Авторътъ: „Отричамъ да съмъ твърдѣлъ това.“

Докладчикътъ: „По недогледане съмъ цитувалъ *тукъ-тамъ*. Ала въпросътъ съ нищо не се измѣня. На стр. 63 става смѣсване на мѣстоимения съ наречия“.

Авторътъ: „Именно на стр. 63 казвамъ: Тѣзи думи, които показватъ количество, или нѣкакво друго обстоятелство (начинъ, време, мѣсто и пр.) можемъ да ги считаме за показателки *наречия*, макаръ че и тѣ замѣстватъ нѣщо. Где е тукъ смѣсването?“

3. Докладчикътъ: „Умалителнитѣ форми имали само ласкателно значение“.

Авторътъ: „Не съмъ употребилъ горния изразъ“.

Докладчикътъ: „Не е въпросътъ за изрече, а за смисъла. Не цитувамъ буквата, защото нѣма въ рѣка граматикитѣ“.

Нещастенъ докладъ!? . . . Докладъ върху граматикитѣ безъ граматикитѣ на рѣка?! . . .

4*).

На Министерството — респективно рецензентната комисия—предстои да си разреши още и следните въпроси:

1. Каква роля трѣбва да играе методиката въ учебникарството. На заключението на единъ рецензентъ: „Уроцитѣ, макаръ и не всички, сж развити методично, а нѣкои дори и увлѣкателно“, не бива Министерството, макаръ и чрезъ устата на единъ докладчикъ, да казва: „Чрезъ методиката ще се създадатъ условия за шаблонизиране на учителя“.

Методичността не е шаблонъ, а великолепа украса за всѣка работа, а особено това е така при учебници за деца.

2. Каква сила има програмата по единъ предметъ, особено ако тя почива на методични начала. Задължителна ли е програмата за автори, за рецензенти, за докладчици, па и изобщо за Министерството въ лицето на неговата рецензентна комисия?

Да се изяснимъ конкретно.

Програмата за основните училища на стр. 23 казва: „Въ тѣхъ (изразителното четене, логико-стилистичния разборъ и писменитѣ упражнения) трѣбва да легне центърътъ на тежестта при обучението по български езикъ“.

За едни поднесени за одобрение граматикитѣ, които единички даваха материали именно и въ трите тѣзи области, които третираха граматиката само като „спомогателно средство“, както повелява сжщата програма на сжщата страница, нѣкои рецензенти казаха: 1) Авторътъ се е постаралъ да свърже граматиката съ учебния говоръ. 2) Въ тѣхъ се сочатъ различните грѣшки, които ученицитѣ обикновено правятъ. Това придава на граматикитѣ известна цена въ очите на ученицитѣ. 3) Ценното въ граматикитѣ е и това, че ученото по-рано често се припомня съ въпроси при подходящи случаи. 4) Материалитѣ за писменитѣ работи сж доста сполучливо подбрани. За тѣзи „граматикитѣ“ докладчикътъ отсича: „Не повдига никакъ, както мисли рецензента, стойността на граматикитѣ и обстоятелството, че съставителътъ посочва въ тѣхъ разните грѣшки, които ученицитѣ обикновено правятъ при четенето и писането, защото по-умѣстно

*) По нѣмане мѣсто редакцията изхвърля останалите цитати на повече отъ 10 въпроси, защото цитираните три сж достатѣчни.

ще бжде, тѣзи грѣшки да се посочватъ при самото четене и писане“. Граматиката като самоцель да нѣма връзки съ четенето и писането! . . . Този възгледъ не е ли отрицание на програмата. Той може ли да бжде подържанъ отъ Министерството — авторъ на тази програма?

3. Трѣбва да се намѣри начинъ за удовлетворение на автори, които поискатъ обективна преценка.

Ако единъ авторъ каже:

„Искамъ анкета“.

Ако сжщиятъ повтори:

„Ако официална анкета не се допуска, нека обвинениятъ отъ мене докладчикъ предложи, или приеме предложената анкета“.

Ако единъ авторъ каже;

„Смѣтамъ, че честъта на Министерството изиска ревизия на явно невѣрнитѣ доводи“ и въ заключение моли само: „преди да потърся другаде морално удовлетворение, да бждатъ прочетени моитѣ възражения отъ рецензентната комисия“, — това не значи ли, че този скромень авторъ не допуска, какво едно Министерство може да базира едно свое решение върху лъжливи доводи, които той отъ скромность е наректълъ само „явно невѣрни“.

Смѣтамъ, че „честъта на Министерството“ въ такива случаи действително изисква по-голѣма чувствителность.

Нѣма ли я, ще се достигне до печалнитѣ днешни резултати, че едни издателства предварително знаятъ сждбата на чужди издания, че сестрата на единъ рецензентъ ще декларира, какво братъ ѝ получилъ презъ едно лѣто 50000 (?) лв. отъ „рецензии“, че единъ докладчикъ при единъ изборъ ще заявява, какво никога не е преподавалъ физика, но чете предъ учителски съветъ докладъ, писанъ на пишуща машина за изборъ на учебникъ пѣ физика, че друго издателство ще дава банкети въ „първоразрядно“ столично заведение по случай избора на учебници и пр. и пр. Срамувамъ се повече да говоря въ този тонъ, но това сж факти, които говорятъ за морална поквара, за принципна провала и за много за. . . за. . .

Кжде е главата на това за. . . ?

Пеньо Михамловъ — Разградъ.

Частни турски училища.

Както се знае, наредъ съ народнитѣ основни училища у насъ съществуватъ и редъ частни основни училища, между които най-многобройни сж частнитѣ турски училища. А за никого не е тайна, че въ просвѣтно отношение турцитѣ сж останали много назадъ. Макаръ че никой не имъ пречи при уредбата на училищата, макаръ че отъ половинъ вѣкъ насамъ живѣятъ като свободни и равноправни български граждани, — все пакъ тѣ съставятъ въ държавата ни особенъ народностенъ свѣтъ, който е нѣщо съвсемъ отдѣлно отъ насъ, българитѣ, и въ религиозно и битово отношение.

Турцитѣ иматъ своя оригинална религия, която напълно задоволява невисокитѣ идеали на плътския човѣкъ и която привлича поклонници, обещавайки имъ вѣчни чувствени наслади следъ смъртта.

Турцитѣ си иматъ свое духовенство, което е отъ различни степени и достойнство и което е длъжно да разпространява и затвърдява *исляма* чрезъ всички позволени и непозволени срѣдства, пжтища и способности. За своя религиозенъ култъ, както е известно, турцитѣ иматъ *джамии*, въ които всѣки день извършватъ по петъ пжти *намазъ* или обща молитва. Като религиозни светини отъ първа величина тѣ смѣтатъ *Мека* и *Медина*, които всѣки единъ „правовѣренъ“ поне еднажъ презъ живота си трѣбва да посети.

Благодарение на особения характеръ на мохамеданската религия, повечето, да не кажа всичкитѣ, частни турски училища у насъ иматъ конфесионаленъ характеръ (мектебъ, руждие, медресе); въ тѣзи училища всѣки мюсюлманинъ е длъженъ да усвои преди всичко наредъ съ арабския езикъ и сжщността на мохамеданската религия, която последователитѣ ѝ смѣтатъ за най-свършена и универсална религия.

Турцитѣ си иматъ стара и примитивна култура, която сж наследили отъ арабитѣ. А историята имъ излага всички главни събития отъ мюсюлманския свѣтъ, обединявайки всички последователи на *исляма* въ една грамадна, многомилионна челядь. Като най-силно и сигурно обединяващо срѣдство на това семейство служи, несъмнено, самата мохамеданска религия. За мюсюлманитѣ тя е основа на семейството, обществото и държавата. Подчинявайки явленията на живота, опредѣляйки всевъзможнитѣ и разнообразни отношения на своитѣ последователи, *ислямътъ* прави неподвиженъ цѣлия мюсюлмански свѣтъ, който каточе е застрахованъ отъ разни странични въздействия, отъ влиянието на времето, мѣстата и народноститѣ.

Да учи писмочета и да придобива знания, за мохамеданина значи да учи само въоружение. А това последното учи и подчертава съ дебела черта, че всичко немюсюлманско е „деръ уль харбъ“ (враждебенъ свѣтъ), че съ него трѣбва, да се води постоянна борба и че всичко, що се отнася до мюсюлманството, трѣбва да се поддържа и разпространява съ каквито и да било сръдства, па ако трѣбва даже съ огънь и мечъ.

Споредъ убеждението на ислямските проповѣдници и и изповѣдници, мохамеданството трѣбва да стане мирова религия, духовно достояние на цѣлото човѣчество. Само въ нея последното ще може да намѣри отговоръ на всички запитвания на ума и сърдцето. Тя е единичката религия, която може да разгадае всички мирови и житейски тайни.

По самата си сѣщностъ ислямътъ представя лѣстра смѣсица отъ езически, юдейски и християнски възрения. Възвишавайки се, отъ една страна, да установи и затвърди вѣрата въ единия Богъ, който предписва често молене, измиванъ, постъ, молосърдие, който забранява пиенето на спиртни питиета и който дава безкраенъ задгробенъ животъ всѣкому споредъ добритъ му и лоши дѣла — ислямътъ, отъ друга страна, признавайки Мохамеда за най-голямъ глашатай на небесната истина и правда, допуска учението за *фатализма*, или слѣпата вѣра въ божествената сѣдба, която не допуска лична човѣшка свобода и освобождава човѣка отъ всѣка нравствена отговорностъ за неговитъ дѣла, мисли и т. н.

Като не се противопоставя на животинскитъ наклоности на човѣшката природа, ислямътъ слиза до положение да разрешава на своитъ последователи *множеството*, възбуждайки у тѣхъ пламенното въображение за обещаваия въ бждеция животъ прекрасенъ чувственъ рай, населенъ съ прелѣстителни и вѣчно млади хурии, които ще услаждатъ провѣрнитъ следъ смъртта имъ.

Ако се вземъ въ особеноститъ на тая тъй снисходителна къмъ човѣка религия, ако вземемъ предвидъ, че духовнитъ турски водачи, така нареченитъ моли, се ползватъ съ голѣмо влияние между своето папство и ако не забравяме, че мохамеданската образованостъ има тѣсенъ конфесионаленъ характеръ, — ще разберемъ, защо мюсюлманитъ сж тъй беззаветно привързани и предадени на прадѣдовската си вѣра и защо се придържатъ о нея съ всичката сила на своята фанатична душа и не се поддаватъ на никакво странично въздействие, отдето и да идва то.

Обаче, колкото консервативни и упорити да сж турцитъ, колкото и грижливо и да се пазятъ отъ каквито и да било външни влияния и колкото трудно и да е разпространяването между тѣхъ на съвременното европейско просвѣщение и култура, — не подлежи на съмнение (вече имаме примѣръ

за това), че не ще бжде далечъ деньтъ, когато и тѣ ще бждатъ измѣкнати изъ тоя тѣхенъ „омагьосанъ религиозенъ кръгъ“ и ще трѣгнатъ по пътя на цивилизацията.

Не ще и дума, че частнитѣ турски училища сж напълно подъ гнета на тоя религиозенъ фанатизъмъ и сж въ изключителни услуга на исляма, неговитѣ цели и догми. А тия последнитѣ, както видѣхме, сж изцѣло противъ днешната просвѣта и култура.

Всѣки ще признае, че просвѣщаването на турцитѣ е една доста трудна и сложна задача, разрешението на която ни се налага по простата причина, че тѣ сж наши съотечественици и като така тѣ трѣбва да възприематъ наша та просвѣта и култура чрезъ нашия езикъ.

За да можемъ да имъ въздействуваме, трѣбва:

1. Сериозно да се погрижимъ да подготвимъ учителитѣ за частнитѣ основни турски училища у насъ, както става това за нашитѣ училища.

2. Всички частни турски училища трѣбва да станатъ, по типа на нашитѣ нар. основни, като напълно се освободятъ отъ прѣкото погубно влияние на исляма. Всички стари типове религиозни училища — „ески-усули мектебъ“ и „медресета“ — у насъ трѣбва да се закриятъ и не трѣбва да се позволява отварянето на нови.

3. Учебната програма за българскитѣ основни училища трѣбва да бжде задължителна и за частнитѣ турски училища, като предметитѣ: български езикъ, смѣтане, геометрия, отечествознание и естествена история се изучаватъ на български езикъ. Наредъ съ това ще изучаватъ турски езикъ, въроучение и коранъ на родния си езикъ.

4. Задължителното учение да се прилага къмъ турцитѣ, както и къмъ българитѣ.

5. Да се уредятъ въ всички турски селища у насъ забавачници, които да се ръководятъ отъ българки и на български езикъ. Освенъ това, въ сжитѣ тия забавачници могатъ да се даватъ на децата молитвички отъ религията имъ отъ учители или учителки — турци.

Изобщо трѣбва да се употребятъ всички срѣдства, за да се накаратъ публичнитѣ мѣста и учреждения да си слушатъ само съ български езикъ.

Само знанието на говоримия и писмения български езикъ ще даде възможностъ на турцитѣ да възприематъ постепенно нашата култура и да обикнатъ народа и страната, като свои.

ИЗЪ ПРАКТИКАТА ЗА ПРАКТИКАТА.

Longum iter est per praecepta,
breve et efficax per exempla.

SENECA.

Н. Боневъ — Габрово.

Лѣтуване.

Презъ миналото лѣто ми възложиха да ръководя ученишка колония. Това бѣше нѣщо ново, както за мене, така и за нашата прогимназия. Слушали бѣхме, особено отъ военната насмъ, че и у насъ нѣкои училища изпращали бедни и слаби ученици изъ разни кѣтища на нашата страна да лѣтуватъ, да почиватъ, да набиратъ нови сили за нова работа. Дори чели бѣхме по вестници и списания отзиви за тѣзи лѣтни колонии, но на дѣло още не бѣхме ги опитали. И ето: миналата пролѣтъ нашето училищно настоятелство постанови да изпратимъ 30 ученици на лѣтуване въ близко село.

Най-първо се зададе въпроса: кой да ръководи колонията? Посочиха мене и азъ се наехъ. Наехъ се и не сбъркахъ, макаръ отначало и самъ да не знаехъ, какво точно ми предстои да върша. Но все пакъ имахъ предчувствие, че ще бѣде нѣщо хубаво, приятно и съ добъръ край. Най-после нали настоятелството и плаща и поръчва да не пестимъ, а да ядемъ, каквото искаме и колкото искаме! Къде по добре отъ това? А тамъ ще бждемъ въ твърде удобно училище, съ кухня и трапезария, съ походни кровати за всеки ученикъ, салонъ съ сцена, широкъ дворъ, сѣничеста градина, студена вода, наоколо гористи долини и планински потоци съ бистри вирове. Представата за това е достатъчна мигомъ да те очаровае и съ трепетъ да зачакашъ деня на тръгването.

Но ето беда! Та това на лѣто ли прилича? Всѣкой день вали дъждъ, въздухътъ е пропитъ съ влага, а по планинскитѣ върхове се мѣркатъ разкъсани мъгли. На есенъ заприличва, а ние ужъ ще лѣтуваме! Кога ще е то? Половината отъ лѣтото мина!

Най-после щастието ни се усмихна, заедно съ усмивката на измокреното слънце. Видѣ се нѣкой и другъ хубавъ день. Тогава да тръгваме! Още въ края на учебната година учителския съветъ бѣше избралъ 30 ученици, деца на бедни родители или безъ родители, прегледани отъ лѣкаря. Опредѣлихме да тръгнемъ на 9 августъ, но на уречения день не се явиха всички. Момчетата бѣха двойно по-

малко. Мнозина се бѣха вече настанили на работа да препечелятъ нѣщо за догодина. Момичета имаше повече свободни. Потърсихме отъ тѣхъ. Най-после натъквихме 9 момчета и 19 момичета. Единъ день по-рано всички си донесоха спалнитѣ дрехи за изпарване. Освенъ това, всѣкой бѣше длъженъ да си носи кърпи за лице, за носъ и за ядене, по катъ долни дрехи за преобличане, една горна дреха, едни обуца на краката и една шапка на главата, тетрадка за записване и книги за прочитъ. Всичко останало: кровати, ченици, лъжици, вилици, чаши, стомни, кани, кофе, сапунъ за миене и пране — бѣше наготово и общо за всички. Дори и книги отъ училищната библиотека взехме.

На 9 августъ въ 8 часа сутринта малкитѣ лѣтувачи се събраха въ двора на прогимназията. Въ очитѣ имъ свѣтъше радостъ и възторгъ предъ онова, което ще усѣтятъ и преживѣятъ заедно тамъ, въ колонията. Имаше нѣщо трогателно-мило въ трепета на тѣзи бледи, немощни лица, непогалени отъ топлата ржка на щастieto, а жестоко шибани отъ бича на лишенията. Сега тѣ очакваха нѣщо хубаво, като майчина ласка, сладко, като вкусенъ обѣдъ, и упойващо, като празниченъ сънъ. Тѣ бѣха нетърпеливи, искаха по-скоро да тръгваме, по-бързо да стигнемъ, та да има време за живѣне въ скутитѣ на това примамливо хубаво. Две стройни редици се изнизиха изъ вратата на училищния дворъ и поеха нагоре изъ улицитѣ на града. Следъ тѣхъ затрополѣха общинскитѣ кола, напълнени съ голѣми вързопи отъ дрехи.

Времето бѣше топло и приятно следъ дъждовнитѣ дни. Лѣтуването съставяше рѣдко удоволствие. Краката леко се движеха, сѣкашъ не стѣпваха на земята, а нѣкакви криле ги носѣха. А пѣтя извива по рѣката все нагоре презъ малки селца, овощни градини, гори и поляни. Къмъ 10 часа бѣхме вече предъ селото. Ето кѣшитѣ му или, по-право, плоченитѣ имъ покриви, които се подаватъ прѣснати срѣдъ дърветата по лѣвия склонъ на долината. Ето кубето и кръста на църквата, ето малки и голѣми кѣщи, наредени покрай пѣтя, но кое е училището? Ние него търсимъ, а то се още не види. Било на горния край на селото. Дветѣ пѣстри редици бодро стѣпватъ, детски гласове ечатъ въ грѣмки пѣсни и селянитѣ любопитно надничатъ задъ прозорци и огради. Навредъ сливи съ натежели отъ плодове клони. Тукъ—тамъ по хърманитѣ вършеятъ.

Най-после, ето го и училището, изстѣпило се горе надъ пѣтя, задъ каменна ограда, срѣдъ цвѣтна градина, липи и овошки. Колко е приветливо! Сѣкашъ съ усмивката на прозоричнитѣ си стѣкла и съ бѣлитѣ си стени ни поздравява съ „добре дошли, мои скѣпи гости“! И наистина, ние съ радостни възгласи му отвъръщаме: „Ето го, ето го училището, ура!“ . . . Стоварваме всичко отъ колата и поставяме всѣко

нѣщо на мѣсто. Въ две стаи на горния етажъ нареждаме креватитѣ, а долу — готварскитѣ вещи. Дори за вечеря имахме вече първото готвено ядене. То се посрещна съ небивалъ апетитъ. А следъ това всѣкой блаженно се изтегна на новото си легло. . . .

На утринята се събудихме при неприятна изненада: навънъ вальше. За мигъ това ни отчая. Ами ако бжде все така? Но скоро забравихме лошото време. Всички долу въ трапезарията! Закуска съ прѣсно млѣко! Пълни канчета! Кой колкото иска! Очитѣ блестѣха отъ удивление, а устата шумно сърбаха и лапаха. Потъ оросяваше челата. Такова изобилие! Стоя отъ страна и наблюдавамъ лакомството на малкитѣ беднячета. Нека полапатъ! По-после тѣ сами ще се наситятъ и укротятъ. Следъ това всички горе въ салона! Наседватъ по дървенитѣ пейки и чакатъ да видятъ, какво ще стане. Насреща имъ се помръдва червена завеса. Открива се сцена съ кулиси. Сега трѣбва да направимъ едно малко изследване: да откриемъ артистичнитѣ способности. Отначало владѣе стѣснение. Всички се озѣртатъ наоколо си: кой ли ще бжде пръвъ?

— Азъ да излѣза да кажа едно стихотворение!

— Азъ да изпѣя една пѣсень!

— Да излѣземъ двама съ тогова да представимъ циркъ.

Настава смѣхъ, викъ, оживление, надпревара. Всѣкой иска да се покаже съ нѣщо. Значи, нашата възпитателно -- забавителна работа почна! Почна и продължи. Но все пакъ трѣбваше да се заведе известенъ редъ, програма, дисциплина. Всичко идѣше и се налагаше неусѣтно. Отначало нѣкои поискаха да кръшнатъ, да се движатъ по лични желанія, но скоро схващаха нуждата отъ общи закони въ малкото общество и мълкомъ имъ се подчиняваха. И така колелото на лѣтуването се задвижи равномерно и усилено.

Въ 7 часа сутринята се ударва звънецъ и всички веднага ставатъ. Първата имъ грижа е да си оправятъ леглата, да отворятъ прозорцитѣ, да си взематъ кърпитѣ и да излѣзатъ навънъ. Строени по две, раздава имъ се сапунъ и се отвеждатъ до близката чешма да си измиятъ лицата, главитѣ, ржцетѣ и краката, следъ което пакъ подъ редъ се връщатъ въ двора на училището. Тукъ за 10—15 минути се правятъ гимнастически упражнения за раздвижване тѣлото и за дълбоко дишане. Следъ това се завеждатъ въ трапезарията, дето имъ се дава закуска отъ прѣсно млѣко или чай съ маслини и сирене. Двама дежурни помагатъ при разсипването. Следъ закуската извеждатъ се пакъ на двора, препекуватъ се на слънце, забавляватъ се съ игри, пѣсни, декламации, четива и др. При лошо време това става въ салона и отъ сцената. Тукъ не е нужна много намѣсата на учителя. Подъ негово наблюдение децата сж способни сами да се забавляватъ.

Измежду тѣхъ всѣкога се намиратъ таланти отъ различно естество.

Въ 12 часа се отвеждатъ на миене, връщатъ се и обѣдватъ до 13 часа. Обѣдътъ се състои: въ понеделникъ, сръда и петъкъ — постно отъ зеленчукъ, млѣко съ оризъ или кисело млѣко, а въ другитѣ дни — месо съ зеленчукъ, пиперки пълнени, кюфтета и др., като на всѣкое ядене се даватъ по три гостби: чорба, яхния и десертъ. Следъ обѣдъ ученицитѣ се прибиратъ въ стайтѣ за почивка и сънь. Всѣкое дете си лѣга на креватчето, лежи, спи или се унася по страницитѣ на нѣкоя хубава книга. Въ 16 часа се събуждатъ съ звънецъ, дава имъ се закуска отъ хлѣбъ, сирене и плодове, а следъ това се извеждатъ на разходка по близкитѣ околности, спиратъ край нѣкое студено изворче, стигатъ до хубава кадийана поляна и почватъ игри, лудувания, докато слънцето плувне въ багровинитѣ на западнитѣ планини. При горещо следпладне нашия пѣтъ ни извежда нагоре по малката рѣка, дето бистритѣ ѝ прохладни струи се плискатъ въ голѣми вироуе. Тука се преживява най-сладката благодать на лѣтното време.

Привечеръ всички се завръщатъ съ заруменени лица, съ повишено весело настроение, каквото само лѣтнитѣ вечери могатъ да създадатъ, което се разлива въ грѣмки пѣсни, огласящи цѣлата долина. Доволни отъ излета, освежени и най-главно — здраво изгладнѣли, тѣ шумно навлизатъ въ училищния дворъ и веднага се строятъ предъ освѣтената трапезария. Отвътре се разнася звѣнъ на чении, вилицы и мирисъ на приятно дразнещи ястия. Това усилва още повече апетита и нетърпението. Вечерята се състои обикновено отъ гостбитѣ, останали отъ обѣдъ, съ нѣкоя добавка. Следъ това се прекарва около 1 часъ на двора въ народни хорѣ. Къмъ 22 часа се прибиратъ въ стайтѣ за спане и следъ толкова лудории настава дълбока тишина, сръдъ която приспивно се носятъ въздишкитѣ на шурцитѣ. И така всѣкой день!

Храната си доставяхме отъ града и отъ селото. Бѣше доброкачествена и въ изобилие. Стояхме 26 дни и похарчихме 23,000 лева. Наистина, твърде много пари, но съ тѣхъ се постигнаха отлично-добри резултати. Всички лѣтувачи нарастнаха въ тегло, височина и ширина. Въ началото и края се направиха измѣрвания, отъ които се види, че нарастването въ тегло се движи отъ 200 гр. до 4 кг., а въ грѣдна ширина до 5 см.

Завръщането стана на 3 септемврий следъ обѣдъ. Още отъ сутринята се почна трескаво разнебитване на цѣлата грижливо наредена обстановка. Дрехитѣ се събраха на вързопи, креватитѣ се съгнаха, сѣдинитѣ се наслагахъ въ сандѣци и всичко се струпа до пѣтната врата на двора. Щомъ пристигнаха общинскитѣ кола, за единъ часъ цѣлото ни имущество се прехвърли на тѣхъ. Съ пѣсни и въз-

дишки малките лѣтувачи се простиha съ училището, съ чешмата, съ рѣката, съ селото и неохотно потеглиха за града. Нищо не ги радваше, че се завръщатъ по домоветѣ си. Та какво ги чака тамъ? — Трудъ и нѣмотия. Ще има много да си спомнятъ тѣ за тѣзи сладки сутрешни закуски, за изобилнитѣ обѣди, за веселитѣ игри и за бащинскитѣ грижи на учителитѣ.

Сега може смѣло да се заключи: Наистина, иматъ право тѣзи, които сж замислили и осществявали лѣтнитѣ ученишки колонии. Тѣ сж единъ новъ свѣтъ за беднитѣ и слаби деца на нашия работенъ народъ. Тѣ много спомагатъ за укрепване на младитѣ бързорастещи организми, защото имъ даватъ главнитѣ условия за това: добра храна, чистъ въздухъ и спокоенъ, веселъ животъ. А другарската срѣда е благодатна почва за изникване на социални чувства, които заглушаватъ плевелитѣ на егоистичнитѣ склонности още въ тѣхния зародишъ. Отъ тѣзи малки занемарени човѣшки същества, оставени на произвола на сждбата и улицата, да се създадатъ здрави хора и добри граждани, — това е единъ заветъ къмъ утрешния день на нашето общество. Какво ще бжде то — добро или лошо, творчество или рушителско? — зависи напълно отъ насъ, съвременницитѣ, разумнитѣ, съзнателнитѣ, готови всѣкой мигъ да жертвуваме отъ своето време отъ своитѣ срѣдства за общото благо.

Лѣтни колонии, детски приюти, безплатни трапезарии, безплатно учение, обличане, лѣкуване и пр. — ето какви грижи ни предстоятъ, за да спасимъ иднитѣ поколения отъ израждане, за да оставимъ здраво наследство на здраво общество. Ето нашия човѣшки дългъ, за който заслужава да се работи и да се живѣе.

Ив. Петковъ — Ломъ.

Излетъ.*)

(Урокъ по четене въ II кл.).

I. Уводъ. — Тия дни се правятъ голѣми приготовления за Благовещение — патронниятъ празникъ на туриститѣ. Какви задачи преследватъ туриститѣ? — Тѣ устройватъ екскурзии... устройватъ излети. — Полезно ли е това за хората, особено за тия, които постоянно работятъ при разваленъ въздухъ? — Полезно е. — Защо? — Защото при екскурзиитѣ, при излетитѣ дишаме чистъ въздузъ на открито... защото развиваме тѣлото си. — Но не само това, деца.

*) Отъ Алеко Константиновъ. Христоматия — Ст. Димитровъ. Р. Петковъ, В. Думевъ.

Срѣдъ природата ние научаваме много нѣща, наслаждаваме се отъ красотитѣ на различнитѣ кѣтчета на страната ни и по тоя начинъ ги обикваме. Всичко това, което посочихме, е отъ голѣмо значение за организъма и за живота на човѣка... Кой пръвъ въ България е посочилъ значението на туризъма? — Алеко Константиновъ — съобщава единъ отъ ученицитѣ. — Да. Алеко Константиновъ, авторътъ на „Бай Ганьо“, е първиятъ български туристъ.

II. **Разработка откъмъ съдържание.** — Тоя часъ ще четемъ и *ще искаме всички да разбере*, какъ Ал. Константиновъ ни описва единъ излетъ до единъ кѣтъ на отечеството ни.

— Кой иска да чете? — Азъ искамъ. — Азъ. — И азъ... — Но всички едновременно не можете да четете съ гласъ. Хайде всички прочетете тихо четивото!... — Сега единъ да чете, а другитѣ да гледатъ въ христоматиитѣ си и да слушатъ. Чети!... — Другъ да чете, а останалитѣ да подчертаватъ непознатитѣ думи и изрази. Чети!... Кажете непознатитѣ думи и изрази въ тая частъ!... Да ги обяснимъ! — *Пунктъ* значи точка, опредѣлено мѣсто, отъ кждето се трѣгва или кждето се пристига; *сигналъ* — знакъ; *омайна* — чудно хубава и т. н. — Разкажете тая частъ отъ четивото, като си служите и съ обясненитѣ думи! — Чети втората частъ отъ четивото!... Обяснете непознатитѣ думи!... — Разкажи тази частъ! и т. н.

— Да видимъ сега какви картини ни рисува писателятъ въ четивото.

Четемъ и отбелязваме следнитѣ картини: 1) Пѣтуване рано сутринъ на туриститѣ съ влака отъ София до Царибродъ. 2) Слизане отъ влака и пѣтуване пешкомъ по шосето отъ Царибродъ до с. Желюша. 3) Възлазяне по височината, отъ която се вижда на ю. з. р. Ерма и т. н.

— Сега азъ ще прочета четивото и ще искамъ да откриемъ главнитѣ мисли, прокарани въ него!

— Отъ това четиво извличаме: 1) Алеко Константиновъ съ хубави изрази ни описва единъ излетъ до Погановския манастиръ, разположенъ всрѣдъ красива природа. 2) Писателятъ тѣй се възхищава и радва отъ прелеститѣ на този кѣтъ, че и ние изпитваме сжщитѣ чувства, като четемъ четивото. 3) Като посочва толкова ясно ползата отъ единъ такъвъ излетъ, писателятъ иска да вижда всички хора всрѣдъ природата.

III. **Разработка откъмъ техника.** — Следъ като разбрахме съдържанието на четивото, *нека видимъ, какъ трѣбва да постигваме, за да го четемъ хубаво.*

— Прочети четивото!... Съ какви изречения, по начинъ на изказване, се започва отначало? — Четивото започва съ разказни изречения. — Какъ четемъ такива изречения? — Четемъ ги гладко, почти съ равенъ тонъ. — Какъ

во правимъ съ гласа си, за да ги прочетемъ така? — Ние правимъ паузи и едвамъ забелязани повишения и понижения, споредъ препинателнитѣ знаци. — Въ тази частъ има и други изречения по начинъ на изказване. Кои сж тѣ? — „Но кой те пита за това?“ ... „Полека, момчета — ще се изморите!“ „Но младостта слуша ли ти! — Какъ четемъ въпросително изречение? — Такова изречение трѣбва да прочетемъ съ тонъ на запитване. — Азъ ще кажа още — и като наблегнемъ съ гласа си на думата, която подчертава смисълта на изречението и се спремъ следъ прочитането му, както при точка. — Такива изречения има много въ четивото; ще внимаваме при четенето имъ.

— Другъ да прочете останалитѣ две особенни изречения! Какво е първото изречение? — Заповѣдно. — Ами второто? — Удивително. — Добре. И двете свършватъ съ удивителенъ знакъ. Какъ ще прочетемъ едното и какъ другото? Ние ще повишимъ гласа си на края и на дветѣ изречения. — Да ги прочетемъ пакъ! Каква разлика забелязваме въ интонацията на едното и другото? — Едното четемъ съ тонъ на заповѣдъ, а другото — съ тонъ на очудване. — Такива изречения има още въ четивото; ще обръщаме внимание на интонацията при четенето имъ.

— Вгледайте се въ особенитѣ препинателни знаци! — Азъ забелязвамъ често да се употребява чертичка (тире) и многоточие. — Какво означава тирето? — То означава, че е изпусната нѣкоя дума. — А азъ ще добавя — че може да стои на мѣстото на нѣкой препинателенъ знакъ. — При тирето ще се спремъ ли? — Да, ще направимъ пауза. — Но запомнете: тази пауза ще е както при запетая и думитѣ, които идатъ следъ тирето, ще прочетемъ съ малка промѣна на интонацията. Ето слушайте! „Плѣзнали като кози по оная зеленина, весели, бодри, — да имъ се не нарадвашъ“.

— Ето примѣри за другия особенъ препинателенъ знакъ — многоточието. Слушайте. — „Не се спирайте, напредъ! Още малко, още единъ хълмъ... Погледнете сега!... Гледайте хубости, гледайте чудеса!“ ... — Какво ли означава тукъ многоточието? — Ние тукъ трѣбва да се спремъ по-пече. — Защо да се спремъ толкова много? Какво ще правимъ презъ тия дълги паузи? — ?... — Азъ ще ви кажа. Трѣбва да се вдълбочимъ въ картината, която ни се рисува и да догледаме хубоститѣ, които не сж изказани. Или — въ мълчание да почувстваме силата на природнитѣ красоти.

— Освенъ при посоченитѣ препинателни знаци, вие знаете, кжде трѣбва да се спираме и на мѣста, неотбелязани съ никакви знаци; сжщо — какъ трѣбва да четемъ малкиятѣ думи и какъ трѣбва да подчертаваме важнитѣ думи. Отбележете съ приетитѣ знаци началото на четивото! ... „Ние сме, да речемъ, сто души. Обличаме се въ вѣнчани-

ки дрехи, снабдяваме се | споредъ средствата си | съ храна, и влакътъ | ни | понася | къмъ Царибродъ*. — Да прочете нѣкой, така отбелязаната частъ на четивото!

— Да проследимъ сега чувствата, които четивото изразява, и да обърнемъ внимание на тона, съ който трѣбва да се предадатъ тия разнообразни чувства! Какво ни разказва авторътъ отначало? — За тръгването на туристите. — Какъ трѣбва да се чете отначало разказътъ му? — Бавно, гладко. Но ето бодритъ туристи бързатъ. . . . създава се настроение. Ще промѣнимъ ли общия тонъ? — Нѣма да четемъ съ спокоенъ тонъ. — А азъ ще допълня — че неуспѣтно ще е необходимо да се усили темпото, за да задоволимъ любопитството на слушателя. — Отъ какво бърза да се интересува този, който ни слуша? — Кжде ще идатъ туристите, какъ ще пристигнатъ и пр. — Почва се възлизането по височината надъ с. Желюша. . . . Слушайте! — „Стои! Малко почивка. Погледнете изгрѣва на слънцето. . . . Вижте, какъ полеха-лека се озаряватъ върховетъ! А тамъ, долу, въ долината, виждате ли, каква млѣчна поляна се разтила?“ и т. н. — Какъ ще прочетемъ тази прѣка речъ? — Ние ще се помжчимъ нашия говоръ да прилича на тая речъ. — А какъ можемъ да изпълнимъ това? — Като си помислимъ, че ние пжтуваме, ние се намираме тамъ, ние се радваме на хубоститъ. . . . И само следъ като си обяснимъ, какъ ще прочетемъ вѣрно и последното изречение, въ което той е подчерталъ основната мисълъ на четивото. Слушайте! — „И ще ми се да хвана цѣлия свѣтъ за яката, да го дотърпя до тука и да му извикамъ: „Гледайте бе, клетници, — какво се вретe въ вашитъ вмирисани градове и села!“

— Да прочетемъ изцѣло четивото хубаво! . . . Въ кжщи се опитайте да го прочетете предъ домашнитъ си!

Ив. Георгиевъ — Ески-Джумая.

Убита птичка.*)

(Урокъ по четене въ III отд.)

„Една чевръста птичка — пѣстра, малка, весела пѣвица, дошла въ село отъ близката горица — кацна на вършеца на китна слива до пжтя близу. Трепна съ крилцата си щастлива, изви гласче и пѣсничка запѣ тя чудна, звънлива, ранобудна.

А слънцето лжчисто изгрѣваше засмѣно, чисто. И всички цвѣтенца въ полята и горитъ къмъ него си обърнаха

*) Отъ Елинъ Пелинъ.

очитъ. Навредъ по младата трева блъснаха елмази разноцветни отъ роса. . .

И птичката си извиши гласа. И зазвънтъ надъ малкото селце тази чиста пѣсенъ, пѣта отъ сърце. На слънцето, животъ що дава, тази малка птичка пѣеше за слава. Възпѣваше тя още и пѣстрата премѣна нова на земята, лазура чистъ на небесата. И тихиятъ вѣтрецъ на сутринята разнасяше съ сладостъ пѣсенята.

Но въ мигъ на улицата чу се викъ. Едно игриво палаво дете отъ нейде бързо, бързо долетъ, наведе се, взе камъкъ и прашката изкусно завъртъ. И тая малка зла дѣсница олучи милата пѣвица. . . И чу се жаленъ писъкъ на часа и радостната пѣсенъ се скжса.

И птичката, що пѣеше щастливи, падна отъ тая китна слива.

А малкиятъ убиецъ се затече запъхтенъ и спрѣ предъ своята жертва възхитенъ. Неподвижно птичката лежеше. Отъ острата ѝ човчица струйки червена кръвъ течеше. Щомъ тя сѣти детето зло, потрепна леко малкото тѣло, откри очички и хвърли погледъ жаленъ и писъкъ чу се печаленъ. . .

— Що ти сторихъ, дете? — тя искаше да каже. И човчицата едвамъ отвори даже. — Що ти сторихъ, та ме уби? Азъ само пѣехъ. Азъ имамъ мънички, за тѣхъ се трудѣхъ и живѣхъ. А сега кой ще ги погледне тѣхъ, следъ твоя тѣжъкъ грѣхъ?"

I.

— *Ще четемъ за едно злодеяние, извършено отъ жестокосърдечно дете.*

— Какво ще четемъ? — Какви злодеяния познавате? — Кажете злодеяния, извършени отъ деца. Познавате ли жестокосърдечни хора.

— *Ще четемъ за злодеяние, извършено отъ жестокосърдечно дете. Какво ли може да бжде това злодеяние?*

— Отворете читанкитъ на страница. . . и вижте, какво било злодеянието!

Ученицитъ четатъ гласно или тихо — това зависи отъ желанието на учителя, отъ техническата подготовка на ученицитъ и отъ вида на отдѣленията (дали съ слѣти или раздѣлени).

Чрезъ този самостоятелънъ ученически прочитъ се цели:

а) да ги подбудимъ къмъ самостоятелно проникване въ четивото;

б) да се видятъ схващателнитъ имъ способности;

в) да се узнае, кои думи сж познати и кои непознати.

Накарваме слабъ, после срѣденъ и най-последъ силенъ ученикъ да разкаже, какво е запомнилъ.

Следва втори прочитъ отъ ученицитѣ, при който се се подчертаватъ непознатитѣ думи. Последнитѣ следъ завършване на прочита подъ диктовката на ученицитѣ се записватъ на таблата. Отъ тукъ нататъкъ вече следва същинската работа по разкриване на формата и дотворяване недотвореното.

— Прочети първото изречение! Разкажи го съ свои думи. Четемъ: „една чевръста птичка“, казваме: „чевръсто момче“, „чевръсто момиче“, „чевръсто пита“ . . . Обяснете тогава израза — „чевръста птичка“! — „Често извивало глава“, „бързо подскачало отъ клонъ на клонъ“, „обръщало се насамъ-нататъкъ“ — леко, подвижно, пъргаво.

Това обяснение се забелязва на таблата срещу думата „чевръсто“.

— Какво разбирате подъ думитѣ „весела пѣвица“? На весело“ кое се срещупоставя? Има ли „тжжна пѣвица“?

— Думитѣ: „пѣстра“, „малка“, „весела пѣвица“ за кого се онасятъ?

— Какъ можемъ да изкажемъ изречението до тукъ?

— „Една чевръста, пѣстра и малка птичка, която пѣла весело“.

— Де била по-рано? — А после? — Кое мѣсто?

— Какво разбираме подъ думитѣ „китна слива“? — Отнесете това опредѣление и за другитѣ дървета! — Де сте виждали „китно дърво“? — Отъ де произхожда думата „китно“?

— Срещу думата „китна“ на таблата се отбелязва „като китка“ — прибрана, разцвѣтна, покрита съ многобройни листа.

— Тогава опишете работата тѣй, както е била отначало! — Въ една горичка живѣла малка пѣстра птичка, която пѣла хубаво, весело и чевръсто подскачала отъ клонче на клонче. Тамъ тя имала гнѣздо и намирала храна. Еднажъ дошла на разходка въ близкото село и кацнала на една китна слива, която се намирала близу до единъ пжтъ“ — Съ толкова много думи ли е това написано отъ писателя? Прочети неговия изразъ!

— Чети второто изречение! — Обясни, какво се разбира, като кажемъ „щастлива“! А „трепниа съ крилца“? Кога трепва съ крилца? Обясни: — „изви гласче“! За кое се отнася „чудна“, „звънлива“, „ранобудна“! — Какво разбираме, като кажемъ „чудна пѣсень“? Само за пѣсень ли може да се отнесе тази думал — А „звънлива пѣсень“? — А „ранобудна пѣсень“?

— Разбира ли се, презъ кое време отъ деня ще е станало това събитие?

— Разкажете обрисуваното въ второто изречение положение тѣй, както е станало! — Това станало една сут-

ринь. Щомъ качнала на клончето на китната слива, тя запъла много хубава пѣсень. — Тѣй ли се изказва авторътъ? — А какъ?

— Чети друго изречение! Поясни, какво ще каже „слънцето лжисто“! Виждали ли сте слънчеви лжчи? Де? При ясно време забелязватъ ли се слънчевитѣ лжчи? Поясни, какво ще рече „изгрѣваше засмѣно, чисто“? Противоположното на „засмѣно“? . . . Виждали ли сте слънцето да изгрѣва „натжжено“. При какъвъ случай слънцето изгрѣва „чисто“ и при какъвъ „нечисто“?

— Разкажете сега това, както е била работата! — Сжщата сутринъ небето било чисто: — безъ облаци, безъ мъгли, сиви пари. Слънцето прѣскало навредъ свѣтлитѣ си лжчи и се показало като засмѣнъ човѣкъ.

— Така ли е писано отъ Елинъ Пелинъ?

— Чети четвърто изречение! Опиши картината! Цвѣтенцата иматъ ли очи? . . . Какво разбирате подъ израза „цвѣтенцата си обърнали очитѣ“?

— Прочети петото изречение! . . . Виждали ли сте елмази? . . . Какво ще каже „разноцвѣтни елмази“? Виждали ли сте роса? . . . Кое време презъ деня се вижда? — Ето втори пътъ вече авторътъ напомня, че случката, която ни описва, е станала сутринъ. . . Виждали ли сте, когато се обърнете гърбомъ къмъ слънцето какъ блещи росата? . . . Какви цвѣтове иматъ капкитѣ по тревѣ и листа! Какъ изразява всичко това авторътъ?

Така следваме изречение по изречение, разясняваме изразитѣ: „извищи гласа“, „завънтѣ надъ село“, „пѣсень отъ сърдце“, „слънцето давало животъ“, „пѣсень за слава на слънцето“, „новата пѣстра прѣмяна на земята“, „чистия лазуръ на небесата“, „възпѣвала премѣната на земята и лазура на небесата“, и пр. Идваме до последния пасажъ, най-трогателната частъ. Имаме моментъ, когато душата се отдѣля отъ тѣлото, моментъ покъртителенъ, когато разхалтената психо-физиологическа връзка действува бавно, тихо, едва уловимо и когато най-важнитѣ грижи — неизпълнени, неуредени — съ свѣткавична бързина минаватъ презъ съзнанието. Това положение трѣбва да се забележи на ученицитѣ и да имъ се каже: „Прегледайте го! Опитайте се да го изразите!“

Следъ тая пълна и всестранна езикова разработка, завесата се раздира, слънцето ясно се съзира, картинитѣ живо изпъкватъ презъ взора на малкитѣ четци. Следъ подробния анализъ следва синтезъ — групиране на малкитѣ части въ по-голѣми, въ по-пълни картини.

II.

— Тоя часъ ще видимъ плана на четивото.

— Прочети първия пасажъ и го разкажи! За кого се разказва?

— Какво се разказва за птичката?

Надпис: Птичката.

— Прочети втория пасаж! Разкажи го!

— За кого се разправя? . . . Какво се разправя за слънцето?

Надпис: Слънцето.

— Чети трети пасаж! . . .

Надпис: Пъсенята на птичката.

— Прочети четвъртия пасаж! . . .

Надпис: Злосторникът-злочеец.

На извършеното отъ злодееца дѣло казваме „злодеяние“.

— Чети другия пасаж! . . .

Надпис: Злочеецътъ предъ умирающата птичка.

— Остава още единъ пасажъ. Прочети го и го разкажи! . . .

Надпис: Умирающата птичка.

Тукъ вече учителътъ трѣбва да прочете четивото, за да покаже, какъ трѣбва да се чете. Следъ негова прочитъ, следва прочитъ и разказъ отъ ученици.

— У васъ ще го прочетете нѣколко пѣти! Въ идния часъ ще видя, кой може да го чете най-хубаво!

III

Тукъ ще се даде улжтване и примѣръ за хубаво четене. Ще се научимъ да четемъ хубаво това четиво.

Накарватъ се 2—3 ученика да прочетатъ четивото, за да се доловятъ мелодичнитѣ, динамичнитѣ и ритмичнитѣ страни на четенето.

— Следъ прочита на четивото отъ вашитѣ другари ще го прочита и азъ.

Учителътъ прочита четивото — при отворени читанки — образцово, съ нужднитѣ интонации и вариации.

— Кой прочитъ бѣ по-хубавъ? — Така ще искамъ да четете и вие!

— Ще го прочита бавно, съ по-дълги спирки, а вие ще отбелязвате мѣстото на всѣка извивка, на всѣко спирање. Тамъ, дето авторътъ е поставилъ знакъ, вие ще го подчертавате! Тамъ, дето извишавамъ гласъ, знака ще поставяте предъ думата, а дето понижавамъ — подъ!

Учителътъ почва: „Една чевръста птичка . . . пѣстра . . . малка . . . весела пѣвица . . . дошла въ село . . . отъ близката горица . . . кацна на вършеца . . . на китна слива . . . до пѣтя близу“.

— Слщото ще прочита още единъ пѣтъ, но сега ще гледате изразитѣ по лицето ми, какво положение заема тѣлото ми, движението на ржката ми!

И така продължаваме, докато свършимъ цѣлото четиво.

— Да видимъ сега, кой ще го прочете така!

По тоя начинъ се увеждатъ ученицитѣ въ художественното четене.

IV

— Този часъ ще видимъ, какво иска да ни каже Елинъ-Пелинъ съ това четиво.

— Прочетете още единъ пътъ статийката, размислете добре върху съдържанието ѝ и кажете, какво иска да ни кажи авторътъ!

— Единъ отъ васъ ще бжде птичката и ще разкаже всичко, което се пише за нея.

— Другъ ще влѣзе въ ролята на злосторника и ще опише, какво е сторилъ той!

— Кажи, „птичко“, последнитѣ думи на умирающата птичка!

— Авторътъ казва, каква е била птичката. Прочетете този изразъ! За коя птичка се говори тукъ? Каква щета нанесла тя на насъ? — Каква на убиеца? Какво казва въ предсмъртния си часъ тя? Де е главната мисль? Заключение ви?

— Малкитѣ птички сж полезни. Тѣ ни веселятъ съ пѣснитѣ си, отглеждатъ малки, за които се грижатъ твърде много и които ще ни бждатъ полезни.

— Кажете има ли разлика между грижитѣ на вашитѣ майки за васъ и между тѣзи на птичкитѣ за рожбитѣ! Какво ще кажете за другитѣ животни?

— Преценете постѣпката на детето! Какъ нарече авторътъ ржката му? Какъ — самото дете? Какъ — постѣпката му? Вие какъ ще го наречете? Какъ трѣбва да му се отплащате?

Д. Марчевски — София.

Поправка на последно класно упражнение.

(Урокъ въ I класъ)

— Донесохъ класнитѣ тетрадки. Всѣки за себе си ще прегледа своето съчинение. Азъ съмъ си отбелязалъ най-важнитѣ грѣшки, които сте допуснали, за това ще си поговоримъ общо за тѣхъ.

— Каква е темата на нашето съчинение? — „Въ градската градина“. — Какво значи да напишемъ съчинение на тази тема? — Да напишемъ съчинение на тази тема, значи да разкажемъ за онова, което сме видѣли и сме почувствували. — Съчинението трѣбва да отговаря на темата. Има ли

да съм направилъ нѣкому бележка по това? — Въ моята тетрадка пише, че съмъ разказалъ повече за отиването отъ училището до градската градина, отколкото за нашето престояване въ градината. — Какво сме говорили ние по-рано? — Говорили сме, че трѣбва да пишемъ най-много за онова, което посочва заглавието на съчинението. — Отъ колко части се състои съчинението? — Отъ три части: уводъ, изложение и заключение. — Можемъ да пишемъ и безъ уводъ. Кой има уводъ въ своето съчинение? — Азъ! — Прочети, Иване, увода на твоето съчинение! — Скоро ще се свърши учебната година. Колко бърже се измина тя! Ние учихме, играхме въ училищния дворъ, ходихме на разходка. Вчера за последенъ пътъ излѣзохме. Нашиятъ учителъ влѣзе въ третия часъ безъ дневникъ и ни каза:

— Гледайте, какъ е грѣйнало топлото слънчице. Ако искате . . .

Всички извикаха радостно:

— Искаме, искаме! Ще отидемъ на разходка.

Наредихме се и тръгнахме.

— Какво ще кажете за този уводъ? — Много е хубавъ. И на мене ми се хареса. Следва следъ това изкожението. Кажете, за да напишемъ съчинението, какво правимъ най-напредъ? — Ние си помисляме. — Значи, отъ какво е съставено съчинението? — Отъ мисли. — Чрезъ какво сж изразени тѣзи мисли? — Тѣ сж изразени чрезъ думи, подредени въ изречения. Какъ трѣбва да бждатъ подредени изреченията? — Трѣбва да бждатъ подредени по редъ, споредъ случитѣ. — Трѣбва да има последователностъ въ мислитѣ. — Вижте въ тетрадкитѣ, писано ли е нѣкому, че нѣма последователностъ въ мислитѣ? — Не е писано никому. — Цѣтанъ да прочете съчинението си, за да видимъ, дали има последователностъ въ мислитѣ му.

Въ градската градина.

„Вчера направихме последната си разходка. Ходихме въ градската градина. Ние искарахме два часа и тогава тръгнахме. Всички бѣха радостни и приказваха много изъ улицата, затова нашиятъ учителъ се разсърди, но после пакъ се засмѣ. Въ градината имаше много хора. Тѣ седѣха по пейкитѣ или се разхождаха. Ние заехме нѣколко пейки подъ бръстеветѣ въ срѣдата на градината. Нѣкои се претеглиха на кантаря. Въ дванадесетъ часа излѣзохме изъ градината и се раздѣлихме. Азъ си отидохъ у дома съ трамвая.“

— Какъ намирате Цѣтановото съчинение? — Хубаво е, ими последователностъ въ мислитѣ му. — И заключение има. А пъкъ Вескиното съчинение нѣма заключение. Споредъ нея, ние още седимъ въ градината.

— Кажете, за да бжде хубаво съчинението, какво още трѣбва да спазваме? — Трѣбва съ хубави думи да опишемъ

картината, която сме видѣли въ градината. Какво трѣбва да възбуди у насъ и у слушателитѣ нашето съчинение? — Чувства. — Какви чувства буди съчинението „Въ градската градина“? — Радостни чувства. — Михаилъ да прочете, какъ е описалъ картината въ градската градина! — „По пейкитѣ седѣха много хора: жени, мъже, деца. Едни почиваха, други четѣха вестници, а трети се разговарява. Наоколо играеха децата. Една майка возѣше изъ алеята количка, въ която лежеше засмѣно детенце. Слънцето весело грѣеше, като че ли и то искаше да развесели хората“.

— Какво ще кажете за картината, която описва Михаилъ? — Хубава е. Нѣкои отъ васъ не сж могли да опишатъ хубава картина, защото неправилно сж писали изреченията. Тодоръ да прочете последното изречение въ съчинението си! — „И хората се разхождаха и, като стана дванадесетъ часа, ние си отидохме.“ — Тука има две изречения. Кажи, Тодоре, какъ трѣбва да се напише изречението! Ще поправимъ и други нѣкои неправилни изрази. Да прочетемъ сега нѣколко съчинения, за да видимъ, кое ще ни хареса най-много. . .

— Сега ще поговоримъ върху провописнитѣ грѣшки. Цѣла година все грѣшки поправяхме, писахме въ тетрадкитѣ мжчнитѣ думи, но нѣкои отъ васъ все още много грѣшатъ при писането. Илия, напр., сгрѣшилъ при прѣката речъ. Каква грѣшка си направилъ, Илия? — Не съмъ заграждалъ чуждитѣ думи съ кавички. — Какъ трѣбва да пишемъ прѣка речъ? — Не само при прѣка речъ сте сгрѣшили. Кажете, какви видове изречения имаме споредъ начина на изказването имъ? — Сега ще говоримъ за глаголитѣ. Кажи, Любо, какви грѣшки си направила? — Писала съчъ глагола „видѣ“ съ е. А какво сме говорили ние за глаголитѣ въ минало свършено и несвършено време? Сега Марийка ще ни каже, какви грѣшки има въ третото изречение на съчинението си. — Писала съмъ думитѣ „улицитѣ“, „ученицитѣ“ съ е на края. — Тия думи сж сжщ. имена. — Тя е писала члена на сжщ. имена въ множ. ч. съ е. А пъкъ Радка, като не си прегледала добре съчинението, писала единъ глаголъ съ ѣ въ мн. ч., трето лице! Мнозина отъ васъ много пестятъ запетайкитѣ! Да изброимъ случаетѣ, когато се пише запетайка. Много пжти сме говорили за значението на препинателнитѣ знаци. Трѣбва малко повече да внимаваме, за да ги поставяме на мѣсто. Азъ зная, че идущата година вие ще се научите да пишете още по-хубаво и по-правилно.

Здр. Атанасовъ — София.

Последниятъ день на Цариградъ.*)

(23 май 1453 год.)

I

Площадтъ предъ Влахерския дворецъ бѣше пустъ. Никой не смѣеше да отиде на дѣсно отъ бронзовия драконъ. Тамъ падаха мраморни топки, гюллета, тежки до 600 кгр., прашани отъ одринския топъ „Базалитъ“. Него турцитѣ бѣха довлѣкли до стенигѣ на Цариградъ съ 25 чифта волове.

На лѣво отъ дракона бѣ събранъ сума свѣтъ. Мало и голѣмо приказваше за отчаеното положение на императора Константинъ, а, заедно съ него, и на цѣлия Цариградъ.

Внезапно настъпи мълчание.

Появи се единъ монахъ. Той не преставахе да проповѣдва:

— Духътъ на злото е на шрекъ, но Божията премъдростъ бди, викаше той. Утре тѣзи, които сж си служили съ мечъ, ще загинатъ отъ мечъ.

Той погали дракона и продължи:

— Ето защитникътъ на града. Когато турцитѣ стигнатъ до тукъ, драконътъ ще се размърда и ще зареве. Тогава свети Михаилъ ще го възседне, и въ ржката му ще заблестятъ огненъ камшикъ. Невѣрниците отъ страхъ ще се разбѣгатъ. Съсрѣдочете се, братя мон, само въ молитви!

Въ този моментъ изъ тълпата се измъкна единъ дяконъ и заговори:

— Нека срамътъ падне върху вашитѣ глави, рабски синове, върху васъ, които желаете робството. Вие всички напускате пазителитѣ на вашитѣ родни огнища!

Но тълпата мълчаливо вървѣше следъ монаха, който влѣзе въ черквата „Св. София“.

II.

Отъ 52 дни турцитѣ обсаждаха Цариградъ. Триста хиляди войници бѣ довелъ Мохамедъ. Императоръ Константинъ бѣ извадилъ на среща само 5,000 гърци и 2,000 разни други войници-християни.

По улицитѣ монаси проповѣдваха само молитви и бездействие.

Настъпи нощта предъ последния пристѣпъ.

Градътъ, притихналъ, се гуши въ мрачинитѣ.

Неприятелскиятъ лагеръ, пламналъ отъ хиляди огньове, ечи отъ радостни викове.

При първитѣ лжчи на зарята турцитѣ се хвърлятъ върху стенигѣ на Цариградъ.

*) По Морисъ Щраусъ.

Вихрушка отъ стрели и градъ отъ куршуми и камъни се изсипватъ върху главитѣ на християнитѣ.

Турцитѣ сж преминали вече и втората ограда.

Най-сетне и императоръ Константинъ пада, ударенъ по лицето и по тила.

III

Въ черквата „Св. София“ народътъ, колѣничилъ, отправя само молитви къмъ Бога.

Всрѣдъ безредието и врявата дяконътъ продължава да чете евангелието.

Изведнажъ турцитѣ влизатъ съ кснетѣ си въ божия храмъ и размахватъ кървавитѣ си ятагани. Още малко тѣ ще засегнатъ и дякона. Но той се облѣга върху стената. Тя се отваря, скрива го и пакъ се затваря. Народътъ бива разгоненъ изъ храма.

Но . . . надеждата заживява тихо въ сърдцата на християнитѣ.

Задъ стената дяконътъ пипнешкомъ върви изъ мрака. Върви той по скритото тъмно и влажно подземие. То го извежда вънъ отъ стенитѣ на Цариградъ.

И безъ да спре, той казва:

— Тамъ, при българитѣ и сърбитѣ. Тамъ да проповѣдамъ борба за спасението на християнитѣ отъ турското иго!

Атанасъ Карааврамовъ — Сливень.

Щъркелъ.

(Урокъ по рисуване въ III и IV слѣти отдѣления).

I

Пролѣтенъ день. Изъ въздухътъ се носи приятенъ лъхъ и се чувствува меризмата на цвѣтята. Гърдитѣ широко се разтварятъ. Дишашъ до насита, и лекота обладава душата ти. Каточели е настѣпилъ моментъ, когато тебъ се иска да изхвъркнешъ изъ прашната и задушна стая.

А слънцето, грѣйнало всрѣдъ чисто небе, съкашъ иска да забие лжчитѣ си право въ сърдцето ти — да го стопли и съживи. . .

Децата скачатъ до полуца изъ училищния дворъ, чуватъ се викове, пѣсни. . . Пролѣтътъ е влѣзла и изпълнила всецѣло тѣхнитѣ души.

Звънецътъ удари. Децата се спуснаха къмъ стаята и ме заобиколиха. — Учителе, учителе, да излѣземъ на разходка! Вижте, какво е хубаво времето и колко е весело на полето!

— Добре, деца, да излѣземъ да се поразходимъ. — Ще потърсимъ живи модели и тѣхъ ще се опитае да нарисуваме. Наредете се по двама и тихо да излѣземъ. Да отидемъ къмъ ливадитѣ!

И цѣла върволица деца, съ весели и засмѣни лица, се заниза въ пълнен редъ изъ пжтя. Вървя край тѣхъ и азъ и тихичко си пѣя позната тѣмъ школска пѣсень. Децата и тѣ залѣха — залѣха тѣй както отъ душа се пѣе. . . . Настана веселие, радостъ и глъчка. . .

Ето ни до самитѣ ливади. По сѣдката имъ лжкатуши малка рѣчица. Тукъ-таме водата се е разлѣла и образувала блата. Тревата се е раззеленила. Слънцето освѣтява водната повърхность, и сѣнкитѣ на храститѣ и върбитѣ се отражаватъ въ нея. . .

Спрѣхме се. — „Щъркели, щъркели!“ — Извикаха радостно децата.

— Ето, деца, нашитѣ модели, които после ще си нарисуваме. Пазете да не се подплашатъ птицитѣ! А сега наблюдавайте, какъ тѣ хвъркатъ. Вижете, какъ единъ отъ тѣхъ слиза долу на земята. Наблюдавайте добре, какъ ще кацне, какъ гази въ водата! Наблюдавайте, какъ щъркелитѣ ходятъ, какъ стоятъ, какъ поглъщатъ храната си! . . .

Децата се загледаха съ любопитство. Всѣко движение на щъркелитѣ ги забавляваше. Тѣ наблюдаваха съ голѣмъ интересъ работата на последнитѣ. Голѣма радостъ се отразяваше по очитѣ и изпълняше гърдитѣ имъ. Бѣха се унесли. . .

Палавникъ нѣкакъвъ захвърли камъкъ и подплаши птицитѣ. Тѣ литнаха високо, високо. . . Децата се раздвижиха.

— Време е, деца, да си ходимъ!

И радостъ, смѣхове и глъчка наново пакъ настѣпиха. . .

II

— Кжде ходихме, деца, оня день? — Ходихме на разходка къмъ ливадитѣ. — Какво видѣхме тамъ? — Видѣхме много щъркели. — Кжде сж били тѣ досега? — Въ топли тѣ страни. — Като какви идватъ тѣ по нашитѣ мѣста? — Тѣ идватъ по нашитѣ мѣста, като гости. — Като какви гости. — Като пролѣтни гости. — Спомняте ли си, какво ви казахъ азъ миналия часъ за тия пролѣтни гости?

— Вие ни казахте, че тѣ ще бждатъ нашитѣ живи модели, които ще се опитае да нарисуваме днесъ. — Вие ги наблюдавахте оня день. Кажете ми сега, какво правѣха тѣ тамъ? — Тѣ бавно се разхождаха изъ ливадитѣ съ отпусна долу човка и внимателно се вглеждаха по земята. — Какво търсѣха тѣ? — Храна. — Съ какво се хранятъ щъркелитѣ? — Съ жаби, гущери, змии, риба, бръмбари, глисти, личинки. — Какво правятъ жабитѣ, щомъ усѣтятъ, че щъркелитѣ ги дебнатъ? — Тѣ скачатъ въ водата. — Могатъ ли да се спасятъ? — Не, защото щъркелитѣ се спус-

катъ, протѣгатъ шиитѣ си, пѣхватъ човкитѣ си въ водата, хващатъ ги, издигатъ ги нагоре и бърже ги поглѣщатъ — Тогава въ какво положение ще си нарисуваме щъркелтъ, когато си хваща храната? — Ще нарисуваме човката, главата и шията му протегнати и наклонени къмъ земята. А когато си поглѣща храната? — Тогава пѣкъ ще ги нарисуваме издигнаги нагоре. — Ами когато гледатъ перата си, какво ще бжде положението имъ? — Тѣ ще бждатъ обърнати назадъ къмъ тѣлото.

— Добре, деца, нека да разгледаме сега този препаратъ, който е предъ васъ. После азъ ще нарисувамъ нѣколко щъркели на черната дѣска. Отъ кжде трѣбва да започна най-напредъ? — Отъ тѣлото. — Защо? — Защото то е най-голѣмата частъ. — Най-напредъ да видимъ, каква е формата на тѣлото — Показвайте съ прѣстъ, да опишемъ тѣлото му! — На какво прилича то? — На яйце. — Какъ се казва тая форма? — Яйцевидна. — Какво има на тѣлото? — Крила и опашка. — Каква частъ заематъ крилетѣ? — Тѣ заематъ почти половината отъ тѣлото? — Каква е по-дължина опашката? — Тя е кжса. — На кжде е обърната? — Надолу. — Какъвъ цвѣтъ има? — Черенъ. — Сега какво още трѣбва да поибавя къмъ тѣлото. — Шията. — Показвайте и нея да опишемъ! — Какъ е извита тя, коя буква ни напомня? — Тя се извива като ржкописната буква „г“. Показвайте да опишемъ главата му. — На какво прилича? — На едно търкалецъ. — Сега човката! — Каква форма има? — Човката е дълга и заострена. — Какъвъ е цвѣтътъ ѝ? — Той е червеникѣвъ. — Да сравнимъ човката съ шията. — Коя е по-дълга? — Тѣ сж почти равни. Остана сега да нарисувамъ краката. — Какви сж тѣ? — И тѣ сж много дълги. — Коя частъ е по-дълга? Отъ колѣното до стѣпалото, или отъ него до тѣлото? — Отъ колѣното до стѣпалото е по-дълго. — Накжде се пречупватъ краката отъ колѣното — напредъ или назадъ? — Тѣ се пречупватъ напредъ: назадъ не може. — Какъвъ цвѣтъ иматъ краката? — Тѣ иматъ червеникѣвъ цвѣтъ. — На кжде сж обърнати прѣститѣ му? — Тритѣ сж обърнати напредъ, а единия назадъ.

РИСУНКИ:

Щъркелъ .
стои спокойно.

Щъркелъ
си дири храна.

Поглѣща
храната си.

Глади перата си.

— Деца, азъ ще изтрия моитѣ рисунки отъ черната дъска, а вие ще опитате да си нарисувате по единъ щъркелъ, който въ каквото положение иска. Започнете да работите!

— Ето на четната дъска рисункитѣ на нѣколко ваши, другари! Какво забелязвате въ тая рисунка? — Човката е много дебела. — Ами каква е на тази човката? — Тя е пъкъ много кжса. — Тука какво забелязвате? — Тамъ щъркелътъ, който поглъща хнаната си, е много изправенъ! — сѣкашъ ще падне. — А какво е тѣлото на този? — То е много издуто. А тука какъ сж нарисувани краката? — Тѣ сж много кжси.

— Добре, деца, сега азъ ще ви раздамъ рисункитѣ, а вие сами ще си ги поправите! . . .

Violino Primo

Весели часове по смѣтане.

1. Закръгляване на покупката.

Днесъ трѣбва да се нагодятъ покупкитѣ така, че да се изпълня десетицата.

Интересното въ тоя укокъ е това, че начинътъ ми се подсказа отъ самитѣ деца. И тоя начинъ излѣзе много похубавъ, по-интересенъ и по-целесъобразенъ отъ моя начинъ, който азъ бѣхъ почналъ да прилагамъ. Азъ се мжчехъ да избирамъ покупки на такива стоки, че като съберемъ ценитѣ, да се попълни една десетица отъ единицитѣ. Но това е мжно, много заржчано и изкуствено. Не върви. . . Де ще му търсишъ такива цени и стоки?! Тъкмо се потѣхъ и ядосвахъ, че не върви работата, и ето скача едно втораче и заявява:

— Учителе, азъ мога всѣкаква стока да купувамъ и да излизатъ „таманъ“ паритѣ. — Какъ така „таманъ“? Какво разбирашъ?

— Ами „таманъ“. . . ей тъй . . . *тъкмо, цяло число — отъ десетици само.*

Разбрахме се! Изкарахъ го отъвнъ и почнахъ да му диктувамъ:

— Купи ми 1 кгр. сирене (43 лв.) и 1 кгр. маслини (42 лв.)!

Вторакътъ наброи паритѣ на две купчета: 1) — 43; 2) — 12.

После ги смѣси, но *десетици сж десетици и единици сж единици.*

— Тази стока струва 85 лв.

— Ее, . . . ами сетне? — любопитствамъ азъ, — де ти е онова „таманъ“? Това не е *чисто число*!

— Сега ще видишъ! — отвърна спокойно и увърено вторачето.

То почна да си бѣбри нѣщо и да си движи веждитѣ: „Още 5 лв.“ — пошушна то и загледа стоката отъ дюкяна.

— Аха! Я дай сега една кутия боя за обуца, ама отъ желтата, дето е по 5 лв. . . Ето ти ги сега . . . „таманъ“ деветдесетъ лв. ! ! — засмѣно рече вторачето.

Всички ме гледаха любопитно. . . Азъ му зададохъ нова смѣтка:

— Купи ми сега . . . 1 м. кадифе и 1 м. бархетъ № 1. (62 лв. и 34 лв.)

Вторачето си направи пакъ 2 купчета на тезгяфа: 1) — 62 и 2) — 34. Събра десетици съ десетици. и единици съ единици. Сетне, като помисли, викна:

— Я ми дай едно блокче отъ четирѣтѣхъ лв.!

— Какво стана сега? „Таманъ“ ли е числото?

— „Таманъ“ е зеръ! — смѣло отвърна то.

Провѣрихме всички:

$62 + 34 = 96$ и за 4 лв. блокче = 100!

Значи умниятъ вторакъ купува, както му попадне, и сетне закржгля сумата съ дребна покупка: — или бонбонче, или кибритъ, или тетрадка, или боя, или моливъ! Колко хубаво! Колко умно! Ето ви единъ *особенъ урокъ* — „закржгляване на сумата при покупката“. Въ тая работа, чисто практична, се криятъ хубави работи отъ нашето смѣтане, много избранъ материалъ. Вмѣсто да говоря за допълване на десетицата, вмѣсто тая учебникарска и шаблонна фраза, ще имаме нѣщо непринудено, като че си вършимъ покупкитѣ тѣй, по силата на домашни нужди, а не по силата на методични и програмни повеления. „Закржгляване сумата при покупкитѣ“ — това ще ни е „*урока*тъ“. И тоя „урокъ“ ми даде моето втораче. Колко работи можемъ да научимъ отъ децата, ако тѣ се чувстватъ свободни, весели, бодри и равни като предъ свой другаръ! Нѣма да бжде преувеличено, ако тука кажа, че азъ, лично отъ децата съмъ научилъ много повече, отколкото сж ми дали всички методики. Азъ бихъ далъ на младитѣ тоя съветъ: когато учатъ децата, да не пропускатъ случая — и да се поучатъ отъ децата!

Ние научихме нѣщо ново отъ едно втораче.

Закржгляването на сумата съдържа два урока: 1) допълване на едно смѣсено число чрезъ прибавка на единици, напр.: $(25 + 5)$, $(36 + 4)$, $(48 + 2)$, $(59 + 1)$; 2) когато две смѣсени числа допълватъ единичитѣ си въ нова десетица, напр.: $(28 + 12)$, $(39 + 11)$, $(47 + 23)$, $(46 + 44)$, $(55 + 25)$.

Но тѣй, както вторачето допълни и закржгли сумата, е по-общо, по-обемно и характерно. Който умѣе да закржгля числата, по начина на нашето втораче, той вече знае всич-

ки случаи на попълване. За него е безразлично отде сж взети единиците за закржгяването. Може да е $= (28 + 22)$, може да е $= (35 + 5)$, може $= (24 + 24 + 2)$, а може и $= (23 + 22 + 3 + 2)$, т. е. две „голъми“ и две „малки“ покупки. Ето защо азъ възприехъ „способа“ на вторачето, като решихъ да го използвамъ за типично, общо, примѣрно допълване. Въ никой случай на нашитѣ смѣтанки и ржководства не е изтъкнато тъй нагледно и тъй ясно допълването на десетицата подъ формата на закржгяване сумитѣ. Въ сжщностъ нашитѣ изкуствено скроени „уроци“ за попълване на десетицата не е нищо друго освенъ обикновеното въ живота закржгяване на сумитѣ.

Отличиятъ се вторакъ бѣ поставенъ за „магазинеръ“ и подъ неговото вещо ржководство се почнаха *новитѣ покупки* съ изобретеното „натъкмяване“ на сумата.

Много мислихъ, съ каква *детска дума* да замѣстя „закржгяването“, но не можахъ да намѣря такава. Затова оставихъ пакъ децата *сами* да намѣрятъ подходната дума. Видѣхъ, че децата, следъ като доловиха сжщността на работата, туриха въ употребление две думички. Едни казваха: „да натъквимъ“ паритѣ, а втори думаха: „да ги направимъ таманъ или тамамъ“. (Думата е турска и отговаря за нашия случай). Въ по-нататашнитѣ часове и упражнения азъ си послужихъ съ примѣри и картинки, за да изобразя ясно и понятно, що означава думата „закржглямъ“. Писахъ на таблата незавършени „кржгчета“ (колелца) и после ги „закржгяхъ“ въ цѣло колелце. Децата отлично разбраха думата „закржгяване“. Почнаха да я употребяватъ.

Купувахме, продавахме и научихме добре да *закржгяваме числата при събирането*.

На следния день извършихме сжщитѣ смѣтки, само че вече съ торбичкитѣ, съ мънистенцата и шикалките и после съ „метърчето“. Отмѣрваме каналче 25 см. съ голѣмия метъръ, а съ нашето „малко метърче“ отмѣрваме една ивичка хартия отъ 25 м. м., после — 23 м. м.; за *закржгяване* прибавяме 2 м. м., та става цѣло 50 м. м. (а на голѣмия м. 50 см. — 5 дм. или $\frac{1}{2}$ м.)

За упражняване и механизирване написваме въ традицитѣ си:

$$24 + 23 + 2 =$$

$$25 + 13 + 2 =$$

$$36 + 13 + 1 =$$

$$36 + 25 + 3 =$$

$$28 + 2 =$$

$$47 + 12 + 2 =$$

$$24 + 12 + 3 + 1 =$$

$$13 + 12 + 11 + 22 + 23 =$$

$$15 + 11 + 13 + 1 =$$

$$35 + 25 =$$

Правило: При закржгяването винаги се образува една нова десетица, която се слага при другитѣ.

2. Играчка на отгадаване.

За да разнообразя работата и да подтикна втораците самички непринудено да се упражняват въ писането и въ събирането, дадохъ следната игричка на плочките:

Азъ пиша скрито на плочката числата $(24+23)$ и питамъ партньора си:

— Какво има въ сбора?

Вториятъ играчъ ми отговаря:

— Въ събора има 6 (шестъ).

Откривамъ „смѣтката“ и вършимъ операцията: 2 дес. и 2 дес. = 4 дес.; 4 един. и 3 ед. = 7 ед. Сбора = 47. Въ сбора нѣма цифрата 6. Значи той не е налучилъ! Поставямъ му една пръчица. Така се „удрятъ“ пръчиците, до като станатъ 10. Играчътъ, на когото сж „ударени“ 10 пръчици, е победенъ.

Написвамъ втори пътъ $(36+22)$ и питамъ:

— Какво има въ сбора?

Отговаря ми:

— Въ сбора има 7.

Откривамъ смѣтката, и двама провѣряваме: 3 д. + 2 д. = 5 дес.; 6 ед. + 2 ед. = 8 ед. Значи сбора е 58. Въ сбора нѣма цифра „7“. — нито въ десетиците! Удрямъ му още една „пръчица“.

Трети пътъ пиша: $(45+34)$.

— Какво има въ сбора?

— Има „9“.

Провѣряваме:

Излиза 79. Значи въ сбора едениците сж „9“. Има цифрата „9“. Вториятъ играчъ поема командата.

Той пише смѣтките и ме запитва, додето азъ пакъ отгатна и отново взема командата.

3. Втора игричка

— Колко сж десетиците въ сбора?

Сега трѣбва да пиша числа, които се допълват и закръгляватъ, за да се получатъ въ сбора само чисти десетици.

Така:

$(18+12)$; $(16+24)$ и пр.

Вториятъ играчъ трѣбва да отгадае десетиците въ сбора.

4. Трета игричка.

Едното втораче пише смѣсени числа, на примѣръ: 17, 26, 38, 49, 55 и т. н.

Щомъ напише скрито числото, пита:

— Колко трѣбва за допълване или закръгляване?

Вториятъ търси число, за да попълни;

Написахъ е 45 и пита:

— Колко трѣбва за *закръгляване*?

— Три! — отговаря второто.

Откриватъ числото и провѣрватъ. На числото 45 трѣв-
ватъ 5 ед. за *окръгляване*.

По-нататъкъ се постъпва, както децата искатъ.

Може да се устроятъ игрички съ „прозорци“ за скача-
не на единъ кракъ; после могатъ и „стълпове“, и „стълби-
ци“, и разни „квадрати“ да се уредятъ.

Казахме, че дюкянчето трѣбва често да си „почива“!

Ето, „играчките“ ще бждатъ замѣстници.

5. Домашенъ животъ.

Не трѣбва да се забравя семейния, домашния животъ
на детето. Често *трѣбва* да се спираме на тая тема. Да бе-
седваме съ децата за дома. Нека разказватъ нѣщо за дома-
кинството: кога си купили дърва и колко; кога брашно, колко
хлѣба изядатъ на месеца, кой ходи на пазаря, какво си ку-
пили вчера и пр. и пр.

И *приказници*, съдържащи смѣтки, сж необходими.

И *работата* въ градината — съ дръвчетата и цвѣтя —
е много удобна за нашето детско смѣтане.

Търсете *ребуси* съ цифри и числа, *загадки* и разни *фи-
гурки*, при които числата играятъ роля. Има въ народнитѣ
умотворения хубави забавни и остроумни „задачи“ за „овча-
ри“, за „пътници“, за „подѣлба“ и пр. и пр.

Нищо не трѣбва да се изпуска! Всичко да се използва
ва за смѣтането.

Наблюдателниятъ учителъ може отъ нищо нѣщо да
направи, стига да има присърдце работата си. Ще разкажа
тукъ единъ случай да се види, какъ могатъ да се използва-
ватъ и най-дребнитѣ случки, факти и др. за целитѣ на обу-
чението.

6. Цвѣтя.

Бѣше настъпила пролѣтъта съ всичкитѣ си прелести
и чаръ. Гората весело и гордо носѣше зеленото си ново-
тъкано рухо, а полето се пѣстрѣше и благоухаеше отъ ху-
бави цвѣтя. Особено домашнитѣ градинки бѣха препълнени
съ разкошни цвѣтя, пеперудки и пчелици.

Нашитѣ школничета почнаха да мъкнатъ своитѣ дет-
ски наивно свити „букетчета“ — даръ на „учителя“ и на
„учителката“. Нашитѣ маси се обърнаха на разкошни цвѣ-
тарници! Всички канчета, шишенца, мастилнички, кофички
и сджинки се обърнаха на „вази“ и „саксии“. Прозорцитѣ
бѣха отрупани съ тия вази и букети. Това бѣ *цѣлтно празд-
ненство*! Училището благоухаеше отъ карамфили, рози ши-
бои, здравецъ, индрише и пр. и пр.

Отдѣлихъ се за 7—8 деня отъ школото, — тъкмо въ
това време бѣхъ по конференции.

Моята неуморна другарка, нераздълната ми спътница във живота, „учителка Мара“, както галено я зовяха децата отъ дветъ училища и чиято любимка тя бѣ цѣли години, пое грижата за дветъ отдѣления — първаци и втораци. Направи „слѣто“ отдѣление и се предаде съ ентузиазъмъ и младенческо увлѣчение на работа.

Какво и какъ е работила общата любимка, не зная. Когато си дойдохъ отъ обиколката, всички втораци и първаци се затекоха на среща ми по улицата, съ радостенъ викъ и съ китки въ ръце! . . .

Заскачаха, забъбраха, зацъркаха като врабчета и всѣко бързаше да ми се похвали съ нѣщо. И заговориха ми за „смѣсеното“ отдѣление и за „учителката“ . . . Очитѣ имъ блѣскаха отъ вътрешенъ огънь и детска искрена обичъ къмъ учителката.

Като ги гледахъ, припомнихъ си приказката за „бабинитѣ пиленца“, които тичали радостно срещу баба си, писукали мило и галено, па се хвалѣли всички въ единъ гласъ, че „кака“ имъ сложила на шийкитѣ пѣстри огърлички и ги нахранила съ топла и сладка кашица. — „Бабоо, . . . кака мене тити! . . . Бабоо, кака мене тити!“ — писукали пиленцата и подавали шийкитѣ си. Тая картинка бѣ и сега предъ очитѣ ми.

Всички се хвалѣха съ добрата учителка, съ милата „кака“, която тъй хубаво ги „учила“ . . . цѣлъ день пѣли, играли и се забавлявали! . . .

— Че много цвѣтя, много китки носите? — зачудихъ се азъ. . .

— И за тебе донесохме, ама и за „цвѣтарния дюкянъ“ си носимъ — отвърнаха тѣ.

— Учителе, учителе, да видишъ само, каква хубава игра ни научи „учителката“ съ цвѣтята! — ахнаха моитѣ втораци!

— Вие играете съ цвѣтята? — зачудено попитахъ.

— Оо! да видишъ само! . . . И на училището, че и на полянката всѣки день си правимъ китки и ги *продаваме*.

Това много ми хареса и ме изненада. Пъкъ азъ не се сѣщахъ до сега да наредя една игричка съ цвѣтята!!

Поговорихме съ моята другарка за тая новостъ. — „Случайно се натъкнахъ на това“, — каза тя скромно . . . „Че какво да правя, като ме затрупаха тия палавци съ цвѣтя? Особено твоитѣ втораци — пренесоха градинитѣ тука. — Единъ день ми хрумна да свиемъ малки букетчета и да ги продаваме въ кошнички. Излѣзе чудесно! Кой се надѣваше, че може да стане нѣщо отъ тая работа?“

Първиятъ часъ работа вървѣ весело, шумно, ала много се балтаехме и безредно отиваше. Сетне го уредихме. . . Ела да видишъ!“

Следобѣдни часове.

Масата прозорцитѣ и дюкянчето въ „слѣтото“ отдѣление сж покрити съ цвѣтя. Две, три трпчета цвѣтни панделки, конци, ширитчета, ножички, чашки и др. дреболии сж предъ учителката.

Почватъ работата съ пѣсень — „пѣсень за цвѣтята“. Пѣятъ и редятъ, „сортироватъ“ цвѣтята 7—8 деца. Слагатъ на отдѣлни мѣста теменуги, нарциси, които отъ своя страна се дѣлятъ на горски и домашни, бѣли и жълти и пр. После отдѣлятъ „френчета“, здравецъ, шиби, роза и пр.

Сетне поставиха ценитѣ: на бѣлитѣ хубави нарциси сложиха картонче „5 лв.“, на жълтитѣ — „4 лв.“ Теменугитѣ сж на 2—3 сорта: по 3 лв., по 4 и 5 лв.

— Сега да „виемъ“ киткитѣ!

Учителката почна да избира и да взема по едно цвѣтенце отъ тукъ, отъ тамъ...

Тя взе: нарцисъ — 5 лв., 2 теменуги по 4 лв., 1 здравецъ — 1 лв., 1 розичка — 6 лв. После сви букетче, завърза го съ алена панделка, подрѣза, изглади го съ ножичкитѣ и го даде на *оценка*.

— Колко струва това букетче? Който пръвъ приготи паритѣ, той ще го вземе...

Всичкитѣ почнаха да смѣтатъ: 5 лв. нарцисъ, 2 теменуги по 4 лв. = 8, става 13 лв. Сетне? ... Букетчето излѣзе 20 лв.

— Две букетчета по 20 лв.?

Вторацитѣ само ще отговорятъ.

— Анка да приготи едно букетче!

Анка скача, граби цвѣтя, реди, завива, осуква. Тя ще продаде своето букетче, но първо тя сама трѣбва да знае, *колко струва*! Ами ако искаме да спечелимъ още 5 лв. отгоре? Тогава колко лв. трѣбва да го продадемъ? Ами две такива букетчета? ...

— Кой ще направи голѣмъ букетъ за 45 лв.?

— Колко струва 1 букетъ отъ 6 червени рози? Отъ 5 бѣли рози? (бѣлитѣ и червенитѣ иматъ различни цени). Отъ 15 карамфилчета? Отъ 5 горски теменуги, 5 домашни и 5 нарциси?

— Въ кошничката имаме 4 букетчета; едното е за 25 лв., другото за 34 лв., третото за 18 лв., а четвъртото за 16 лв. Кажете колко струва всичко въ кошничката?

Сега да се наддаваме за най-хубавия букетъ!

Почваме отъ 20 лв.

Петъ-шестъ деца ходятъ изъ чиноветѣ да събиратъ паритѣ отъ наддаването и носятъ всичко на „касата.“

— Отъ мене 30 лв.! — вика едно и дава още 10 лв.

— Отъ мене 35 лв.! — дава 5 лв.

— Давамъ 46 лв.!

— Азъ давамъ 50 лв.!

Радостъ, оживление, ентузиазъмъ, цвѣта, веселие, обичъ и довѣрие въ една училищна стая?!

Сцената се смѣня.

Нѣколко момиченца съ „кошнички“ отъ шарена книга ходятъ изъ чиноветѣ и продаватъ букетчета и отдѣлни цвѣта.

Всѣки дава сетне смѣтка... Пишатъ на таблата, на плочкитѣ, смѣтатъ... играятъ, веселятъ се...

Азъ гледахъ унесенъ, възхитенъ. Ето, какъ твори оня учителъ, който... живѣе съ радоститѣ и скѣрбитѣ на децата, който носи чистата душа на детето и любящото сърце на родената учителка!

Какво ли не може да направи любовта и желанието?!

По кой методъ работѣше тя днесъ? Въ кое ръководство, въ коя методика е намѣрила тя цвѣтата? Цвѣтата като пособие за смѣтане?... Съ цвѣта обучава въ училище оня, въ чиято душа никнатъ и цвѣтятъ само цвѣта! А въ душата на учителя трѣбва да никнатъ, да благоухаятъ само цвѣта — само цвѣтата отъ детската градина!...

П. Маринзвъ — с. Драгоево (Преславско)

Дължина на окръжностъ.

(Урокъ въ I прог. класъ)

— Какъ си прави селенинътъ харманъ? Кое наричаме окръжностъ? Каква зависимостъ има между радиуса и окръжността? — Съ уголѣмяване на радиуса се уголѣмява и окръжността. — Кое наричаме диаметръ? Какви свойства има диаметрътъ? — Внимавайте, ще си решимъ една задача.

— Единъ селянинъ искалъ да си огради хармана съ тель. Колко метра ще му трѣбва, ако харманътъ му е очертанъ съ вжже, дълго 8 м.? — Какво ще търсимъ? — Повтарятъ задачата. — Ще бжде ли достатъченъ само единъ редъ тель? — Съ единъ редъ тель не може да се прави ограда, защото, ако е низко поставена тельта, добиткътъ ще минава лесно. — Ако е високо поставена, подема другъ ученикъ, телета ще се провиратъ подъ нея и ще влизатъ въ хармана. Вие сте виждали оградени мѣста съ тель. Въ колко реда е тя? — Въ 3, 4, 5. — Този човѣкъ иска да огради хармана си съ 4 реда. На какво прилича тельта, поставена за ограда на хармана? — На окръжностъ.

— Колко окръжности ще имаме? — 4 окръжности. — Ако знаемъ дължината на едната, можемъ ли да намѣримъ дължината и на другитѣ? — Можемъ. — Какво се пита въ

нашата задача? — Колко метра тель ще трѣбва за ограда на хармана.

— Какъ ще намѣримъ? — Трѣбва да знаемъ дължината на едната окръжностъ и следъ това ще я вземемъ 4 пжти. Колко е радиуса на окръжността? — 8 м. — Намѣрете дължината ѝ! (Мълчание, а следъ това се обаждатъ, че не знаятъ да намиратъ дължина на окръжностъ).

— *Този часъ ще се научимъ да намираме дължината на окръжността.* (Повтаря се отъ ученицитѣ).

— Миналиятъ часъ ви бѣхъ поржчалъ да си изрѣжете кржгчета и да си вземете канапчета. Донесохте ли ги? — Да. — Извадете кржгчетата си и ги обиколете съ едно канапче! Какво ще ви показва дължината на канапчето? — Дължината на окръжността. — Отрѣжете си едно канапче, колкото диаметра! Намѣрете, колко пжти се съдържа това вжженце (диаметра) въ окръжността! — 3 пжти и малко остава...

— Какво намѣри сега? — Че диаметра се нанася въ 3 пжти окръжността и малко остава. Да намѣримъ колко пжти е по-малка отъ диаметра частъта, която остава отъ окръжността. Отмѣрете я съ пергела! Нанесете я на диаметра! — Колко пжти е по-малка! — 6 пжти, 14 пжти, 7 пжти... — Най-вѣрно е 7 пжти.

— Каква частъ е отъ диаметра? — $\frac{1}{7}$. Колко пжти е по-голѣма отъ диаметра дължината на окръжността.

— 3 пжти и $\frac{1}{7}$. — Като знаемъ диаметра, ще можемъ ли да намѣримъ дължината на окръжността? — Ще можемъ.

— Какъ. — Като умножимъ диаметра 3 пжти, следъ това ще намѣримъ $\frac{1}{7}$ отъ диаметра, полученото ще прибавимъ къмъ първото число. Идната година ще работите съ дробни, затова ще замѣня $\frac{1}{7}$ съ равното ѝ десетично число 0.14. Вие съ десетични числа работите, нали? — Да. — Кое десетично число ще вземете вмѣсто $\frac{1}{7}$? — 0.14. — Значи, окръжността е 3.14 пжти по-голѣма отъ диаметра. — И тъй, какъ ще намираме дължината на окръжността? — Като умножимъ диаметра съ 3.14 (повтаря се това, докато се запомни добре отъ ученицитѣ).

— Защо? — Защото окръжността е 3.14 пжти по-дълга отъ диаметра, — Какъ намѣрихме, че окръжността е 3.14 пжти по-дълга отъ диаметра? — Ще можемъ ли сега да решимъ нашата задача? — Колко е радиуса на хармана? — 8 м. Излиза единъ ученикъ и решава задачата, $p = 8$ м. $d = 8 + 8 = 16$ м., $3.14 \times 16 = 50.24$ м. Колко реда тель ще има? — 4 реда. Намѣрете, колко метра тель ще ни трѣбва за 4 окръжности! — $50.24 \times 4 = 200.96$ м.

Следватъ практически задачи: 1) дължина на шина 2) на обржчъ и др. т.

Г. Миневъ — Варна

При резервоара на градския водопроводъ.

— Въ голѣмиятъ студъ нашата чешма замръзна. Взехме вода отъ съседитъ.

— И нашата чешма замръзна, г-нь учителе, — обажда се Панчо.

— Г-нь учителе, тржбата на нашата чешма се пукна отъ студа и, като се размръзи, водата изкачаше на високо — разправя Григоръ.

— Какъ можакте да спрете водата и да поправите чешмата?

— Азъ зная, г-нь учителе, какъ се спира водата. Нека да кажа! — силно настоява нетърпеливиятъ Любенъ.

— Е, кажи де!

— Нашата чешма, като се повреди, татко повика отъ общината единъ човѣкъ, за да спре водата. Той отлюпи валчестото желѣзно капаче на улицата, при пжтната ни врата, и като завъртѣ съ едно криво желѣзо, водата се спря.

— Г-нь учителе, тати каза, че водата въ чешмитъ идва отъ много далечъ.

— Не, не. Тя идва отъ резервоара — бърза да каже многознаещиятъ Коста.

— Г-нь учителе, той е ей тамъ на височината, до вѣтърната мелница. Азъ съмъ ходилъ тамъ. Близко е. Нека идемъ да го видимъ, казва Петъръ.

— Да идемъ, да идемъ, г-нь учителе, — подемагъ въ хоръ почти всички ученици.

— Да идемъ. Излѣзте и се наредете! Последнитъ ми думи се посрещнаха съ радостъ и подскачания. Наредиха се всички и съ нетърпение чакаха да тръгнатъ.

Топълъ мартенски день. Слънцето изобилно прѣска лжчи. Отъ югъ полъхва тихъ вѣтрецъ. Редица жерави прехвърчатъ надъ насъ. Тръгваме по улица Миладинова. . .

— Г-нь учителе, отъ тукъ спиратъ водата, когато се развали чешмата — разправя Милка, която е забележила кржглата желѣзна плоча на тротоара.

— Да, да — потвърждавамъ азъ, и обръщамъ вниманието на всички да прочетатъ написаното върху плочката. Четатъ: „Варна“ „вода“ „1909“.

— Тѣзи цифри показватъ годината, когато е правенъ Варненския водопроводъ — обяснявамъ азъ и продължаваме да вървимъ.

— Вижте, вижте, каква голѣма желѣзна плоча има тука! И на нея пише сжшото, както на другата — казва на всички Марийка.

— Вижте, какво пише на закованата на стената червена плочка!

— Написани сж буквитѣ П. К., г-нъ учителю, — отговаря Любенъ.

— Тѣ означаватъ: „пожаренъ кранъ“. Ако се случи пожаръ въ тази улица, пожарникаритѣ отъ тукъ ще взематъ вода.

Достигнахме до края на града. На поляната пасе стадо овце. Между овцетѣ се мѣркатъ агънца. Децата веднага си припомнятъ пѣсничката „Пролѣтъ иде“ и запѣватъ:

Пролѣтъ иде, хей, дечица,	И полето позеленява,
Става весело навредъ,	Мило птиче сладко пѣй,
Ето буйната рѣчица,	Цѣли свѣтъ се съживява
Пука вече своя ледъ.	Агне малко припка, блѣй.

Минаваме край общ. лозовъ разсадникъ. Работниците изправятъ колове край пъноветѣ на американскитѣ лози.

— Г-нъ учителе, тати отъ тукъ купува облагоредени прѣчки за посаждане на нашето лозе — разправя Богданъ.

— Азъ съмъ гледалъ, какъ ги облагородяватъ, г-нъ учителе. Мама работи въ лозовия разсадникъ. Съ нея ходихъ и видѣхъ, какъ ги облагородяватъ.

Достигнахме до дъсчената врата на телената ограда на резервоара. Влизаме въ обширния дворъ и се уплътваме къмъ помѣщението на пазача, съ когото предварително бѣхъ говорилъ, че ще дойда съ ученицитѣ си да разгледамъ резервоара. Той излѣзе отъ помѣщението, като ни видѣ. . . .

Спрѣхме се предъ вратата на резервоара, за да го разгледаме отвънъ.

— Г-нъ учителе, стенитѣ му сж направени отъ дѣлани камъни и заловени съ циментъ — обажда се Иванка.

— Вижте, деца, има само две малки прозорчета на горната частъ на стената! И вратата не е голѣма и е желѣзна. Покрива е изиданъ отъ желѣзо, камъни и циментъ. Отъ тритѣ страни е засипанъ до покрива съ прѣстъ. Той е винаги заключенъ, за да не влѣзатъ злосторници и направятъ пакостъ.

Пазачътъ постави и превъртъ голѣмия ключъ въ вратата и отвори тежката желѣзна врата. Децата втренчиха очи къмъ вътрешността и, като чуха шумътъ на голѣмата водна струя, умълчаха се и се вслушаха съ затаенъ дѣхъ. Всички ме последваха и влѣзоха въ отдѣлението, дето се намира водомѣрна дъска, разпредѣлителни колела и отвесна желѣзна стѣлба, която се спуща надолу въ машиното отдѣление.

— Тази дъска съ черни и бѣли кутийки и съ тия цифри, какво показва, г-нъ учителе? — запитватъ нѣколко ученика.

— Деца, по тая дъска се познава, колко вода има въ всѣки басейнъ. Има два басейна, затова има и две стрелки. Когато стрелките сж на най-високо, въ басейните има малко вода, а когато стрелките сж на най-низко, басейните сж пълни.

— Тъзи желѣзни колела за какво сж, г-нъ учителе?

— Това колело, като се завърти на дѣсно, разпредѣля водата отъ общия водопроводъ въ двата басейна. Другото колело, като се завърти на лѣсно, водата отъ двата басейна влиза въ водопроводната трѣба и отива къмъ града, а отъ тамъ се разпредѣля по цѣлия градъ презъ по-малки трѣби.

— Нашата чешма лѣтосъ често спираше, и ние, преди да спре напълвахме сѣдове съ вода — обяснява Георги.

— Презъ кѣде изтича водата отъ басейна, г-нъ учителе?

— Ето, погледнете въ тая дълбочина, дето свършва долния край на стълбата! Тамъ се вижда голѣма желѣзна трѣба. Такива малки и голѣми трѣби има заровени въ всѣка улица.

— Азъ видѣхъ, г-нъ учителе, такава трѣба, когато едни хора въ нашата улица си правѣха каналъ.

— Г-нъ учителе, искаме да видимъ двата басейна, да видимъ водата — изказаха желание повечето ученици.

По моя молба пазачътъ отваря малките желѣзни врати на двата басейна. Отъ едната врата оставихъ да гледатъ момчета, а отъ другата — момичета.

— У, у, колко много вода! Цѣла стая пълна съ вода! Каква е бистра! — извикаха децата, които първи надникнаха въ басейна.

— Много шуми, г-нъ учителе.

— Шуми, защото въ басейна се втича цѣла рѣка.

— Отъ де иде и защо не виждаме тая рѣка? — запитватъ нѣколко деца.

— Тя иде много отдалече и върви по трѣби подъ земята.

Излизаме отвънъ и посочвамъ къмъ хоризонта на западъ.

— Виждате ли ония хълмове? Отъ тамъ е събрана тая вода.

Обърнахъ внимание на ученицитѣ, че резервоарътъ е построенъ на високо мѣсто.

— Г-нъ учителе, тати каза, че ако резервоарътъ е на низко, водата нѣма да тече силно и не ще може да достига до горния етажъ на кѣшитѣ.

— Да, да, така е — потвърждавамъ азъ. Намираме се до трѣбата и трапа, по който се изтича водата, когато се препълни басейна.

— По нѣкой пътъ отъ тукъ изтича много вода, г-нъ учителе. Азъ съмъ гледалъ, като тече — казва Митко.

— Така е. Когато се препълни басейнътъ, водата влиза въ оная желѣзна фуния, която стърчи надъ водата, и изтича навънъ презъ трѣба и по тоя трапъ.

Отъ височината, на която се намираме, се открива хубава гледка. Вижда се цѣлата околностъ на града. Децата отправятъ погледи къмъ Галата, Карантината, Гюндюза, пристанището, Джанаваръ-тепе, езерото и Пейнирджикъ. Всички се надпреварятъ да ми кажатъ по нѣщо отъ това, което виждатъ.

— Хайде, деца, хайде да си ходимъ вече!

Всички, весели и доволни, трѣгваме къмъ града. Изпътятъ всички разговорятъ и сподѣлятъ впечатленията си.

Ан. Друмовъ — София.

Пролѣтно хоро.

(Текстъ отъ Ем. п. Димитровъ, музика отъ Ал. Кръстевъ).

Пролѣтъ иде.

На поляна покрай друма
овчаръ свири, свирка дума:
— „Развърни се, сиво стадо,
по поляна, по ливада,
да походя, да пошетамаъ,
да посвирия. да погледамаъ.

Пролѣтъ иде хубавица —
не е пролѣтъ а царица:
вѣнецътъ ѝ — ясно слънце,
кокичето — маргаръ зрънце,
пратеникъ ѝ — ластовица,
стражата ѝ — щъркелъ птица,
войска — цвѣтя ранобудни,
дружкитъ ѝ — пеперуди.

А следъ нея рой се носи —
Самодиви свилокоси.
На поляна покрай друма
свирка свири, свирка дума.*)

1. За първоначално училище.

Играе се като радомирско хоро. Брои се за цѣлото хоро четири пѣти по четири: 1, 2, 3, 4; 1, 2, 3, 4; 1, 2, 3, 4; 1, 2, 3, 4. Хорото се повтаря на всѣки два стиха.

*) Вж. музиката въ „Педагогическата практика“, кн. 6. отъ т. г., стр. 321—322.

I тактъ: 1, 2, 3, 4 — „на поляна“: 1) прави се една крачка съ лѣвия кракъ въ лѣво; 2) прибира се дѣсния кракъ при лѣвия; 3) прави се още една крачка съ лѣвия кракъ въ лѣво; 4) прибира се дѣсния кракъ при лѣвия, като се удрятъ петитѣ.

II тактъ: 1, 2, 3, 4 — покрай друма“: четири стѣпки на мѣсто съ дѣсния и лѣвия кракъ, като се започне съ дѣсния и на четвъртата стѣпка, когато се прибере лѣвия кракъ на мѣсто, се удрятъ петитѣ на лѣвия и дѣсния кракъ.

III тактъ: 1, 2, 3, 4 — „овчаръ свири“: 1) прави се една крачка съ дѣсния кракъ въ дѣсно; 2) прибира се лѣвия при дѣсния; 3) прави се още една крачка съ дѣсния кракъ въ дѣсно; 4) прибира се лѣвия кракъ при дѣсния, като се удрятъ петитѣ.

IV тактъ: 1, 2, 3, 4 — „свирка дума“ — сѣщо както при III тактъ.

II. За прогимназиитѣ.

Хорото се сѣстои сѣщо отъ четири такта и се играе като първото хоро, само че тукъ при III и IV тактъ се подскача, вмѣсто да се спира.

I тактъ — „на поляна“: 1) прави се една крачка съ лѣвия кракъ въ лѣво; 2) прибира се дѣсния кракъ при лѣвия; 3) прави се още една крачка въ лѣво съ лѣвиятъ кракъ; 4) прибира се дѣсния кракъ при лѣвия, като се удрятъ петитѣ на двата крака.

II тактъ — „покрай друма“: четири стѣпки на мѣсто съ дѣсния и лѣвия кракъ, като се започне съ дѣсния и се свърши съ лѣвия; на последната стѣпка се удрятъ петитѣ на двата крака.

III тактъ — „овчаръ свири“: 1) прави се една стѣпка съ дѣсния кракъ въ дѣсно; 2) прибира се лѣвия кракъ при дѣсния; 3) прави се още една крачка съ дѣсния кракъ въ дѣсно; 4) подскача се на дѣсния кракъ на мѣсто и се стѣпва не съ дѣсния, а съ лѣвия кракъ предъ дѣсния.

IV тактъ — „свирка дума“: 1) прави се една крачка съ дѣсния кракъ въ дѣсно; 2) прибира се лѣвия кракъ при дѣсния; 3) прави се още една крачка съ дѣсния кракъ; 4) прибира се лѣвия кракъ при дѣсния съ ударъ на петитѣ.

Ант. Борлаковъ.

Прегледъ на живота презъ пролѣтъта.

(Материалъ за разработка въ III отд.)

1. Общъ погледъ.

Отъ 21 мартъ ние се простихме съ зимата. Всички тогава викаха: „Пролѣтъ, пролѣтъ иде“, но шикой я не виждаше. Тя дойде бавно-бавно въ нашитѣ градини, ниви, ливади и гори, и всичко промѣни. Снѣгъ още лежеше въ усойтъ, прѣспитъ още не бѣха се изчистили, когато цѣвнаха бѣлото кокиче и жълтиятъ минзухаръ. Следъ тѣхъ едно следъ друго започнаха да цвѣтятъ и други цвѣтя. Нивитѣ и ливадитѣ се раззелениха. Дърветата напжпиха.

Стана день-два топло, пресъхнаха вадичкитѣ, поизсъхнаха долчинкитѣ, поопрѣхна земята, изчистиха се ливадитѣ. Задуха топълъ юженъ вѣтръ. Появиха се първитѣ пеперудки, забръмчаха първитѣ мухи. Ужъ топло, пѣкъ току духна изведиждъ западенъ вѣтръ, докара черни облаци, завалѣ дъждъ. Валѣ, валѣ, валѣ, земята дълбоко напои. И докато валѣше, вѣтрътъ се обърна, задуха отъ северъ, стана студено, и отъ облацитѣ се посипаха снѣжинки.

Поспрѣ той, разпрѣснаха се облацитѣ и подъ тѣхъ се показа топлото пролѣтно слънце. „Баба Марта се смѣ“, казваха хората. Презъ нощта небето се изясни, и въздухътъ стана студенъ. Наистина, студътъ не бѣ тъй силенъ, както зиме, но все пакъ той можа да повреди цвѣнналитѣ цвѣтове и поникналитѣ растения. Въ такива нощи падаше слана.

Минаха нѣколко деня. Задуха пакъ западенъ вѣтръ и пакъ докара дъждъ. Следъ него започнаха да падатъ често мъгли сутринъ и вечеръ.

Така се мѣни времето презъ цѣлия м. мартъ: ту ясни топлични дни, ту дъждъ и снѣгъ, ту слана и мъгла. Затуй хората сж измислили за тоя месецъ пословицата: „Баба Марта ту се смѣ, ту плаче.“

Настъпи м. априлъ. Въздухътъ започна бърже да се стопля. Всѣки усѣщаше, че настъпва сжщинска пролѣтъ. Всички дървета цвѣгнаха и се разлистѣха.

Следъ първия топълъ день следва втори, трети, четвърти. Трезата по ливадитѣ израстна. Изъ въздуха хвъркатъ мушици и пеперудки, бръмчатъ пчели и бръмбари. Слънцето грѣе силно. Става задушно. Ето че на западъ, на самия хоризонтъ, се показва облаче, следъ него друго, трето — цѣла върволица бърже се дига въ синитѣ небеса. Подиръ малкитѣ пълли голѣмъ черъ облакъ: той опасва хоризонта

и затуля слънцето. Чува се далеченъ тънтежъ. Блѣсва свѣт-кавица, чува се първата гръмотевица, закапватъ едри тежки капки, а следъ това рухва дъждъ като изъ ведро. Гръмъ, трѣсъкъ, свѣткации! Всичко живо се изпокрива. Излѣе се дъждътъ и отmine далечъ. Покаже се отново ясно, синьо небе. Въздухътъ става чистъ, прозраченъ и прохладенъ. Пролѣтътъ настѣпва съ всичката си хубостъ. Земята е още мокра отъ дъжда, дъждовнитѣ капки лъщатъ по листата, изъ въздуха кръстосватъ птички и насѣкоми.

Дойде м. май. Въздухътъ вече съвсемъ се стопли. По пладне презъ нѣкои дни става много горещо. Градини, ливади, полета — всичко се разхубавява. Навсѣкжде се чуватъ птичи пѣсни.

— Защо ли презъ пролѣтътъ така бърже се мѣни времето? Защо ли тъй скоро се стопля земята и въздухътъ?

— Слънцето грѣе отъ день на день все по-силно. На 21 мартъ то изгрѣва тъкмо на изтокъ и зализа тъкмо на западъ. Следъ туй започва да изгрѣва откъмъ северо-изтокъ и да зализа отъ северо-западъ. На пладне се издига все по-високо и по-високо на небосвода. Деня грѣе по-дълго време, отколкото презъ зимата. И колкото неговия пжтъ по небето става по-дълъгъ, толкова повече топлина праща на земята.

Презъ пролѣтътъ има достатъчно влага, топлина и свѣтлина, затуй тревитѣ и цвѣтята поникватъ и дърветата се разлистватъ и цвѣтятъ. Цвѣнатъ ли цвѣтята и дърветата, за насѣкомитѣ има храна: пчелитѣ трѣгватъ да събиратъ медъ, гжсеницитѣ плъзватъ по листата, пеперудкитѣ хвъркатъ отъ цвѣтъ на цвѣтъ.

Появятъ ли се насѣкоми, има вече храна и за ония животни, които се хранятъ съ тѣхъ: ластовицитѣ, славеитѣ, чучулигитѣ и др. И ето тѣ пристигатъ отъ топлиитѣ страни, дето сж прекарвали зимата.

Слънчевата топлина кара да се съживятъ 'растенията, събужда едни животни, повиква други отъ топлиитѣ страни. Тя промѣня всичко и въ градината, и на полето, и въ дома, въ гората.

2. Въ зеленчуковата градина.

1. Работа на градинаря презъ ранна пролѣтъ.

Щомъ се стопи снѣгътъ и поопрѣхне почвата, градинарътъ обира и изгаря изсъхналитѣ стѣбла на ланскитѣ бурени. Изъ цѣлата градина разпрѣсва торъ и следъ туй я преорава. Изораното мѣсто раздѣля на голѣми и малки лехи. Между лехитѣ прокарва пжтечки. Отъ голѣмия ровъ, който е въ горния край на градината, прокопава вади. Поправя и колелото, съ което вади вода, за да полива градината. Презъ това време въ нѣкои лехи той насажда арпаджикъ, чесънъ, празъ, рѣпи, моркови и цвекло.

2. Ръпи и цвекло за семе.

Посаденитѣ лански корени на рѣпата и цвеклото бърже пускатъ листа и стѣбла. Поникналитѣ листа и стѣблата се хранятъ отъ готовата храна, събрана въ коренитѣ. Отъ день на день тая храна намаля, затуй коренитѣ се свиватъ и най-после изгниватъ.

На върха на рѣпиното стѣбло се развиватъ дребни морави или бѣли цвѣтове. Тѣ издаватъ приятна миризма и сж събрани на гроздове, затова пчелитѣ и другитѣ насѣкоми лесно ги намиратъ.

Заедно съ рѣпата цвѣти и цвеклото. Цвѣтоветѣ му сж зеленикави. Тѣ сж събрани на рѣдки класове. Опрашватъ се отъ насѣкоми.

3. Цвѣтоветѣ на лука.

Отъ старитѣ луковици, посѣти въ градината, израстватъ кухи стѣбла, издути въ срѣдата. На върха на стѣблото се показватъ дребни бѣли цвѣтове, събрани на топка. Прѣди да цвѣнатъ, тѣ сж покрити съ ципестъ листъ. Защо? Насѣкомитѣ ги посещаватъ и ги опрашватъ. Отъ цвѣтоветѣ се образуватъ плодчета — кутийки съ дребни семенца.

4. Цвѣтоветѣ на майданоса.

Отъ ланскитѣ корени на майданоса изникватъ сжщо високи кухи стѣбла съ листа и цвѣтове. На върха стѣблото се разклонява и на всѣко клонче се появяватъ дребни цвѣтове, събрани на сѣнникъ. Затуй насѣкомитѣ лесно ги намиратъ. Денемъ сѣнникитѣ стоятъ изправени, а ноще и въ дъждовно време увисватъ надолу. Така тичинковия прашецъ се запазва отъ дъждовнитѣ капки, росата и мъглата.

5. Градинарътъ сѣе и семе отъ рѣпи, лукъ, зеле, майданосъ, цвекло, криставици и други зеленчуци. Какъ сѣе семената имъ? Какъ разработва лехитѣ, преди да ги засѣе? Какъ сѣе картофитѣ? Фасула? Спанака?

7. Презъ мартъ въ единъ кѣтъ на градината градинарътъ изкопава плитки четвъртити ями, въ които настила конски торъ, а върху него — ситна рохкава прѣстъ. Тамъ засѣва семена отъ пиперъ, домати, синъ патладжанъ и др. Отъ семената изникватъ нѣжни растенійца, наречени *разсадъ*. Презъ това време, когато ги сѣе, ноще става доста студено, пада често слана. Ако поникналиятъ разсадъ стои на открито, ще измръзне и ще се повреди. Затуй ноще и въ лошо време градинарътъ покрива ямитѣ съ рогозки.

Такива ями се казватъ *рътила*, *разсадници* или *топлици*. За да расте разсадътъ въ рѣтилата трѣбва да има топлина и влага. Топлината се образува отъ гниенето на конския торъ, затова съ него настилатъ рѣтилата.

Къмъ края на м. априль и въ началото на м. май градинарътъ изважда разсада и го саже изъ лехитѣ въ градината. Разсаденитѣ растения скоро се разклоняватъ, пораст-

вать и започват да цъвят. Тѣ могат сега да растат на открито, понеже нощитѣ вече стават топли.

Защо градинарътъ сѣе пипера, доматиѣ, синия патладжанъ най-напредъ въ рѣтила, а другитѣ зеленчуци — на право въ градината?

— Пиперътъ, доматиѣ и др. поникватъ при по-голяма топлина, отколкото има въ земята презъ ранна пролѣтъ. Тѣ лесно се повреждатъ и отъ най-малкия студъ. Ако градинарътъ чака да се стопли времето, трѣбва да ги посѣе много късно и късно ще изкара зеленчукъ.

Другитѣ зеленчуци поникватъ и при по-малка топлина. Тѣ могатъ да понесатъ слабитѣ пролѣтни студове, затуй ги сѣятъ на открито.

7. Презъ май цѣлата градина се раззеленява. Всички лехи вече сж засадени съ зеленчукъ. Но градинарътъ не престава да работи. Сутринъ и вечеръ той пуска вода по водитѣ и напоява лехитѣ. Съ малки мотички прекопава лука, рѣпитѣ, морковитѣ и другитѣ зеленчуци и плѣви буренитѣ.

3. Въ овощната градина.

1. Въ началото на пролѣтъта градинарътъ изчиства дърветата отъ изсъхнали клончета и гжсенични гнѣзда; изкопава дупки на празнитѣ мѣста въ градината, за да посади други дръвчета. Той копае друпкитѣ, далечъ една отъ друга 3—4 метра. Тѣ биватъ дълбоки около половинъ метъръ. Преди да посади младитѣ дръвчета, изрѣзва клонитѣ и главния имъ коренъ. — Какъ? Защо?

2. Миналата година градинарътъ е посадилъ нѣколко диви дръвчета: ябълки и круши. Сега той ги облагородява: отсича гладко кората имъ, отрѣзва отъ питомнитѣ ябълки или круши тънки клончета, подостря отъ всѣко клонче калемче съ 2—3 пжпки, цѣпва върха на дивечкитѣ и въ цѣлнтинитѣ пѣхва избранитѣ калемчета, като гледа да се съвпадне лико съ лико и кора съ кора. Следъ туй завързва поставенитѣ калемчета съ мика и ги замазва съ *воскъ* или *овощарска мазилка*. Отъ пжпкитѣ на присаденитѣ калемчета, когато дърветата се разлистятъ, поникватъ листа. Следъ 3—4 години калемчетата ще порастнатъ, ще се разклонятъ, ще започнатъ да цъвятъ и да вързватъ плодове.

3. Презъ мартъ пжпкитѣ на овощнитѣ дървета се разтварятъ: показватъ се цвѣтове и листа.

Цѣлата овощна градина заприличва на китка, отъ която пролѣтниятъ вѣтрецъ носи наоколо приятна миризма. Листата, докато още овощкитѣ не сж прецѣвгѣли, сж малки, та не закриватъ цвѣтоветѣ. Тѣ сж покрити съ лѣпкаво вещество и стоятъ сгнати. Така се предпазватъ отъ изсъхване и измокряване. Денемъ по цвѣтоветѣ рояци пчели бръмчатъ, събиратъ медъ и прашецъ и опрашватъ плодницитѣ,

Гжсеницитѣ излизатъ отъ гнѣздата си, плъзватъ по младитѣ листа и цвѣтове и ги ядатъ. Следъ нѣколко седмици тѣ се превръщатъ на пеперуди, които хвъркатъ по цвѣтята и смучатъ сладкия имъ сокъ. Заради гжсеницитѣ и пеперудитѣ въ градината идватъ врабчета и други малки птички.

Къмъ края на априлъ овощнитѣ дървета прецвѣтватъ. Листата започватъ бърже да растатъ. Между листата имъ се виждатъ зелени плодове — завързници.

Презъ май узрѣватъ и първитѣ овощия — черешитѣ и вишнитѣ. Врабчета, врани и други птици забелязватъ зрѣлитѣ плодове и отиватъ да си похапнатъ отъ тѣхъ.

Въ тихитѣ майски вечери въ градината хвърчи майскиятъ бръмбаръ. Той каца по листата и ги гризе.

4. Въ цвѣтната градина.

1. Въ цвѣтната градина най-рано цвѣнува кокичето, а следъ него цвѣти зюмбюла, лалето, перуниката, теменужката и бѣлиятъ кремъ. Едни отъ тѣхъ — кокичето, зюмбюлтѣ, лалето и бѣлиятъ кремъ — иматъ *луковици*, други — перуниката и теменужкитѣ — *коренища*. Въ луковичитѣ и коренищата тия растения събиратъ още презъ лѣтото и есенята храна. Напролѣтъ, когато още е студено, тѣ пускатъ листа и стѣбла съ цвѣтове, които се хранятъ отъ събраната храна, затуй растатъ бърже.

Другитѣ цвѣта още спятъ, защото тѣ нѣматъ луковици и коренища.

2. Къмъ края на мартъ и началото на априлъ градинарътъ прекопава градинскитѣ лежи, наторява ги съ ситна черна пръстъ и засѣва семената на цвѣтята, които цвѣтятъ презъ лѣтото: каранфилъ, шибой, богородички и др.

3. Къмъ края на априлъ се разлиства люляктѣ и се окичва съ голѣми приятно миризливи цвѣтове. Презъ май започватъ да цвѣтятъ розитѣ и акациитѣ. Следъ топлитѣ априлски и майски дъждове всичко расте бърже, всичко се раззеленява.

5. Около дома.

1. Щомъ снѣгътъ започне да се топи и отъ капчуцитѣ потече вода, *врабциитѣ* излизатъ по стрѣхитѣ, зачуруликуватъ и се боричкатъ. Топлото пролѣтно слънце ги развеселява. Боричкатъ се — боричкатъ, и току вижъ — отлетятъ при близката вадичка на пѣтя, окжпять се и започватъ грижливо да оглаждатъ дрешкитѣ си. Това се повтаря нѣколко деня наредъ. Следъ туй започватъ да мъкнатъ въ гнѣздата си перца, сламки, книжки, вълна. Женскитѣ снасятъ яйца и лѣгатъ да ги мжятъ. Презъ априлъ подъ стрѣхитѣ вече се чува писъка на малкитѣ врабчета. Тѣ искатъ храна. Ро-

дителитѣ имъ прелетяватъ по стотини пѣти на день къмъ градината, ловятъ тамъ гжсеници, мушици и пеперудки и ги носятъ въ гнѣздата си.

2. Презъ първитѣ топли пролѣтни дни въ двора се чува и веселото куткудякане на кокошкитѣ. Тѣ снасятъ яйца и скоро ставатъ квачки. Домакинята приготвя полози, слага въ тѣхъ по 15—18 прѣсни яйца и „насажда“ квачкитѣ. Цѣли три седмици тѣ лежатъ на яйцата и ги топятъ съ тѣлото си. Къмъ края на третата седмица отъ яйцата се излупватъ пиленца. Тѣ пробиватъ яйцата и излизатъ навънъ. Следъ день пилцитѣ трѣгватъ подиръ майка си да си търсятъ храна.

3. Презъ пролѣтѣта котката и кучето раждатъ малки. Отначало рожбитѣ имъ сж слѣпи и слабички. Родителитѣ грижливо ги пазятъ и хранятъ. Като поотрастнатъ, малкитѣ излизатъ на двора да си играятъ.

4. Около Благовещение пристигатъ отъ топлиѣ страни ластовицитѣ и щърковетѣ. Поправятъ ланскитѣ си гнѣзда, снасятъ яйца и ги мжтатъ. Отъ зори до залѣзъ — слънце ластовицитѣ се стрелкатъ изъ въздуха и ловятъ мушици и комари. Щърковетѣ ходятъ край рѣкитѣ, изъ ливадитѣ и угаритѣ да търсятъ жаби, гущери, змии, охлюви и други.

5. Още презъ ранна пролѣтъ въ овчитѣ кошари се чува блѣненето на агънца и яренца. Нѣколко дена, следъ като се родятъ, тѣ стоятъ запрѣни въ кошаритѣ, докато позаякнатъ, и следъ туй трѣгватъ съ стадата на паша.

Конетѣ, воловетѣ и другия добитѣкъ излиза сжщо на паша. Оборитѣ сж празни, Тамъ сега, както и въ кжшитѣ, сж бръмнали мухи. Изъ кжтоветѣ паяци сж обтегнали мрежи да ги ловятъ.

Щомъ се запролѣти, зимнитѣ ни гости — качулатитѣ чучулиги, свракитѣ и вранитѣ — напускатъ селата и градоветѣ и отиватъ на полето. Само отъ време на време въ двора идва по нѣкоя сврака или врана да си открадне яйца отъ кокошитѣ полози или да грабне нѣкое пиленце.

6. На полето.

1. Щомъ се изчисти снѣгътъ, есенитѣ посѣви се изправятъ и започватъ да растатъ. Ливадитѣ се раззеленяватъ. Изъ полянитѣ цвѣтятъ минзухарътъ, гарвановиятъ лукъ, синчецътъ и други цвѣтя. Тия растения поникватъ и цвѣтятъ рано напролѣтъ, понеже иматъ готова храна, събрана въ подземнитѣ си стѣбла: минзухарътъ — въ гулийки, гарвановия лукъ — въ луковици.

Заедно съ есеннитѣ посѣви растатъ и плѣвелитѣ: синапъ, паламида, пукълъ (дивъ макъ), ралица, кжклица и др. Тѣ засѣнчватъ и задушватъ посѣвитѣ, затуй въ ниви, дето има много плѣвели, житнитѣ растения вирѣятъ слабо.

2. Презъ мартъ, като поизсѣхне земята, земледѣлецътъ изорава незасѣтитъ ниви и сѣе овесъ, пролѣтенъ ечемикъ и пролѣтна ръжъ. Презъ априлъ и май пѣкъ сѣе царевица, бобъ, дини, пжпеша, детелина, макъ, просо и др. Тия растения трѣбва да се посѣватъ по-късно отъ ечемика и овеса, понеже тѣ поникватъ при по-голяма топлина. Ако земледѣлецътъ посѣе рано напролѣтъ бобъ, поникналитъ растенійца се повреждатъ отъ студа и сланата. Динитъ и пжпешитъ тогава пѣкъ съвсемъ не поникватъ.

Дъждоветъ и слънчевата топлина презъ априлъ и май помагатъ бърже да растатъ всички посѣти семена. Къмъ Георгьовъ-денъ цѣлото поле вече се раззеленява.

3. Презъ май ръжта изкласява и цѣати. Следъ нея цѣвятъ и другитъ житни растения.

Красиво е тогава полето. Тихъ вѣтрецъ подухва и полюлява високитъ стѣбла. Между посѣвитъ личатъ цѣвналитъ плѣвели: алениитъ цѣтве на мака, ясночервенитъ — на кжклицата, моравитъ на невѣна, синитъ — на метличина-та и др. Полето заприличва на хубавъ пѣстъръ губер.

4. Пролѣтната топлина раздвижва и полскитъ животни. Изъ нивитъ и ливадитъ хвъркатъ пеперудки, по житнитъ растения пълзятъ бръмбари, по земята тичатъ паяци, скачатъ скакалци и др. Мишкитъ излизатъ отъ жилищата си и търсятъ семенца, червейчета, бръмбари. Къмъ края на мартъ изъ полянитъ можемъ да видимъ лалугера. Измършѣвъль, отслабналъ, той излиза отъ дупката си да си търси храна.

Вранитъ, свракитъ и качулатитъ чучулиги, които зимуваха изъ селата и градоветъ, сега се завръщатъ на полето. Тѣ не се боятъ вече отъ гладъ. Следъ ралото на земледѣлца вранитъ и свракитъ намиратъ червеи, мишки, охлюви и разни насѣкоми. За чучулигата има пеперудки, зрънца, семенца и червейчета. Тя се издига високо къмъ небето и запѣва своята простица, но хубава пѣсень. Намира си другарка и заедно съ нея свива гнѣздо въ нѣкой слогъ на нивитъ. Къмъ срѣдата на м. мартъ пристига и нейната посестрима — полската чучулига. И тя, като качулатата чучулига, вие гнѣздо и мжти.

Яребицитъ, които зимуваха на ята, сега се раздѣлятъ на чифтове. Събиратъ се мжжки и женски, избиратъ си мѣсто подъ нѣкоя трънка или между гжстата трѣва въ нѣкой слогъ, свиватъ си гнѣздо, и женската снася яйца.

Презъ това време се чува гласътъ на пѣдпѣдка, който се е завърналъ вече отъ югъ.

На дърветата изъ полето гукатъ гургурици и гължби. Надвечеръ и сутринъ ги виждаме по пжтищата да кълватъ зърна или край близкото поточе да пиятъ вода. Тѣ сжщо виятъ гнѣзда и снасятъ яйца.

За нашия страхливъ познайникъ — звекътъ — сега наставка весело време. Изъ поникналитѣ постѣви той намира хубаво скривалище и богата храна. Още въ края на февруарий женскиятъ ражда нѣколко зайчета. Презъ априль тѣ ходятъ вече сами да си търсятъ храна.

7. Изводи.

1. Защо ли презъ пролѣтѣта всичко се промѣня на полето, въ градината, въ дома?

— Влагата, слънчевата топлина и свѣтлина помагатъ да никнатъ, растатъ и цвѣтятъ всички растения. Поникнатъ ли тѣ, за насѣкомитѣ има вече достатъчно храна. И ето — едни насѣкоми се събуждатъ отъ зимния си сънъ, други се излупватъ отъ яйца. Излѣзатъ ли насѣкомитѣ, има храна и за ония птици, които се хранятъ съ тѣхъ.

Поникналитѣ растения служатъ за храна и на други животни: зайци, мишки, чучулиги, яребици, пътлѣдъци, гълъби, гургурици и др. Къмъ края на пролѣтѣта има изобилна храна за всички. Сега могатъ да изхранятъ не само себе си, но и малкитѣ си. Затуй презъ това време всички птици носятъ яйца и ги мжтятъ, а зайцитѣ, мишкитѣ, лугеритѣ, невѣстулкитѣ и други раждатъ малки.

2. Животнитѣ, които се хранятъ съ растителна храна, ставатъ плячка на други, които се хранятъ съ месо. Тѣ постоянно се борятъ помежду си и се изстребватъ. Посилнитѣ и по-хитритѣ надвиватъ по-слабитѣ.

И растенията се борятъ помежду си като животнитѣ. Въ нивитѣ плѣвелитѣ бързатъ да се издигнатъ надъ постѣвитѣ и да ги задушатъ. На нѣкои мѣста пъкъ постѣвитѣ надвиватъ плѣвелитѣ. За да се не задушаватъ, нѣкои растения разсѣватъ семената си надалечъ. Много животни изяждатъ семената и листата имъ. Растенията трѣбва да се пазятъ и отъ тия животни. Затуй едни отъ тѣхъ иматъ отровенъ сокъ, други сж опсипани съ бодленца, власинки и др. т. — Кои?

Нѣкои отъ полезнитѣ растения, като пшеницата, ечемикътъ, овесътъ и др., не могатъ да се запазватъ сами. Ако човѣкъ не се грижи за тѣхъ и не ги пази отъ врагове, тѣ биха се изгубили.

3. Какво ли би станало, ако всички животни, които сега се срѣщатъ на полето, измратъ? — Най-напредъ ще изчезнатъ ония растения, които се опрашватъ отъ насѣкоми. Като нѣма насѣкоми, тия растения не ще се развѣждатъ. Ще останатъ само растенията, които се опрашватъ отъ вѣтъра. Тѣ ще се размножаватъ много, понеже нѣма да бждатъ унищожавани вече отъ животни. Ще изникватъ на гжсто, мѣстото за тѣхъ ще стане тѣсно и ще започнатъ да се задушаватъ взаимно.

4. Какво ли пъкъ ще стане, ако измратъ всички растения на полето? — Най-напредъ ще измратъ насѣкомитѣ и ония животни, които се хранятъ само съ растителна храна. Умратъ ли тия животни, ще измратъ и ония, които се хранятъ съ месо.

5. Кога ли биха могли да измратъ всички растения?

Ние знаемъ, че тѣ растатъ, когато има слънчева топлина, свѣтлина и влага. Ако слънцето изгасне, ще настѣпи студъ. Падналитѣ семена не ще изникнатъ, изникналитѣ ще измратъ. Всички животни ще загинатъ. Земята ще запустѣе.
Безъ слънце нѣма животъ.

ИЗЪ УЧИЛИЩЕТО И ЖИВОТА.

(вести и бележки).

Английско опитно училище. То е основано въ гр. Barrow-in-Furness. Посещава се отъ 450 момчета и момичета надъ 11 годишна възраст. Ученицитѣ сж раздѣлени на 4 класа. Всѣки класъ се подраздѣля на три отдѣла: а) силни ученици, б) ученици съ сръдни успѣхи и в) слаби ученици. За всѣки отдѣлъ има особна програма. Въ най горния отдѣлъ учебнитѣ предмети се изучаватъ повече теоретично, когато въ третия отдѣлъ всичко се свежда на практика, къмъ рѣчна работа и рисуване. Не се правятъ голѣми спѣнки, когато единъ ученикъ преминава отъ единъ отдѣлъ въ другъ на единъ и сжщъ класъ. Програмата на това училище е наредена така, че всѣки ученикъ може да получи колкото е възможно по-високо образование и когато не може до постѣпи въ нѣкое сръдно или низше специално училище. Училището се помѣщава въ ново здание съ централно отопление. Южнитѣ и източнитѣ стени на класнитѣ стаи сж закрити съ врати, вмѣсто прозорци, и водятъ на балкони. Тѣ се разтварятъ така, че въ класната стая влиза максимално количество слънчева свѣтлина и чистъ въздухъ. Училището е снабдено съ лаборатория работилница, библиотека и голѣмъ салонъ.

Далтонския планъ въ Полша. Както е известно на нашитѣ читатели, съ Далтонския планъ се прави значителни преобразования въ училищата. На ученицитѣ не се преподава, а имъ се задаватъ теми, които сами разработватъ подъ ръководството на учителя. Тая система намира най голѣмо приложение въ Америка и Англия. Въ Русия тя е основа на радикалнитѣ училищни реформи. Неотдавна Далтоновскиятъ планъ билъ съвсемъ за опитъ въ Полша — въ девическо педагогическо училище въ Келмъ. Опитътъ билъ

сполучливъ. Установено е, че ученичките по нѣкои предмети (история, география, физика, биология) усвояватъ повече материалъ, отколкото, по старата система; а по други предмети (математика, нѣмски езикъ) изучаватъ пакъ толкова материалъ, както по старата програма, само че всичко се усвоява по-основно. Критиката на новата система отъ страна на ученичките е различна. Най-много недостатѣци намиратъ тия ученички, които макаръ и да сж способни, сж лениви. Най-доволни отъ нея сж тия ученички, които работятъ редовно и систематично. Голѣмъ е успѣхътъ на много ученички по математика, които по старата система мѣчно усвояватъ материята.

Училищни реформи въ Германия следъ общата война. Презъ 1920 г. (отъ 11 до 19 юний) държавата покани на конференция 600 представители на всички видове училища. Въ избраните комисии се изработиха проекти за реформиране на нѣмските училища. Мнозинството се произнесе за единно, задължително за всички деца четирегодишно първоначално училище (Grundschule). Съ законъ отъ 1920 год. тоя проектъ се узакони. Разпоредено бѣ всички частни училища въ продължение на 9 години да се затворятъ. Последните подготвителни народни училища и класове (Vorschulen и Vorschulklarsen) се затвориха къмъ Великденъ презъ 1924 год. Презъ 1924 год. финансовиятъ министъръ заяви, че издрѣжката на училищата се предоставя на отдѣлните държави, които образуватъ Германия. Поради туй не се създаде законъ за срѣдни и висши училища. Създаде се само законъ за взаимно признаване на зрѣлостните свидетелства отъ всички държави. Опредѣли се, обучението въ срѣдните училища да трае деветъ години. Въ Тюрингенъ презъ 1922 г. социалистическо-комунистическото правителство нареди училищата така:

- 1) Първоначално училище (Grundschule, 1—4 учил. год.)
- 2) Низше училище (Unterschule, 8—10 учил. години).
- 3) Срѣдне училище (Mittelschule, 8—10 учил. години).
- 4) Висше срѣдно училище (Oberchule, 11 и 12 учил. години).

Низшето училище се раздѣля на Deutsche Unterschule (безъ чуждъ езикъ) и Realschule (реалка). Срѣдното училище се подраздѣля на Deutsche Mittelschule, Realschule и Lateinmittelschule. Висшето срѣдно училище пакъ има 4 подразделения: Deutsche Oberschule, Realgymnasiale Oberschule и Gymnasials Oberschule. Презъ февруарий 1924 г. социалистическо-комунистическото правителство падна и новото правителство се повърна къмъ старата училищна система. И въ другите германски държави не станаха голѣми промѣни. Бѣха създадени само два типа нови срѣдни училища: а) Deutsche Oberschule, въ което се изучава повече всичко, що е нѣмско, особно географията и историята, и б) Aufbauschule, което

следва следъ седмокласното основно училище (следъ свършване на пълна прогимназия). Въ тия две училища се изучаватъ два чужди езика. Тия два типа училища сж отворени на мѣстото на закрититѣ педагогически училища. Презъ 1924 г. въ Прусия имало 70 държавни и 8 градски училища отъ новитѣ два типа. Пруското правителство издаде планъ за реформиране на пълнитѣ сръдни училища още презъ 1922 г. Тия училища сж четири вида: класическа гимназия, реална гимназия, висша реалка и Deutsche Oberschule.

Значителни промѣни сж направени въ Германия относно образованието на учителя. Тюрингенъ, Саксония, Хесенъ, Мекленбургъ прокарватъ вече пълна реформа по тоя въпросъ. Прусия и Баденъ отвориха нови специални училища за учители презъ пролѣтѣта на 1926 г. Малкитѣ държавици (Анхалтъ, Олденбургъ, Липе, Брауншвайгъ, Валдекъ и Шаумбургъ-Липе, и градоветѣ Бременъ и Любекъ) решиха да не откриватъ за тая целъ нови училища, а да изпращатъ своитѣ кандидати за бждещи учители въ другитѣ германски държави. Само Бавария и Вюртембергъ не направиха до сега нищо ново за по-високо образование на учителитѣ. Въ Тюрингенъ, съгласно закона отъ 8 юлий 1922 г. и специалнитѣ наредби отъ 20 декемврий 1924 год., всѣки кандидатъ-учителъ следва въ пълно сръдно училище и следъ това продължава образованието си въ специаленъ курсъ отъ шестъ семестра при университета въ гр. Йена, който сега е истински педагогически центъръ. Йенския университетъ откри най-напредъ отдѣлъ за изучване педагогиката и нейнитѣ помощни науки. Почти сжщото е направено и въ Саксония (споредъ закона отъ 8 априлъ 1922 г. и 4 априлъ 1923 г.), дето за кандидатитѣ-учители сж отворени пълни сръдни училища и специални педагогически институти съ шестъ семестра при университета въ Лайпцингъ и при политехниката въ Дрезденъ. Въ Хесенъ е създаденъ законъ презъ 1925 г., споредъ който сж отворени педагогически институти съ четири семестра при висшитѣ училища въ Дармщатъ, Майнцъ и Гисенъ. Въ Мекленбургъ-Шверинъ на 24 юний 1925 г. е приетъ законъ, споредъ който и въ бждеще кандидатитѣ-учители ще се подготвятъ въ петгодишни училища, а следъ това въ учителския институтъ (съ 4 семестра) въ Ростокъ. Учителитѣ държатъ два изпита: зрѣлостенъ, следъ свършване на педагогическото училище и втори изпитъ, който се държи най-рано следъ две и най-късно следъ петъ години отъ свършването на педагогическото училище. Въ Прусия въпросътъ за образованието на учителитѣ е разрешенъ съ специално решение на министерския съветъ отъ 20 юлий 1925 г. Споредъ това решение, кандидатитѣ-учители, следъ като свършатъ деветгодишния курсъ на сръдното училище или шестгодишния курсъ на Aufbauschule (което наедно съ прогимназията е сжщо де-

ветгодишно), следватъ въ двугодишни педагогически академии. Въ Баденския сеймъ сжщо се разгледа проектъ за повисше образование на учителя, което ще бжде като въ Саксония. И въ Хамбургъ има проектъ да се нареди подготовката на учителя като въ Саксония. Интересни сж новитѣ училища въ Берменъ (отъ 9 февриарий 1924 г.), опитнитѣ училища въ Лайпцигъ, Дрезденъ, Хемницъ, Хелеровъ, Валдофоръ и тѣй нареченитѣ училищни згради (Gamin-Schafschulen) въ Хамбургъ..

КНИГОПИСЪ.

Ludwig Gurlitt — Die Schule.¹⁾ Издание на „Die Gesellschaft Sammlung socialpsychologischer Monographien herausgegeben von Martin Buber.“ Frankfurt am Main.

Въ тая монография бележитиятъ германски педагогъ се опитва да набележи насокитѣ на *новото училище*. „Свѣтътъ, казва той, се занимава съ училището, но то не даде плодове, защото не се знаеше, какво може да се постигне чрезъ него. Искашъ ли да имашъ търговци, офицери, агрономи и др., ще ги подготвишъ въ специални училища, но, когато не е вече дума да подготвяшъ за нѣкоя професия, тогава критикитѣ започватъ. Всѣко време има свое училище. Дошло се е до убеждението, че онова, що държавата налага чрезъ училището, е погрѣшно. Целъта на училището е да развива ученишкитѣ сили. Новото поколѣние трѣбва да се издигне надъ предходнитѣ поколѣния. Всѣка епоха носи съ себе си своитѣ права и длѣжности, затова трѣбва да се развиватъ сили, а не да се опредѣлятъ цели. Всѣко поколѣние има свои нужди, грижи, надежди и радости. Германското училище бѣ тираническо: то налагаше на младежъта да вкусва нѣща, за които нѣмаше охота. Изучаването на латинския езикъ е противъ духа на младежъта. То е тѣй чуждо за нея, както и християнското учение за отричането отъ земния животъ. Аскетизмътъ е свойственъ само на уморенитѣ отъ живота, но не и на младежъта“.

„Хуманитарното училище грѣшеше, когато си поставяше за целъ да възпитава младежъта, взимайки за образецъ древния елинъ. Историята ни показва, че подражанието на чуждитѣ култури донася само злини. Знае се, че римлянитѣ бѣха заели своята култура отъ гърцитѣ, а последнитѣ — отъ илирийскитѣ народи“. Новото училище не трѣбва да следва тоя пѣтъ. Споредъ Гурлитъ, то трѣбва да се съобразява съ следнитѣ положения:

¹⁾ Лудвигъ Гурлитъ, — Училището.

1. Да не се подражава на други народи.
2. Младежъта да изживѣе живота си.
3. Грижи за тѣлото и душата.
4. Обучение на откритъ въздухъ.
5. Развиване на националното чувство.
6. Да не се подценяватъ другитѣ народи, но и да не се надценяватъ.
7. Нито религиозно, нито шовинистическо възпитание.
8. Изкуствата да се изучаватъ за удоволствие, а не за критика.

9. Да се уважава сегашния животъ. „Да не се дири живота въ залѣза, въ миналото. Но да познаваме подробно миналото на нашия народъ. Нашата младежъ измъчва ума си съ историята на гърци и римляни, а не познава историята на своя народъ. Нашитѣ деца познаватъ повече Палестина и Мала-Азия, а по-малко собственото си отечество.“

„Общото образование, като целъ на възпитанието, е безсмыслица. Гьоте казваше, че то е глупостъ. Общото образование е невъзможно, защото човѣшкиятъ умъ е ограниченъ: не може да обхване всичко. Хората съ „общо образование“ сж невежи въ много области. Не разнообразнитѣ знания сж сила, а ония, които потикватъ къмъ изследвания и принасятъ полза въ нѣкоя областъ. Държавното училище покровителствуваше това „общо образование“, и всѣки учителъ се гордѣеше, че може да натѣпче насила своята наука въ главата на ученицитѣ. Съ всевъзможни теми ученицитѣ се потискаха, за да иматъ „подъ ржка“ знанията. Последицата бѣ — отсъствие на единство въ мисълта и чувството. На зрѣлостнитѣ изпити се установяваше, че младежътъ знае много, но е половинтъ варваринъ: че е безполезенъ и нещастенъ човѣкъ. Общото образование бѣ погребано: миръ на праха му!“

„Черковното и латинското училище злоторно влияеха върху германската култура. И черквата и училището бѣха продукти отъ чуждъ произходъ, донесени въ Германия презъ Римъ. Едни виждаха въ Римъ ослѣпителна свѣтлина, други — безчестие. Стремезътъ бѣ: „Освободете се отъ Римъ“, затуй на латинското училище се противопостави гражданското училище, на сколастиката — академията. И днесъ може да се учи въ университетитѣ безъ латински езикъ. Медицината и правото се стрематъ да се доближатъ до народната душа. Стремезътъ е да се отхвърли всичко чуждо за германската душа и да се създаде чиста германска култура.“

Училището трѣбва да се грижи и за гражданското възпитание на младежъта. Бждещитѣ граждани трѣбва да станатъ полезни членове на обществото. За образецъ въ това отношение могатъ да служатъ демократичнитѣ американци. Въ тѣхнитѣ училища всѣко отдѣление, всѣки класъ

е сжщинско малко общество, въ което ученикът се учи и привиква да изпълнява своите обществени длъжности и да упражнява своите граждански права. Привиква се да бжде полезен на ближния си, да участвува въ обществените нужди. Самодейността и взаимомощта сж основата на гражданското възпитание. Учениците се потикват да се борят срещу туберкулозата, алкохолизма и венерическите болести, да си помагат въ неволите.

Особени грижи трѣбва да се употребят и за *физическото възпитание*. Ученишки игрица и занятия на открит въздух трѣбва да се уредят навсѣкжде. Пруското просвѣтно министерство ги е учредило официално. За учебни занятия сж отредени 4 часа предъ обѣдъ, а следобѣдните часове се употребяват за кжпане, слънчеви бани, излети и обучение срѣдъ природата. Учениците се запознават съ половитѣ отношения, за да се предпазват отъ венерически болести.

Старото училище се грижеше само да тъпче главите на учениците съ мъртви знания и да провѣржава чрезъ изпити количеството на запаметените знания. Новото училище подготвя младежта за здравъ личенъ и общественъ животъ. Който гледа на държавата като на организъмъ, не оставя нито единъ неинъ членъ да пропадне безполезно. Училището трѣбва да подготви *дейни личности*, които ще бждатъ полезни навсѣкжде. Ако къмъ дейната личностъ, поставена като единица кждето и да бжде, се прилепятъ *нули*, тѣ ще придобиятъ стойностъ и ще се получи значителна сума. Изравняването на неравните по сили, способности и дарби хора убива личностите и създава отъ тѣхъ *стада, тълпи*, които ставатъ играчка и плячка въ ръцете на демагозите. Това не може да стане нито въ североамериканските Съединени Щати, нито въ Англия, но то стана въ малокултурна Русия.

Следъ като разглежда проблемата за желаните отношения между училището и семейството, училищната организация и подготовката на учителите, — авторътъ прави следните заключения:

90% отъ децата посещаватъ училището, но резултатите, които се постигатъ, не оправдаватъ нито срѣдствата, нито труда, които се изразходватъ, нито надеждите, които се възлагатъ на него. То си поставя за целъ да развива религиозното чувство, националното чувство за господстващата класа и да подготвя за гражданския животъ. Нито една отъ тия три задачи не сж постигнати: избирателите сж противъ черквата, както и противъ владетелските династии, а индустриалците се оплакватъ, че младежта е съвсемъ неподготвена за трудъ. Въ това отношение Америка, Англия и Дания даватъ добъръ примѣръ.

Училищната организация въ Германия има много недостатъци. Основното образование не е свързано съ срѣдното.

Въ гимназиитѣ се преподаватъ много учебни материали, между които нѣма връзка и които нѣматъ стойностъ въ живота. Тѣ не съдействуватъ да се формира характера.

Голѣмо значение за формиране на характера има ржчния трудъ. Всичко, що се дава въ училището, трѣбва да бжде свързано съ практическия животъ. Данни и задачи трѣбва да се черпятъ отъ практическия животъ. Изработили ученикътъ нѣкакъвъ предметъ, нека пресмѣтне стойността на материала и труда, да го прецени, нека го сравни съ предмета, изработенъ отъ учителя: така ще привикне къмъ самокритика и ще опознае своитѣ сили и способности.

Въ *активното (дѣловото)* училище се използватъ лабораторията, печатницата, фотографията и др. Ученицитѣ изработватъ тапети, предмети за украса и пр. и най-хубавитѣ се индустриализиратъ. Ржката и омото постоянно работятъ, а това дава здрава култура, както е било въ градската промишленостъ на срѣднитѣ вѣкове.

Въ бждещитѣ борби между народитѣ ще побѣди не оня, който ще знае повече, а оня, чиито очи и ржце сж по ловки и чиято воля е по-силна и по-дейна.

Днешната гимназия съ своя античенъ духъ пренебрегва практиката — цени повече абстракциитѣ. Цель на възпитанието, обаче, трѣбва да бждатъ не далечни, а близки постижения. Да умѣешъ да направишъ една брава за врата е по-ценно, отколкото да знаешъ неправилнитѣ глаголи на нѣкои чуждѣ езикъ. Младежъта не обича труда, чиито резултати сж далечни, а труда, който дава възможностъ веднага да се изпита удоволствие отъ постигнатия успѣхъ.

Съдържание

на

„ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА,“

год. VI (1926—1927)

I. Отъ теорията за практиката.

	книга	страници
1. М. Кубичекъ — Новото училище	I	1—4
2. Violino Primo — Веселото дете	I	4—8
3. Ив. Георгиевъ — Реформени стремежи въ методиката на четенето	I	9—21
4. Ив. Георгиевъ — Народниятъ учителъ	II	73—82
5. Violino Primo — Привлѣкателна работа за детето	II	82—87
6. Ант. Борлаковъ — Идеозрителенъ ме- тодъ за начално четене	II	87—95
7. Violino Primo — Външното и вътреш- ното при обучението	III	138—145
8. Хр. Ковачевъ — Разказване съ свои думи при четенето	III	146—150
9. Д. Правдолюбовъ — Нашитѣ нагледни помагала по история	III	150—156
10. Т. Н. Близнаковъ — Въ Бухенау (По- слесмъртниятъ институтъ на д-ръ Херманъ Лицъ)	IV	185—199
11. Т. Н. Новаковъ — Извънкласно четене	IV	199—202
12. Б. Илчевъ — Изкуството въ живота и училището	IV	202—206
13. Йонко Христовъ — Детско-родител- ски забави	IV	206—208
14. Оскаръ Кобелъ — Новъ англо-амери- кански методъ за обучение	V	241—248
15. Д. Правдолюбовъ — Психофизиоло- гични основи на първоначалното четене	V	249—256
16. Хр. Спасовски — Най-добриятъ съюз- никъ на народния учителъ	V	256—261
17. Д. Тасковъ — Училището като раз- садникъ на хигиенични навици	VI	289—294
18. Ив. Петровъ — Бележки върху из- разителното четене	VI	295—298
19. Н. Михалевъ — Училището и семей- ството	VI	298—300
20. Хр. Лучниковъ — За строежа на учи- лищни здания	VI	300—309

	книга	страници
21. Т. Н. Близнаковъ — Интернатътъ на островъ Шарфенбергъ	VII и VIII	342—343
22. Д. Правдолюбовъ — Методъ на проекти	VII и VIII	356—362
23. Б. Кировъ — Училищното смѣтане и живота	VII и VIII	353—365
24. Ат. Чешмеджиевъ — Ръчната работа въ училището	VII и VIII	366—371
25. Д. Правдолюбовъ — Психофизиологични основи на първоначалното писане	VII и VIII	371—377
26. Здр. Атанасовъ — Одобряване и изборъ на учебниците	VII и VIII	377—381
27. Пенъ Михайловъ — Частни турски училища	VII и VIII	382—384

II Изъ практиката за практиката.

1. Хр. Спасовски — Какво може училището	I	22—28
2. Н. Тодоровъ — Предъ прага	I	28—33
3. Violino Primo — Весели часове по езикознание	I	33—38
4. Д. Марчевски — Родна речъ	I	34—44
5. Ж. Аугсбургъ — Рисуване отъ натура	I	45—48
6. Ал. Кръстевъ — Молитви	I	49—52
7. Ал. Кръстевъ — Есенни пѣсни	I	53—54
8. Анг. Друмевъ — Игри съ пѣсни и мимика	I	55—58
9. Violino Primo — Първъ пазаренъ день	II	96—105
10. Пан. Димитровъ — На пазара	II	105—108
11. Ант. Борлаковъ — Яребица	II	108—111
12. Ж. Аугсбургъ — Патици	II	112—
13. Ал. Кръстевъ — Молитви	II	113—115
14. Вел. Мянковъ — Есенни и зимни пѣсни	II	115—116
15. Анг. Друмевъ — Хора	II	117—121
16. С. И. Самарджиева — Урокъ по гимнастика въ II класъ	II	122—123
17. Д. Марчевски — Есененъ день	II	124—125
18. Здр. Атанасовъ — Изречение	II	126—128
19. П. А. Бумовъ — Грижи на царь Крумъ за вътрешната уредба на България	II	128—130
20. Violino Primo — Весели уроци по правописъ	III	156—160
21. В. Мянковъ — Зима иде	III	161—
22. Ал. Кръстевъ — Зимни пеперуди	III	162
23. Ал. Кръстевъ — Нека!	III	162—163
24. Ал. Симидчиевъ — Дѣдо Мразъ	III	164
25. Ал. Кръстевъ — Коледарски пѣсни	III	165—166
26. В. Мянковъ — Бие камбана безъ умора	III	167
27. Ив. Георгиевъ — Старитѣ българи	III	169—172
28. М. П. Михайлова — Джанаваръ-тепе	III	172—175

29. Ч. Н. Чендовъ — Библиотеката въ отдѣлението ми	книга III	страници 176—180
30. Д. Правдолюбовъ — Елмазъ въ калъта	IV	209—211
31. Д. Марчевски — Глаголъ	IV	212—219
32. Анг. Друмевъ — Урокъ по гимнасти- ка за първоначално училище	IV	220—222
33. Д. Правдолюбовъ — Културно-истори- чески картини	V	262—265
34. Д. Марчевски — Опредѣление	V	265—267
35. Д. Правдолюбовъ — Откриване пе- чатната буква Ш по думозрителния методъ	V	268—269
36. Ж. Константинова — На пристанището	V	270—276
37. А. Друмевъ — Урокъ по гимнастика за I прогимн. класъ	V	276—280
38. Фрицъ Берендъ — Болно училище	VI	310—313
39. Violino Primo — Отъ програмното къмъ праздничното	VI	314—320
40. Ал. Кръстевъ — Пролѣтни пѣсни	VI	321—324
41. Ив. Георгиевъ — На оранъ	VI	325—327
42. Ив. Петковъ — Изгорѣла прогимназия	VI	327—330
43. Ст. Кьосевъ — Кой е нашъ ближенъ	VI	330—334
44. Р. Б. Герчева — Кжца на чистници	VI	334—337
45. Н. Беневъ — Лѣтуваче	VII и VIII	385—389
46. Ив. Петковъ — Излетъ	VII и VIII	389—392
47. Ив. Георгиевъ — Убита птичка	VII и VIII	392—397
48. Д. Марчевски — Поправка на послед- но класно упражнение	VII и VIII	397—399
49. Здр. Атанасовъ — Последниятъ день на Цариградъ	VII и VIII	400—401
50. Ат. Карааврамовъ — Щъркелъ	VII и VIII	401—403
51. Violino Primo — Весели часове по смѣтане	VII и VIII	403—411
52. П. Мариновъ — Дължина на окръж- ностъ	VII и VIII	411—413
53. Г. Миневъ — При резервоара на градския водопроводъ	VII и VIII	413—416
54. Анг. Друмевъ — Пролѣтно хоро	VII и VIII	416—418
55. Ант. Борлаковъ — Прегледъ на жи- вота презъ пролѣтътъ	VII и VIII	418—426

III. Изъ живота и училището.

1. Едно образцово селско училище	I	59—62
2. Учебното дѣло въ Австралия	I	62—65
3. Подготовка на учителитъ въ Сѣвет- ска Русия	I	65—66
4. Подготовка на учителитъ въ Испания	I	66—67
5. Подготовка на учителитъ въ Португалия	I	67—68

	книга	страница
6. Новото училище въ Швейцария	II	131—134
7. Международно бюро за възпитание	II	134
8. Педагогическото движение въ Чехо- словашко	II	134—135
9. Учебното дѣло въ Полша	II	136
10. † Йорданъ Савовъ	III	180—183
11. Нови училища въ Италия	III	184—184
12. Детски училища на открито въ Лондонъ	III	184
13. Рабиндранатъ Тагоръ въ София	IV	223—230
14. Основното образование въ Югославия	IV	230—232
15. Основното образование въ Ромъния	IV	232—235
16. Стогодишнината на Песталоци	V	291—283
17. Едно белгийско училище на открито	V	283—285
18. Домъ на малкитѣ	V	285—286
19. Миръ чрезъ училището	VI	337—338
20. Санитарната служба въ Женевскитѣ училища	VI	339
21. Основното училище въ Япония	VI	339—340
22. Едно английско опитно училище	VII и VIII	426
23. Далтонскитѣ планъ въ Полша	VII и VIII	426
24. Училищни реформи въ Германия следъ общата война	VII и VIII	427—428

IV. Книгописъ и рецензии.

1. Д-ръ Декроли и Г. Боонъ — Къмъ об- новеното училище	I	69—70
2. Дешанпъ Жанъ — Самовъзпитанието въ училището	I	70—72
3. А. Димевъ — Практическо ръководст- во по гимнастика	IV	236—238
4. Т. Христовъ — Отецъ Паисий	IV	238
5. Г. Дочевъ — Сава Раковски	IV	239
6. Д. Тодоровъ — Василъ Левски	IV	240
7. Алберъ Отенъ — Авторитетъ и дисцип- лина въ възпитанието	V	287—288
8. Лудвигъ Гурлитъ — Училището	VII и VIII	429—432